

2018

SOSIAALITURVAOPAS PITKÄAIKAISSAIRAILLE JA VAMMAISILLE HENKILÖILLE

VERKKOJULKAISU
www.sosiaaliturvaopas.fi

31.1.2018

Järjestöjen sosiaaliturvaopas 2018

Tähän julkaisuun on koottu pitkäaikaissairaiden ja vammaisten henkilöiden yhteinen sosiaaliturva pääpiirteittäin. Oppaan ovat koonneet seitsemäntoista kansanterveys-, potilas-, vammais- ja eläkkeensaajajärjestöä. Lähteinä on käytetty pääosin julkisia asiakirjoja. Tavoitteena on sosiaaliturvan hyödyntäminen ja tunnetuksi tekeminen.

Opas on tarkoitettu järjestöjen työntekijöille jäsenten ohjausta ja neuvontaa varten. Oppaasta hyötyvät myös sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat sekä asiasta kiinnostuneet kansalaiset. Useat kirjoittajajärjestöt julkaisevat lisäksi omien jäsentensä erityistarpeisiin syvennettyjä oppaita.

Oppaan PDF-versio päivitetään kerran vuodessa. Vuonna 2018 päivitys julkaistaan 31.1.2018. Sen sijaan verkkosivuja päivitetään tarvittaessa useammin.

Otamme mielellämme vastaan palautetta ja kysymyksiä!

Helsingissä 9.1.2018

Tekijät

Sisällysluettelo

	Järjestöjen sosiaaliturvaopas 2018.....	2
1	Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa.....	9
1.1	Oikeus sosiaaliturvaan ja syrjinnän kieltö.....	9
1.2	Syrjintään puuttuminen.....	9
1.3	Viranomaisilla on velvollisuus neuvoa.....	11
1.4	Asiakkaana sosiaalihuollossa.....	11
1.4.1	Erityistä tukea tarvitseva henkilö.....	12
1.4.2	Palvelutarpeen arviointi.....	13
1.4.3	Asiakas- tai palvelusuunnitelmassa on huomioitava yksilölliset tarpeet.....	13
1.4.4	Sosiaaliasiamieheltä saa apua.....	15
1.5	Potilaana terveydenhuollossa.....	15
1.5.1	Terveys- ja hoitosuunnitelma.....	16
1.5.2	Julkisen terveydenhuoltoyksikön ja hoitohenkilön valinnanmahdollisuus Suomessa 16	
1.5.3	Kiireettömään ja kiireelliseen hoitoon pääsy.....	17
1.5.4	Suomessa asuvan henkilön hakeutuminen hoitoon ulkomaille.....	18
1.5.5	EU-kansalaisen hoito Suomessa.....	19
1.5.6	Potilasvahingot.....	19
1.5.7	Lääkevahingot.....	20
1.5.8	Potilasasiamies.....	20
1.6	Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto.....	20
1.7	Palvelun tai etuuden hakeminen.....	21
1.8	Päätös on annettava kirjallisesti.....	22
1.9	Palveluseteli.....	22
2	Muutoksenhaku, kantelu ja muistutus.....	23
2.1	Muutoksenhaku kielteiseen päätökseen.....	24
2.1.1	Itseoikaisu.....	24
2.1.2	Päätöksen tiedoksianto ja muutoksenhakuosoitus.....	24
2.1.3	Muutoksenhakuasiakirjan kirjoittaminen.....	24
2.1.4	Muutoksenhaku kunnan sosiaalitoimen päätökseen.....	25
2.1.5	Muutoksenhaku terveydenhuollossa.....	26
2.1.6	Muutoksenhaku Kelan päätökseen.....	27
2.1.7	Muutoksenhaku työeläkelaitosten päätöksistä.....	27
2.1.8	Muutoksenhaku tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksistä.....	28
2.2	Muistutus ja kantelu kunnallisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa.....	28
3	Liikkuminen.....	30
3.1	Joukkoliikenne.....	30
3.1.1	Juna.....	30
3.1.2	Laiva.....	31
3.1.3	Lentokone.....	31
3.1.4	Linja-auto.....	32
3.2	Koulu- ja työmatkat.....	32
3.2.1	Kelan koulumatkatuki.....	32
3.2.2	Perusopetuksen koulumatkat.....	33
3.3	Kuljetuspalvelut.....	34
3.3.1	Kuljetukset erityishuollon toteuttamiseksi.....	34
3.3.2	Sosiaalihuoltolain mukainen liikkumisen tuki.....	34

3.3.3	Vammaispalvelulain mukainen kuljetus- ja saattajapalvelu.....	35
3.4	Liikkumisen apuvälineet.....	35
3.4.1	Invalidimopon ja tandempyörän hankintatuki.....	35
3.4.2	Kepit, sauvat, pyörätuolit, sähkömopot sekä opas- ja avustajakoira.....	36
3.5	Oma auto.....	37
3.5.1	Autoveron palautus ja huojennus sekä vapautus ajoneuvoverosta.....	37
3.5.2	Avustus auton hankintaan ja sen muutostöihin.....	37
3.5.3	Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta.....	38
3.5.4	Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta.....	38
3.5.5	Vammaisen pysäköintilupa.....	38
3.6	Sairaanhoidon ja kuntoutukseen liittyvät matkat.....	39
4	Asuminen ja itsenäinen suoriutuminen.....	41
4.1	Yleinen asumistuki.....	41
4.2	Eläkkeensaajan asumistuki.....	42
4.3	Kunnallinen kotipalvelu.....	42
4.4	Kunnallinen kotisairaanhoito.....	43
4.5	Kotona annettavista palveluista perittävät maksut.....	44
4.6	Sosiaalinen kuntoutus.....	44
4.7	Omaishoidon tuki.....	45
4.8	Palveluseteli.....	47
4.9	Kehitysvammaisten erityishuolto.....	47
4.10	Kotikunnan vaihtuminen ja palvelujen saanti.....	48
4.11	Asuntojen korjausavustukset.....	48
4.12	Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet.....	49
4.13	Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet.....	50
4.14	Palveluasuminen.....	51
4.14.1	Palveluasuminen sosiaalihuoltolain mukaan.....	51
4.14.2	Palveluasuminen vammaispalvelulain mukaan.....	51
4.14.3	Kehitysvammalain mukaiset asumispalvelut.....	52
4.15	Perhehoito.....	52
4.16	Henkilökohtainen apu.....	52
4.17	Tulkkauspalvelut.....	55
4.18	Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset.....	55
4.19	Päivätoiminta.....	56
4.20	Vanhuspalvelulaki.....	56
4.21	Päihdetyö sosiaalipalveluna.....	57
4.22	Mielenterveystyö sosiaalipalveluna.....	58
4.23	Postinjakelu kotiovelle.....	58
5	Lapset ja lapsiperheet.....	60
5.1	Lasten kotihoidon tuki, yksityisen hoidon tuki ja joustava hoitoraha.....	60
5.2	Osittainen hoitoraha.....	61
5.3	Alle 16-vuotiaan vammaistuki.....	61
5.4	Omaishoidon tuki.....	62
5.5	Sosiaalityö ja palveluohjaus.....	62
5.6	Päivähoito.....	62
5.7	Koulupäivän aikainen omahoidon tuki.....	63
5.8	5.8 Koulunkäyntiavustaja.....	63
5.9	Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta sekä loma-ajan hoito.....	63
5.10	Hoitoapua kotiin.....	64
5.11	Tukihenkilö.....	64

5.12	Henkilökohtainen apu.....	64
5.13	Tulkkauspalvelut ja kommunikaation apuvälineet.....	65
5.14	Lääkinnällinen kuntoutus.....	65
5.15	Sopeutumisvalmennus.....	66
5.16	Erityishoitoraha.....	66
5.17	Kuntoutusraha vanhemmalle.....	67
5.18	Lapsen terveydenhoidon kustannukset.....	67
5.19	Vaipat.....	68
5.20	Ylimääräiset vaatetuskustannukset.....	68
5.21	Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet.....	68
5.22	Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet.....	68
5.23	Lapsen kanssa liikkuminen.....	69
5.24	Osittainen hoitovapaa.....	69
5.25	Pidennetty oppivelvollisuus.....	70
5.26	Kiireetön mielenterveyspalveluihin pääsy.....	70
6	Toimeentulo.....	71
6.1	Sairauspäiväraha.....	71
6.2	Osasairauspäiväraha.....	72
6.3	Sairauslomalta takaisin työhön.....	73
6.4	Eläkkeet.....	74
6.4.1	Työeläkettä työssäolon ja ansioiden mukaan.....	75
6.4.2	Kansaneläkettä Suomessa asuvalle.....	76
6.4.3	Työkyvyttömyyseläke.....	77
6.4.4	Osatyökyvyttömyyseläke.....	78
6.4.5	Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan oikeus ansiotuloihin ja eläkkeiden lepäämään jättäminen	78
6.4.6	Perhe-eläke huoltajan kuoleman varalta.....	79
6.4.7	Takuueläke.....	80
6.5	Vammaistuki aikuiselle.....	80
6.6	Eläkettä saavan hoitotuki.....	82
6.7	Toimeentulotuki.....	83
6.8	Talous- ja velkaneuvonta.....	84
6.9	Sosiaalinen luototus.....	85
7	Sairaanhoidon maksut ja korvaukset.....	86
7.1	Kelan sairaanhoitokorvaukset.....	86
7.1.1	Yksityislääkärin palkkio, tutkimus ja hoito.....	86
7.1.2	Yksityinen sairaalahoito.....	87
7.1.3	Yksityislääkärin kirjoittamat lääkärintodistukset.....	87
7.1.4	Lääkekustannusten korvaukset.....	87
7.1.4.1	Korvausryhmät.....	87
7.1.4.2	Lääkekustannusten vuotuinen omavastuu (lääkekatto).....	88
7.1.4.3	Rajoitetusti peruskorvattavat lääkkeet.....	89
7.1.4.4	Viitehintajärjestelmä.....	89
7.1.4.5	Annosjakelu.....	89
7.1.4.6	Sähköinen lääkemääräys.....	90
7.1.5	Matkakorvaukset.....	90
7.1.5.1	Matkakorvaus kuntoutusmatkoista.....	91
7.1.5.2	Matkakatto.....	92
7.1.5.3	Taksimatkojen korvaus.....	92
7.1.5.4	Saattaja.....	92

7.1.5.5	Yöpyminen.....	93
7.2	Kelan verkkoasiointipalvelu sairaanhoitokorvaukset.....	93
7.3	Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon maksut ja maksukatto.....	93
7.3.1	Terveyskeskusmaksut.....	93
7.3.2	Kunnallinen hammashoito.....	94
7.3.3	Sairaalamaksut.....	94
7.3.4	Elinluovuttajan maksuttomat terveyspalvelut.....	94
7.3.5	Sarjahoito ja kuntoutushoito.....	95
7.3.6	Pitkäaikainen laitoshoido.....	95
7.3.7	Lääkärintodistukset.....	95
7.3.8	Sakkomaksu.....	95
7.3.9	Kotipalvelu, kotisairaanhoido ja kotihoito.....	96
7.3.10	Kotisairaala.....	96
7.3.11	Hoitotarvikkeet.....	96
7.3.12	Terveydenhuollon maksukatto.....	97
7.3.13	Maksukyvyyn ottaminen huomioon.....	97
8	Kuntoutus.....	98
8.1	Kuntoutuksen tavoitteista.....	98
8.2	Kuntoutusjärjestelmästä.....	98
8.2.1	Kuntoutusta järjestävät tahot.....	98
8.3	Kuntoutusohjaus.....	100
8.4	Kuntoutussuunnitelma.....	101
8.5	Kuntoutukseen hakeutuminen.....	101
8.6	Sosiaali- ja terveydenhuollon kuntoutus.....	101
8.6.1	Rintamaveteraanit.....	102
8.7	Työterveyshuolto ja kuntoutus.....	102
8.8	Kelan kuntoutus.....	102
8.8.1	Vaativa lääkinnällinen kuntoutus.....	103
8.8.2	Kuntoutuspsykoterapia.....	103
8.8.3	Harkinnanvarainen kuntoutus.....	104
8.9	Potilas- ja vammaisjärjestöjen kuntoutus.....	104
8.10	Ammatillinen kuntoutus.....	104
8.10.1	Kelan ammatillinen kuntoutus.....	105
8.10.2	Työeläkelaitosten ammatillinen kuntoutus.....	105
8.10.3	Ammattitaudit ja tapaturmat sekä liikennevahingot: ammatillinen kuntoutus...	105
8.11	Kuntoutusajan toimeentulo.....	106
8.11.1	Kelan kuntoutusraha.....	106
8.11.2	Nuoren kuntoutusraha.....	106
8.11.3	Toimeentulo Kelan ammatillisen kuntoutuksen ajalta.....	107
8.11.4	Toimeentulo työeläkelaitosten ammatillisen kuntoutuksen ajalta.....	107
9	Apuvälineet.....	109
9.1	Apuvälinepalvelujen työnjako.....	110
10	Tapaturma-, ammattitauti- ja liikennevakuutus.....	112
10.1	Lakisääteinen tapaturmavakuutus.....	113
10.2	Liikennevakuutus.....	113
10.3	Kuntoutus ja tuki tapaturma ja liikennevakuutuksissa.....	113
10.3.1	Kuntoutuksen aikainen toimeentulo ja haittaraha.....	113
10.3.2	Ammatillinen kuntoutus.....	114
10.3.3	Toimintakykykuntoutus.....	114
10.3.4	Asunnonmuutostyöt.....	114

10.3.5	Apuvälineet.....	115
10.3.6	Avo- ja laitoskuntoutus.....	115
10.3.7	Avustus- ja tukipalveluiden järjestäminen kotiin.....	115
10.4	Muutoksenhaku lakisääteisissä vakuutuksissa.....	116
10.4.1	Tapaturmavakuutus.....	116
10.4.2	Liikennevakuutus.....	116
11	Verotuksessa tehtävät vähennykset.....	118
11.1	Autovero.....	118
11.1.1	Autoveronpalautus ja -huojennus.....	118
11.1.2	Vapautus ajoneuvoveron perusverosta.....	120
11.2	Veronmaksukyvyyn alentumisvähennys.....	120
11.3	Kotitalousvähennys.....	121
11.4	Invalidivähennys.....	121
12	Kansainvälinen sosiaaliturva.....	123
12.1	Tilapäinen oleskelu ulkomailla.....	123
12.2	Muu pidempiaikainen oleskelu tai työnteko ulkomailla.....	126
12.3	Kahdenkeskisistä sosiaaliturvasopimuksista.....	127
12.4	Hoitoon hakeutuminen EU/ETA-maahan tai Sveitsiin.....	127
12.5	Hoitoon hakeutuminen ennakkoluvalla.....	129
12.6	Lääkkeet ulkomaille ja eurooppalainen lääkemääräys.....	129
13	Työllistymistä edistävät palvelut.....	132
13.1	Yleistä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden työllisyydestä.....	132
13.2	TE-palvelut.....	133
13.2.1	Työolosuhteiden järjestelytuki.....	134
13.2.2	Palkkatuki.....	134
13.2.3	Työkokeilu.....	134
13.3	Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP).....	135
13.4	Nuorisotakuu.....	135
13.5	Kelan järjestämä työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus.....	135
13.5.1	Työkokeilu.....	136
13.5.2	Työhönvalmennus.....	136
13.5.3	Työkokeilu ja työhönvalmennus.....	136
13.6	Kunnan järjestämä kuntouttava työtoiminta.....	136
13.7	Työhönvalmennus.....	137
13.8	Työssä työkyvyttömyyseläkkeellä.....	137
13.9	Aktiivimallin vaikutus työttömyysturvaan.....	138
14	Opiskelu.....	139
14.1	Taloudellinen tuki opiskeluun.....	140
14.1.1	Opintotuki.....	140
14.1.2	Opintolainan korkoavustus.....	142
14.1.3	Opintolainahyvitys ja opintolainavähennys.....	142
14.1.4	Opintolainan maksuvapautus.....	143
14.1.5	Koulumatkatuki.....	143
14.1.6	Aikuiskoulutustuki.....	144
14.2	Ammatinvalinta.....	144
14.2.1	Koulutuskokeilu.....	144
14.3	Ammatilliset erityisoppilaitokset.....	145
14.3.1	Ammatillinen erityisopetus.....	145
14.3.2	Eryitystä tukea ammatilliseen perustutkintoon tai valmentavaan koulutukseen..	145
14.4	Ammatillinen työvoimakoulutus.....	146

14.5	Oppisopimuskoulutus.....	146
14.6	Opiskelu ammatillisena kuntoutuksena.....	147
15	Omaisien kuollessa.....	148
15.1	Hautauskulut.....	148
15.2	Perunkirjoitus.....	148
15.3	Perhe-eläke.....	149
15.3.1	Leskeneläke Kelasta.....	149
15.3.2	Lapseneläke Kelasta.....	149
15.3.3	Leskeneläke työeläkejärjestelmästä.....	150
15.3.4	Lapseneläke työeläkejärjestelmästä.....	150
15.3.5	Perhe-eläke vahinkovakuutuslaitokselta.....	151
15.4	Työntekijäin ryhmähenkivakuutus.....	151
15.5	Kuolinpesän verotus.....	151
	Asiasanat.....	153
	Työryhmä.....	159

1 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa

1.1 Oikeus sosiaaliturvaan ja syrjinnän kieltö

Jokaisella Suomen kansalaisella on perustuslain mukaan oikeus sosiaaliturvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Tämän lisäksi perustuslaki velvoittaa valtiota ja kuntia turvaamaan jokaiselle oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveyspalveluihin. Yksilön tarpeista on huolehdittava siten, että oikeus ihmisarvoiseen elämään toteutuu.

Suomi ratifioi YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen ja yleissopimuksen valinnaisen lisäpöytäkirjan vuonna 2016. Sopimuksella Suomi on sitoutunut siihen, että vammaisille taataan täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet ilman syrjintää. Sopimuksessa keskeistä on vammaisuuden perusteella tapahtuva syrjinnän kieltö. Sopimus vahvistaa vammaisten asemaa aktiivisina jäseninä osana ympäröivää yhteiskuntaa.

(Suomen perustuslaki, YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus)

1.2 Syrjintään puuttuminen

Perustuslaissa ja useissa Suomea sitovissa ihmisoikeussopimuksissa säädetään yhdenvertaisuudesta ja syrjinnän kiellosta. Näitä perus- ja ihmisoikeussäännöksiä täsmentävät yhdenvertaisuuslain yhdenvertaisuuden edistämistä, syrjinnän kieltöä ja syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeustur-

vaa koskevat säännökset. Syrjinnässä voi joskus olla kyse myös rikosasiasta.

Yhdenvertaisuuslaki kieltää laajasti syrjinnän henkilöön liittyvän syyn (esimerkiksi terveydentilan tai vammaisuuden) perusteella kaikessa julkisessa ja yksityisessä toiminnassa yksityis- ja perhe-elämää sekä uskonnonharjoitusta lukuun ottamatta.

Välitön syrjintä tarkoittaa sitä, että jotakuta kohdellaan henkilöön liittyvän syyn johdosta epäsuotuisammin kuin muita vastaavassa tilanteessa olevia. Välittömän syrjinnän lisäksi yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää ovat välillinen syrjintä (näennäisesti yhdenvertainen kohtelu, joka johtaa tosiasiallisesti syrjivään lopputulokseen), henkilön ihmisarvoa loukkaava häirintä, kehottaminen syrjintään sekä vammaisten henkilöiden kohtuullisten mukautusten epääminen. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen. On esimerkiksi kiellettyä syrjiä lapsen vanhempaa lapsen sairauden tai vamman vuoksi.

Eriarvoinen kohtelu voi laissa säädetyillä edellytyksillä olla oikeutettua. Esimerkiksi syrjinnälle alttiiden ryhmien kuten vammaisten henkilöiden positiivinen erityiskohtelu, jonka tarkoituksena on tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen taikka syrjinnästä johtuvien haittojen ehkäiseminen tai poistaminen, on yhdenvertaisuuslain mukaan sallittua.

Työnantajien, koulutuksen järjestäjien, viranomaisten sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajien kuten kauppojen, ravintoloiden tai hotellien tulee yhdenvertaisuuslain mukaan tehdä kohtuullisia mukautuksia. Tämä edistää vammaisten henkilöiden tosiasiallista yhdenvertaisuutta. Näiden toimijoiden tulee tehdä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti muiden kanssa asioida viranomaisissa sekä saada koulutusta, työtä ja yleisesti tarjolla olevia tavaroita ja palveluita samoin kuin suoritua työtehtävistä ja edetä työuralla.

Yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työelämää koskevien yksittäistapausten osalta työsuojeluviranomaiset. Yhdenvertaisuusvaltuutettu, syrjintää kohdannut henkilö itse tai hänen suostumuksellaan yhdenvertaisuutta edistävä yhteisö voi viedä syrjintätapauksen yhdenvertaisuuslautakunnan tutkittavaksi. Lautakunta voi antaa syrjintävalituksen johdosta syrjinnän jatkamisen kieltäviä tai yhdenvertaisuuslain mukaisten velvoitteiden täyttämiseen määrääviä päätöksiä. Lainvastaisen syrjinnän kohteeksi joutuneella on myös oikeus hakea hyvitystä häntä syrjineeltä viranomaiselta, työnantajalta, koulutuksen järjestäjältä tai tavaroiden tai palveluiden tarjoajalta, mutta koska hyvitystä haetaan käräjäoikeudessa nostettavalla kanteella, siihen liittyy oikeudenkäyntikuluriski.

(Perustuslaki, Yhdenvertaisuuslaki, Rikoslaki)

1.3 Viranomaisilla on velvollisuus neuvoa

Kaikkien viranomaisten on kohdeltava asiakkaita tasapuolisesti, asianmukaisesti ja puolueettomasti. Heidän kielenkäyttönsä on oltava asiallista ja ymmärrettävää. Tämä koskee asiointia niin kunnissa, valtiolla ja Kelassa kuin lakisääteisiä työeläke-, tapaturma- ja potilasvahinkovakuutusasioita hoitavia tahoja.

Asiakkaille on annettava maksutonta neuvontaa hakemusten laatimisessa, muutoksenhaussa jne. Neuvontavelvollisuus on kuitenkin rajoitettu kunkin viranomaisen omaan toimialaan. Jos asia ei kuulu kyseessä olevan viranomaisen toimialaan, viranomaisen on ohjattava asiakas ottamaan yhteyttä oikeaan tahoon.

Mikäli asia on tullut vireille viranomaisen aloitteesta (esimerkiksi oikaisu, takaisinperintä, tarkistus) eikä asiakas vammasta tai sairauden perusteella voi tulla ymmärretyksi, tulkitseminen ja kääntäminen ovat viranomaisen vastuulla. Asiakkaan vireille panemissa asioissa tulkitsemis- ja kääntämismäärä on viranomaisilla myös silloin, kun kyse on perustulojen turvaamisesta muun muassa työkyvyttömyyden ja sairauden vuoksi.

Asiakkaille on oikeus saada tietoa kaikista viranomaisen hallussa olevista heitä itseään koskevista asiakirjoista. Tieto asiakirjan sisällöstä on pääsääntöisesti annettava pyydetyllä tavalla esimerkiksi suullisesti tai antamalla asiakirja nähtäväksi tai kopioitavaksi.

(Hallintolaki, Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta)

1.4 Asiakkaana sosiaalihuollossa

Sosiaalihuoltoa järjestettäessä asiakkaan etu on aina ensisijainen. Etua arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa asiakkaan hyvinvointi, itsenäinen suoriutuminen sekä omatoimisuuden vahvistuminen. Tämän lisäksi tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri palvelut vaikuttavat asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. Tuen ja palveluiden tulee olla asiakkaan tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Kunnan on huolehdittava neuvonnan ja tiedottamisen järjestämisestä sosiaalipalveluja ja sosiaaliturvaetuuksia koskevissa kysymyksissä. Sosiaalipalveluja on järjestettävä tueksi jokapäiväiseen elämään, asumiseen ja taloudelliseen selviytymiseen sekä lapsen tasapainoiseen kehitykseen ja hyvinvointiin liittyen. Tämän lisäksi niiden tulee vastata tuen tarpeisiin, jotka johtuvat päihteiden käytöstä, mielenterveysongelmasta tai muusta sairaudesta, vammasta, ikääntymisestä tai toimintakyvyn laskusta, lähi-suhde- tai perheväkivallasta, äkillisestä kriisitilanteesta tai läheisen tuen tarpeesta. Sosiaalipalvelujen tulee ehkäistä asiakkaan syrjintää ja tukea hänen osallisuuttaan.

Asiakkaalla on oikeus saada hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata. Hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään tulee kunnioittaa. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan yksilölliset tarpeet ja näkemykset sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa.

Sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä. Omatyöntekijää ei tarvitse nimetä, jos asiakkaalle on jo nimetty muu palveluista vastaava työntekijä tai nimeäminen on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta.

Asiakkaalle on annettava kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä. Päätös on toimeenpantava viipymättä kiireellisissä tapauksissa ja muuten ilman aiheetonta viivytystä, kuitenkin viimeistään kolmen kuukauden kuluessa asian vireille tulosta.

Jos sosiaalihuollon henkilöstö ei hallitse asiakkaan käyttämää kieltä tai asiakas ei aisti- tai puhevian tai muun syyn vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta ja tulkin hankkimisesta. Osalla asiakkaista saattaa olla oikeus lakisääteiseen tulkkauspalveluun.

Asiakkaan tai hänen laillisen edustajansa on annettava sosiaalihuollon edustajalle ne tiedot, joita tämä tarvitsee sosiaalihuollon järjestämisessä ja toteuttamisessa.

(Sosiaalihuoltolaki, Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista)

1.4.1 Erityistä tukea tarvitseva henkilö

Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen. Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöillä tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluita. Henkilö voi olla tilanteessa, jossa hän ei itse kykene hakemaan tarvitsemaansa apua tai sen saaminen on vaarassa estyä, koska hän ei kykene riittävässä määrin antamaan tai vastaanottamaan avun saamiseksi tarvittavaa tietoa. Vaikeudet voivat johtua kognitiivisesta tai psyykkisestä vammasta tai sairaudesta, vakavasta päihdeongelmasta, useasta yhtäaikaisesta tuen tarpeesta tai muusta vastaavasta syystä. Tällainen muu syy voi olla esimerkiksi puutteellinen kielitaito yhdistettynä traumaattiseen kokemukseen.

Lapsi voi tarvita erityistä tukea edellä mainittujen syiden lisäksi sen vuoksi, että kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai hän itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Korkeaan ikään liittyvä tuen tarve ei yksinään ole peruste sosiaalihuoltolain mukaiseen erityisen tuen saamiseen.

Se, onko henkilö lain tarkoittamalla tavalla erityistä tukea tarvitseva henkilö, harkitaan ja ratkaistaan aina tapauskohtaisesti.

Kunnan viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden sekä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä.

(Sosiaalihuoltolaki, Vanhuspalvelulaki)

1.4.2 Palvelutarpeen arviointi

Kiireellisissä tilanteissa sosiaalipalvelujen tarve on arvioitava viipymättä. Muissa kuin kiireellisissä tilanteissa palvelutarpeen selvittely on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asiakkaan yhteydenotosta, kun kyseessä on:

- 75 vuotta täyttänyt henkilö
- Kelasta ylintä hoitotukea saava henkilö
- Vammaispalvelulain mukainen vammainen henkilö
- Toimeentulotuen hakija
- Lastensuojelun tarpeessa mahdollisesti oleva lapsi
- Erityistä tukea tarvitseva lapsi

Palveluntarpeen arviointia voi pyytää henkilö itse, hänen omaisensa, lailinen edustajansa tai muu henkilö tai viranomaisen. Yleisimmin arvioitavaksi tulee henkilön oikeus koti-, asumis- ja laitoshoidon palveluihin, vammaispalveluihin, omaishoidon tukeen ja toimeentulotukeen. Usein palvelutarpeen arvioiminen edellyttää moniammatillista yhteistyötä.

Palvelutarpeen arviointi ei sinänsä johda palvelujen myöntämiseen, vaan palveluja on erikseen haettava. Palvelujen järjestäminen edellyttää asianmukaisen palvelusuunnitelman laatimista.

(Sosiaalihuollon asiakaslaki, Sosiaalihuoltolaki, Vammaispalvelulaki)

1.4.3 Asiakas- tai palvelusuunnitelmassa on huomioitava yksilölliset tarpeet

Kun järjestetään sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja, asiakkaalle tehdään asiakassuunnitelma. Vammaispalvelulain perusteella palveluja järjestettäessä käytetään termiä palvelusuunnitelma. Käytännössä on kyse lähes samasta suunnitelmasta. Asiakas- ja palvelusuunnitelmalla täydennetään palvelutarpeen arviointia sekä tuetaan asiakkaan omatoimista suoriutumista. Asiakassuunnitelma on laadittava aina, paitsi jos kyseessä

on tilapäinen neuvonta tai jos se jostain muusta syystä on ilmeisen tarpeeton.

Asiakassuunnitelma tehdään yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaistensa tai edustajiensa kanssa asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Sosiaalihuollon edustajan on selvitettävä vaihtoehdot asiakkaan tilanteen tukemiseksi. Erilaisten palveluvaihtoehtojen selvittäminen tapahtuu luontevasti asiakassuunnitelman laatimisen yhteydessä. Asiakkaan etu, toiveet ja yksilölliset tarpeet sekä mielipiteet on otettava huomioon palveluja ja tukitoimia järjestettäessä.

Ennen suunnitelman laatimista on asiakkaalle selvitettävä ymmärrettävällä tavalla hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen järjestämiseksi. Hänelle on selvitettävä asiakassuunnitelmaan sisältyvien palvelujen maksujen suuruus ja kuinka ne muodostuvat.

Asiakkaan on hyvä ennen suunnitelman laatimista hankkia tarpeelliset lääkärinlausunnot sekä muut tarvittavat selvitykset ja asiakirjat. Hänen kannattaa myös miettiä, missä suunnitelmanneuvottelu on parasta pitää: asiakkaan kotona, sosiaalitoimissa vai jossakin muualla. Samoin on syytä arvioida se, miltä tahoilta tarvitaan edustaja laatimaan suunnitelmaa (esimerkiksi vammaispalvelu, kotihoito, muu terveydenhuolto, kuntoutus, opetustoimi, työhallinto) ja pyydettyä neuvottelun koollekutsujaa huolehtimaan asiasta.

Asiakassuunnitelmaan on kirjattava:

- asiakkaan ja ammattilaisen arvio tuen tarpeesta sekä tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä
- omatyöntekijän arvio palveluista ja niiden kestosta
- tieto kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tapaavat
- asiakkaan ja työntekijän arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista
- asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet
- arvio asiakkuuden kestosta
- tiedot yhteistyötahoista
- tieto seurannasta ja arvioinnista

Mikäli asiakkaan palvelutarve on runsas, voi olla hyvä kokoontua useampaan kertaan laatimaan asiakassuunnitelmaa. Se on tarvittaessa sovitettava yhteen muihin vastaaviin suunnitelmiin kuten esimerkiksi kuntoutussuunnitelmaan. Asiakkaan suostumuksella voidaan laatia yksi yhteinen suunnitelma, joka koskee myös muita palveluja ja tukitoimia.

Asiakassuunnitelma ei ole päätös jonkun palvelun tai tukitoimen järjestämisestä. Siksi suunnitelman laatimisen yhteydessä asiakasta on neuvotettava, miten suunnitelmaan kirjattuja palveluja ja tukitoimia haetaan. Lähtökohtaisesti asiakassuunnitelmaan kirjatut palvelut ja tukitoimet tulee myöntää asiakkaalle. Hakemus voidaan hylätä vain erityisen perustelluista syistä.

(Sosiaalihuollon asiakaslaki, Sosiaalihuoltolaki, Vammaispalvelulaki, Vanhuspalvelulaki)

1.4.4 Sosiaaliasiamieheltä saa apua

Sosiaaliasiamiehen tehtävänä on neuvoa asiakkaita sosiaalilainsäädännön soveltamisessa, auttaa muutoksenhaussa sekä tiedottaa asiakkaan oikeuksista ja velvollisuuksista. Sosiaaliasiamiehen tehtäviin kuuluu myös avustaminen muistutuksen laatimisessa, jos asiakas on tyytymätön saamaansa kohteluun. Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, joka voi olla myös yhteinen useamman kunnan kesken. Sosiaaliasiamiehen yhteystiedot saa kunnasta.

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista)

1.5 Potilaana terveydenhuollossa

Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilasta on kohdeltava ihmisarvoa loukkaamatta sekä hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioittaen. Mahdollisuuksien mukaan on hoidossa ja kohtelussa otettava huomioon potilaan äidinkieli sekä hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa. Terveyden- ja sairaanhoitoa toteutettaessa on tarvittaessa laadittava tutkimusta, hoitoa, lääkinnällistä kuntoutusta koskeva tai muu vastaava suunnitelma.

Potilaan on saatava ymmärrettävä selvitys terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muita hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä tai potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärretyksi, on mahdollisuuksien mukaan huolehdittava tulkitsemisesta. Potilasta on hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Jos potilas kieltäytyy tietystä hoidosta tai hoitotoimenpiteestä, on häntä mahdollisuuksien mukaan hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla.

Jos täysi-ikäinen potilas ei mielenterveydenhäiriön, kehitysvammaisuuden tai muun synn vuoksi pysty päättämään hoidostaan, potilaan laillista edustajaa, lähiomaista tai muuta läheistä on ennen tärkeän hoitopäätöksen tekemistä kuultava sen selvittämiseksi, millainen hoito parhaiten vastaisi potilaan tahtoa. Jos selvitystä ei saada, on potilasta hoidettava tavalla, jota voidaan pitää hänen henkilökohtaisen etunsa mukaisena.

Alaikäisen potilaan mielipide on selvitettävä silloin, kun se on hänen ikäänsä ja kehitystasoonsa nähden mahdollista. Jos hän ikänsä ja kehitystasonsa perusteella kykenee päättämään hoidostaan, on häntä hoidettava yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Mikäli alaikäinen ei kykene päättämään hoidostaan, on häntä hoidettava yhteisymmärryksessä hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa kanssa.

Potilaan on hyvä varmistaa, että kaikki olennaiset hänen terveydentilaansa koskevat tiedot ovat hoitotahon käytettävissä ja virheettömiä. Lisätietoa potilasturvallisuudesta THL:lta ja Potilaan oppaasta.

Lisätietoa terveystalvelujen käytöstä Suomessa ja ulkomailla, potilaan oikeuksista ja hoitokustannusten korvauksista löytää Kelan ylläpitämältä sivustolta. Verkkosivuilta löytää neuvoa ja opastusta sekä kansallisesta terveydenhuollon valinnanvapaudesta että rajat ylittävistä terveydenhuollosta. Sivuuilla kerrotaan mm. potilaan oikeuksista, kustannusten korvauksista ja lääkkeistä.

(Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Terveydenhuoltolaki)

1.5.1 Terveys- ja hoitosuunnitelma

Potilaalle tulee tehdä tarvittaessa terveys- ja hoitosuunnitelma kiireettömissä hoidoissa. Terveys- ja hoitosuunnitelma tulee tehdä yhteistyössä potilaan kanssa. Suunnitelmaan kootaan potilaan kannalta tärkeät sairaudet ja terveysongelmat, riippumatta siitä hoidetaanko niitä terveyskeskuksessa, työterveyshuollossa tai keskussairaalassa. Suunnitelma sisältää hoidon tarpeen, tavoitteiden ja keinojen lisäksi potilaan kokonaisterveyttä kuvaavat tiedot diagnooseista ja lääkityksestä. Terveys- ja hoitosuunnitelma on erityisen hyödyllinen useita sairauksia sairastavien potilaiden kohdalla, koska hoitoa toteutetaan usein monen asiantuntijan avulla. Potilas voi tarkistaa terveys- ja hoitosuunnitelmasta, miten tulee toimia ja keneen tulee olla yhteydessä ongelman tai sairauden pahetessa. Suunnitelma auttaa niin potilasta kuin terveydenhuoltohenkilöstöä pysymään ajan tasalla hoitoon liittyvissä asioissa.

Terveys- ja hoitosuunnitelma liitetään Kanta-palvelun (Kansallinen terveysarkisto) tiedonhallintapalvelu-osioon, jossa se on potilaan nähtävänä. Suunnitelmaa voidaan käyttää potilaan luvalla kaikissa niissä hoitopaikoissa, joissa hän asioi. Tämä edistää osaltaan myös potilaan oikeutta valita oma hoitopaikkansa.

Tutustu laajemmin terveys- ja hoitosuunnitelmaan.

(Terveydenhuoltolaki, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

1.5.2 Julkisen terveydenhuoltoyksikön ja hoitohenkilön valinnanmahdollisuus Suomessa

Julkisen terveydenhuollon potilaalla on mahdollisuus valita terveyskeskus, terveysasema ja julkisen erikoissairaanhoidon toimintayksikkö Suomessa. Valinta voi kohdistua samanaikaisesti vain yhteen terveysasemaan, ja uuden valinnan voi tehdä aikaisintaan vuoden kuluttua

edellisestä valinnasta. Lisäksi jos henkilö asuu tai oleskelee säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti kotikuntansa ulkopuolella työn, opiskelun, vapaa-ajanvieton, lähiomaisen tai muun läheisen asumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi, hän voi käyttää hoitosuunnitelmansa mukaisen hoidon toteuttamiseen muuta terveystakeskusta tai julkisen erikoissairaanhoidon toimintayksikköä. Erikoissairaanhoidon yksikkö valitaan yhteisymmärryksessä lähetteen tekvän lääkärin tai hammaslääkärin kanssa.

Potilaalla on mahdollisuus valita häntä terveydenhuollon yksikössä hoitava laillistettu terveydenhuollon ammattihenkilö, mikäli se on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Potilaan jatkohoito on toteutettava siten, että hänet ohjataan häntä aiemmin hoitaneen lääkärin tai hammaslääkärin hoitoon, aina kun se hoidon asianmukaisen järjestämisen kannalta on mahdollista.

(Terveydenhuoltolaki)

1.5.3 Kiireettömään ja kiireelliseen hoitoon pääsy

Kiireetöntä hoitoa koskevassa asiassa on terveystakeskukseen saatava virka-aikana arkipäivisin yhteys välittömästi puhelimella tai terveystakesemalla tulee vaihtoehtoisesti olla käytössään takaisinsoittopalvelu.

Terveydenhuollon ammattihenkilön on tehtävä hoidon tarpeen arviointi viimeistään kolmantena arkipäivänä yhteydenotosta. Perusterveydenhuollossa hoitoon on päästävä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa hoidon tarpeen toteamisesta. Suun terveydenhuollossa tai perusterveydenhuollon yhteydessä toteutettavassa erikoissairaanhoidossa enimmäisaika voidaan ylittää enintään kolmella kuukaudella, jos hoidon antamista voidaan lykätä perustellusta syystä potilaan terveydentilaa vaarantamatta.

Jos erikoissairaanhoidossa hoidon tarpeen arviointi edellyttää erikoislääkärin arviointia tai tutkimuksia, on arviointi ja tutkimukset tehtävä kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun lähete on saapunut sairaalaan. Lähete tulee käsitellä kolmessa viikossa. Tarpeelliseksi todettuun erikoissairaanhoidon on päästävä viimeistään kuuden kuukauden kuluessa.

Kiireettömään hoitoon pääsyn turvaamiseksi ja hoidonpörrastuksen toteutumiseksi on sosiaali- ja terveystakesministeriössä laadittu erikoisalakohdattaiset yhtenäiset valtakunnalliset kriteerit (Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet. STM:n selvityksiä 2010:31). Lisäksi hoidossa noudatetaan Käypä hoito -suosituksia.

Kiireellinen sairaanhoito, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyshoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki, on annettava potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta. Kiireellisellä hoidolla tarkoitetaan äkillisen sairastumisen, vamman, pitkäaikaissairauden vaikeutumisen tai toimintakyvyn alenemisen edellyttämää välitöntä ar-

viota ja hoitoa, jota ei voida siirtää ilman sairauden pahenemista tai vammaan vaikeutumista.

Kiireellisen hoidon antamista varten kunnan tai sairaanhoitopiirin kuntayhtymän on järjestettävä ympärivuorokautinen päivystys.

(Terveydenhuoltolaki, Sosiaalihuoltolaki)

1.5.4 Suomessa asuvan henkilön hakeutuminen hoitoon ulkomaille

Suomessa sairausvakuutettu henkilö voi hakeutua suunnitellusti hoitoon ulkomaille joko ennakkoluvan kanssa tai sitä ilman. Ilman ennakkolupaa voi hakeutua hoitoon toiseen EU/Eta-maahan tai Sveitsiin. Kuluista voi hakea korvausta jälkikäteen Kelasta lomakkeella SV128. Suomessa sairausvakuutetut voivat hakea korvausta sairaanhoitokorvauksiin lääkärin ja hammaslääkärin palkkioista sekä lääkärin ja hammaslääkärin määräämistä tutkimuksista tai hoidosta sekä lääkkeistä. Jos hakeutuu ilman ennakkolupaa hoitoon muualle kuin EU- tai Eta-maihin tai Sveitsiin, ei yleensä voi saada Kelasta korvauksia.

Hoitoon voi hakeutua myös ennakkoluvalla. Sitä haetaan julkisesta terveydenhuollosta. Ennakkolupaa voi hakea lomakkeella SV129. Kela voi myöntää ennakkoluvan hakemuksesta, jos kotikunnan julkinen terveydenhuolto puoltaa luvan myöntämistä.

Ennakkoluvan saanut asiakas maksaa itse hoitoa antavan maan lainsäädännön mukaisen asiakasmaksun. Matkojen, yöpymisten ja lääkkeiden kustannuksista voi anoa jälkikäteen korvausta Kelasta. Jos saattaja on ollut matkalla välttämätön, voi myös saattajan matkojen ja yöpymisten kustannuksista saada jälkikäteen jonkin verran korvausta Kelasta. Saattajan välttämättömyydestä on oltava maininta julkisen terveydenhuollon lausunnossa.

Sairaanhoitopiiri voi myös myöntää muun ennakkoluvan hoitoon ulkomaille terveydenhuoltolain perusteella. Tällöin sairaanhoitopiiri vastaa kaikista järjestelyistä ja kustannusten korvauksista.

Jos sairaanhoitopiirin kuntayhtymä ei voi järjestää Suomessa hoitoa säädetyissä enimmäisajoissa, sen on potilaan pyynnöstä annettava ennakkolupa hakeutua sairaanhoitopiirin/kuntayhtymän kustannuksella hoitoon EU/Eta-maahan tai Sveitsiin. Ennakkolupaa myönnettäessä on otettava huomioon potilaan sen hetkinen terveydentila ja todennäköinen taudinkulku. Potilaan kannattaa etukäteen selvittää muun muassa potilasasiakirjojen käännöskustannukset sekä tulkkauskulut. Potilaan on otettava huomioon, ettei Potilasvahinkovakuutus kata ulkomailta annettua hoitoa, vaan potilasvahingoissa noudatetaan hoitoa antavan maan lainsäädäntöä.

Lisätietoa Hoitopaikan valinta -sivustolta

1.5.5 EU-kansalaisen hoito Suomessa

Kiireellinen hoito on annettava potilaan kansallisuudesta tai asuinpaikasta riippumatta. Kiireellisen hoidon tarpeen määrittelee lääkäri. Potilaalta peritään asiakasmaksulain mukaiset potilasmaksut.

EU/ETA-etuuksiin ja sosiaaliturvasopimukseen perustuvat oikeudet on osoitettava eurooppalaisella sairaanhoitokortilla/E-lomakkeella, sairausvakuutuskortilla tai passilla. Asiakasmaksut ovat samat kuin Suomessa asuvilla. EU:n ulkopuolella asuvilta potilailta peritään hoidon todelliset kustannukset.

Pohjoismaista sosiaaliturvasopimusta lukuun ottamatta sopimukset tai asetukset eivät sisällä määräyksiä potilaan siirtokustannuksista maiden välillä. Pohjoismaissa lähtävä sairaala huolehtii kuljetuksen järjestelyistä ja maksamisesta. Muihin maihin menevien sairaalasiirtojen maksaja ja järjestäjä pitää selvittää aina erikseen. Useimmiten ensisijaisena maksajana on potilaan vakuutusyhtiö.

Henkilö, jolla ei ole väestökirjanpidon mukaista kotipaikkaa Suomessa, voidaan ottaa kiireettömään hoitoon silloin, kun hänelle on myönnetty maksusitoumus.

Lisätietoa Hoitopaikan valinta -sivustolta

(Terveystieteiden laitos, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

1.5.6 Potilasvahingot

Suomessa sattuneiden potilasvahinkojen korvaamisesta huolehtii Potilasvakuutuskeskus, puh. 040 450 4590. Potilasvakuutus korvaa tutkimuksissa ja hoidoissa syntyneitä haittoja ja menetyksiä potilasvahinkolain mukaan. Vahinkoilmoitus on perusteltua tehdä silloin, kun tutkimuksesta tai hoidosta on aiheutunut henkilövahinko. Henkilövahingolla tarkoitetaan sairautta, ruumiinvammaa tai kuolemaa. Potilaan kannattaa keskustella ilmoituksen tarpeesta hoitavan lääkärin, hoitohenkilökunnan tai potilasasiamiehen (ks. luku 1.5.8) kanssa.

Potilasvahinkoilmoitus on tehtävä kolmen vuoden kuluessa vahingon tapahtumisesta. Erityisestä syystä korvausta voi vaatia myöhemminkin, kuitenkin viimeistään kymmenen vuoden kuluessa hoidosta.

Potilasvakuutuskeskuksen korvauspäätökseen tyytymätön voi pyytää ratkaisusuosituksen potilasvahinkolautakunnalta tai saattaa asiansa tuomioistuimeen.

Lisätietoja potilasvahinkolautakunnasta, puh. 020 743 4343

(Potilasvahinkolaki)

1.5.7 Lääkevahingot

Lääkevahinkovakuutusyhtiö, puh. 010 219 5716 tai 010 219 5717 (arkisin klo 10–15), korvaa Suomessa myydyistä tai kulutukseen luovutetuista lääkelaissa tarkoitetuista lääkkeistä aiheutuneita yllättäviä haittavaikutuksia. Lääkkeen aiheuttamasta vahingosta voi hakea rahallista korvausta lääkevahinkovakuutuksesta täyttämällä vahinkoilmoituslomakkeen. Ennen ilmoituksen tekemistä on hyvä keskustella asiasta hoitavan lääkärin, muun hoitohenkilökunnan tai potilasasiamiehen kanssa (ks. luku 1.5.8). Vahinkoilmoitus on tehtävä kolmen vuoden kuluessa lääkkeen aiheuttaman vahingon syntymisestä. Korvausvaatimus on esitettävä viimeistään 10 vuoden kuluttua lääkkeen käytön lopettamisesta.

(Läkelaki)

1.5.8 Potilasasiamies

Jokaisessa terveydenhuollon yksikössä on oltava nimetty potilasasiamies. Eri toimintayksiköillä voi olla myös yhteinen potilasasiamies.

Potilasasiamiehen tehtävänä on neuvoa potilaslain soveltamisessa sekä tiedottaa potilaan oikeuksista ja toimia potilaan oikeuksien edistämiseksi. Potilasasiamiehen tehtävänä on myös neuvoa ja avustaa potilasta muistutuksen tai kantelun tekemisessä, jos tämä on tyytymätön saamaansa hoitoon tai kohteluun.

Potilasasiamies ei ota kantaa potilaan lääketieteellisiin hoitopäätöksiin. Hän ei ota myöskään kantaa siihen, onko potilaan hoidossa tapahtunut hoitovahinko.

Potilasasiamiehen yhteystiedot saa hoitavasta yksiköstä.

(Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Potilasvahinkolaki)

1.6 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto

Edunvalvontavaltuutuksella voi etukäteen huolehtia siitä, että joku toinen hoitaa taloudellisia ja muita asioita tulevaisuudessa, jos itse ei niitä enää pysty hoitamaan esimerkiksi sairauden vuoksi.

Edunvalvontavaltuutus tehdään kirjallisesti. Kun valtakirja allekirjoitetaan, niin kahden esteettömän todistajan on oltava samanaikaisesti läsnä ja todistettava valtakirja allekirjoituksillaan. Jokainen voi itse määrittää asiat, jotka valtuutus kattaa. Valtuutettu voi huolehtia esimerkiksi omai-

suuden hoidosta ja muista taloudellisista asioista sekä terveyden- ja sairaanhoidosta.

Edunvalvontavaltuutuksen laatimiseen on suositeltavaa pyytää oikeudellista apua esimerkiksi oikeusaputoimistosta. Lisätietoja saa myös maistraatista.

Kun henkilö ei enää pysty hoitamaan asioitaan esimerkiksi sairauden vuoksi, valtuutettu pyytää maistraattia vahvistamaan valtuutuksen. Maistraatti valvoo valtuutetun toimintaa erityisesti taloudellisissa asioissa.

Hoitotahdossa henkilö ilmaisee omaa hoitoaan koskevan tahtonsa tulevaisuuden varalle. Henkilö voi esimerkiksi kieltäytyä tietyistä hoidoista.

Hoitotahto voidaan ilmaista suullisesti tai tehdä kirjallisesti. Jos henkilö ilmaisee hoitotahtonsa suullisesti, on siitä tehtävä henkilön itsensä varmentama merkintä potilasasiakirjoihin. Suositeltavaa on tehdä hoitotahto kirjallisesti (käytetään myös nimitystä hoitotestamentti). Hoitotahdolla voi varmistaa, että annettava sairaanhoito on oman vakaumuksen mukaista tilanteissa, joissa potilaan tahtoa ei pystytä selvittämään kysymällä, esimerkiksi sairauskohtaus- tai onnettomuustilanteissa. Jos henkilön tahtoa ei saada selvitettyksi eikä hoitotestamenttia ole tehty, lähiomaisia kuullaan potilaan hoidosta.

Lisätietoja edunvalvontavaltuutuksesta ja hoitotahdosta

(Laki edunvalvontavaltuutuksesta, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

1.7 Palvelun tai etuuden hakeminen

Hakemus on useimmiten laadittava kirjallisesti. Hakemuksessa on hyvä esittää perustelut omille vaatimuksilleen. Viranomaisen suostumuksella hakeminen voi tapahtua myös suullisesti.

Hyvä hallintotapa edellyttää teknisen kirjaamisavun antamista hakemuksen täyttämiseksi. Viranomaisen on esimerkiksi merkittävä hakijan esittämät tiedot, vaatimukset ja niiden perustelut hakemuslomakkeisiin. Asiakkaan itsensä on varmistuttava, että oleelliset ja oikeat asiat on kirjattu hakemukseen ennen hakemuksen allekirjoittamista.

Lisätietoa vakuutuskorvauksista

(Hallintolaki, Sairausvakuutuslaki)

1.8 Päätös on annettava kirjallisesti

Viranomaisen on käsiteltävä hakemus ilman aiheetonta viivytystä. Viranomaisen on asiakkaan pyynnöstä annettava käsittelyaika-arvio ja myös vastattava tiedusteluihin käsittelyn etenemisestä.

Kirjalliseen hakemukseen on aina annettava kirjallinen päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai miten asia on muuten ratkaistu. Päätökset on perusteltava: on kerrottava sovelletut lainkohdat ja päätöksen perustana olevat tosiasiat.

Vammaispalvelussa viranomaisen tulee kirjata sosiaalitoimelle saapunut hakemus ja siihen tulee vastata seitsemän vuorokauden kuluessa hakemuksen saapumisesta. Päätös tulee tehdä kolmen kuukauden sisällä.

Toimeentulotuessa kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä käytettävissä olevien tietojen perusteella samana tai viimeistään seuraavana arkipäivänä hakemuksen saapumisesta. Muussa kuin kiireellisessä tapauksessa päätös on tehtävä viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä hakemuksen saapumisesta.

(Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki toimeentulotuesta ja Laki toimeentulotuesta annetun lain muuttamisesta)

1.9 Palveluseteli

Palvelusetelillä voi hankkia sellaisia sosiaali- ja terveystalvija, jotka kunnan tai kuntayhtymän kuuluu järjestää asukkailleen. Palvelusetelillä hankittava palvelu on vaihtoehto kunnan tai kuntayhtymän tuottamalle palvelulle. Palveluseteli ei kuitenkaan sovellu käytettäväksi kiireellisessä hoidossa eikä tahdosta riippumattomassa hoidossa.

Kunta tai kuntayhtymä päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin se antaa setelin. Jos asiakas tai potilas ei halua käyttää palveluseteliä, kunnan on ohjattava hänet muulla tavoin järjestettävien palvelujen piiriin.

Setelin saaminen edellyttää, että kunnallisen sosiaali- ja terveydenhuollon edustaja arvioi henkilön palvelun tarpeen. Palvelusetelin saa asuinkunnan terveysasemalta, sosiaalivirastosta ja muista kunnan palveluyksiköistä, jotka myös antavat lisätietoja palvelusetelistä.

Lisätietoa Sosiaali- ja terveysministeriö, Kuntaliitto

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

2 Muutoksenhaku, kantelu ja muistutus

Sosiaali- ja terveydenhuollon muistutuskäytännön ensisijaisuutta vahvistettiin vuoden 2015 alusta voimaan tulleiden asiakas- ja potilaslakien muutoksella.

Mikäli asiakas tai potilas on tyytymätön julkisessa sosiaali- tai terveydenhuollossa tai yksityisellä sektorilla saamaansa hoitoon tai hoivaan tai muuhun palveluun, niiden laatuun tai niihin liittyvään kohteluun, hän voi tehdä asiasta muistutuksen toimintayksikön johdolle tai kantelun valvontaviranomaiselle. Vaikka muistutus tehdään yleensä kirjallisesti (mukaan lukien sähköpostitse), niin muistutuksen voi perustellusta syystä tehdä myös suullisesti. Vastaus siihen pitää aina antaa kirjallisesti. Vastauksen tulee olla perusteltu ja se tulee antaa kohtuullisessa ajassa, jollaiseksi on yleensä katsottu noin kuukausi.

Valvontaviranomainen, aluehallintovirasto AVI tai Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valvira, voi siirtää sille tehdyn kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena toimintayksikössä. Kuitenkin vakavat asiat, kuten epäilyt vakavasta virheestä ammattitoiminnassa, otetaan nykyäänkin suoraan valvontaviranomaisen käsittelyyn.

Toimintayksiköiden on tiedotettava aktiivisesti asiakkaille ja potilaille muistutusmenettelyn käytöstä. Muistutuksen tekemisen pitää olla ihmisille mahdollisimman vaivatonta. Toimintayksiköiden mahdollisuus valvoa ja parantaa toimintansa laatua paranee entisestään, kun tyytymättömyyttä aiheuttaneet tapahtumat on käsitelty suoraan siinä yksikössä, johon moite on kohdistunut.

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Hallintolaki)

2.1 Muutoksenhaku kielteiseen päätökseen

2.1.1 Itseoikaisu

Viranomaisilla on mahdollisuus itse muuttaa tekemäänsä päätöstä. Mikäli on tyytymätön viranomaisen tekemään ratkaisuun, on ennen varsinaista muutoksenhakua hyvä neuvotella päätöksen tehneen viranomaisen kanssa. Tällöin voi esittää lisäperusteluja hakemuksensa tueksi ja tämentää jo aiemmin annettuja selvityksiä sekä pyytää viranomaista itse oikaisemaan tekemänsä päätös. Tärkeää on, että itseoikaisupyyntö esitetään pian sen jälkeen kun päätös on annettu tiedoksi, jotta valitus on tarvittaessa mahdollista tehdä sille erikseen säädetyssä määräajassa. Mikäli muutoksenhauille säädetty määräaika ehtii umpeutua ja jos asiassa ilmenee uusia seikkoja hakemuksen tueksi, on aina mahdollista tehdä uusi hakemus.

(Hallintolaki)

2.1.2 Päätöksen tiedoksianto ja muutoksenhakuosoitus

Päätös on aina annettava tiedoksi joko alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä. Asiakkaan katsotaan saaneen tiedon päätöksestä seitsemäntenä päivänä siitä, kun päätös on postitettu. Seitsemän päivän määräajan laskeminen aloitetaan postituspäivää seuraavasta päivästä. Muutoksenhakuajan lasketaan alkavan siitä päivästä, jolloin asiakas on saanut päätöksen tiedoksi.

Viranomaisten päätösten liitteenä on oltava muutoksenhakuosoitus, jossa mainitaan, mille viranomaiselle valituskirjelmä toimitetaan sekä miten ja missä ajassa päätökseen saa hakea muutosta. Muutoksenhakuosoituksessa kerrotaan, mitä muutoksenhakuasiakirjan tulee sisältää, mitä liitteitä on oltava mukana sekä ohjeet, miten muutoksenhaku toimitetaan perille. Mikäli päätökseen ei voi hakea muutosta, on päätöksessä oltava tieto siitä, minkä säännöksen nojalla muutoksenhaku ei ole mahdollista.

(Hallintolainkäyttölaki, Hallintolaki)

2.1.3 Muutoksenhakuasiakirjan kirjoittaminen

Muutoksenhaun ensimmäinen vaihe on muutoksenhakuasiakirjan kirjoittaminen. Se voi olla vapaamuotoinen kirje tai valmis lomake. Muutoksenhakuasiakirjaa laadittaessa tulee noudattaa päätökseen liitettyä muutoksenhakuosoitusta.

Muutoksenhakuasiakirjassa on kerrottava:

- miksi on tyytymätön saamaansa päätökseen
- millä perusteilla muutosta haetaan
- mitä muutoksia päätökseen vaaditaan tehtäväksi

Muutoksenhakuasiakirja on allekirjoitettava omakätisesti. Jos asiakas on hankkinut esimerkiksi uuden lääkärinlausunnon valituksen tueksi, on se liitettävä mukaan asiakirjaan. Asiakirja on toimitettava valitusajan kuluessa muutoksenhakuosoituksessa mainittuun osoitteeseen tai viranomaiselle.

Muutoksenhakuajan päättymisen jälkeen:

- voi esittää uusia vaatimuksia olosuhteiden muuttumiseen tai valitusajan jälkeen tietoon tulleisiin seikkoihin perustuen
- vaatimusten laajentaminen alkuperäisistä ei ole mahdollista
- voi esittää uusia perusteita vaatimuksensa tueksi
- puutteellista valitusta voi myös täydentää esittämällä uusia perusteita vaatimuksensa tueksi
- täydentämisen tulee tapahtua kohtuullisessa ajassa valituksen jättämisestä
- voi vaatia valituksen kohteena olevan päätöksen täytäntöönpanon kieltämistä

(Hallintolainkäyttölaki)

2.1.4 Muutoksenhaku on pääsääntöisesti maksutonta

Sosiaaliturvaan liittyvien muutoksenhakuasioiden käsittely eri muutoksenhakuelimissä on pääsääntöisesti maksutonta ja kirjallista. Sosiaaliturva-asioissa muutoksenhaku on mahdollista hoitaa itsenäisesti, ilman esimerkiksi asianajajan apua. Muutoksenhakuun voi olla mahdollista saada maksutonta oikeusapua.

(Hallintolainkäyttölaki, Tuomioistuinmaksulaki, Oikeusapulaki)

2.1.4 Muutoksenhaku kunnan sosiaalitoimen päätökseen

Sosiaalitoimen viranhaltijan päätökseen voi hakea muutosta kunnalliselta sosiaalihuollosta vastaavalta toimielimeltä (esimerkiksi sosiaalilautakunnalta) 30 päivän kuluessa siitä, kun on saanut päätöksen tiedoksi. Oikaisuvaatimuksen käsittelevä toimielin käy ilmi päätöksen liitetystä oikaisuvaatimusosoituksesta. Lautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Kehitysvammalain perusteella laaditusta erityishuolto-ohjelmasta (EHO; ks. luku 4.9) voi valittaa 30 päivän kuluessa tiedoksisaannista aluehallintovirastoon, jonka päätöksestä voi valittaa edelleen hallinto-oikeuteen.

Vammaispalvelulain mukaisista erityiseen järjestämisvelvollisuuteen kuuluvista palveluista ja tukitoimista (kuljetuspalvelut, henkilökohtainen apu, palveluasuminen, asunnon muutostyöt, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet sekä päivätoiminta) voi hallinto-oikeuden kielteiseen päätökseen hakea muutosta korkeimmasta hallinto-oikeudesta. Muutoksenhaku korkeimpaan hallinto-oikeuteen on tehtävä kirjallisesti 30 päivän kuluessa siitä, kun on saanut tiedoksi hallinto-oikeuden päätöksen. Korkeimman hallinto-oikeuden päätökseen ei ole muutoksenhakuoikeutta.

Muiden vammaispalvelulakiin sisältyvien palvelujen ja tukitoimien osalta hallinto-oikeuden päätöksiin voi hakea muutosta korkeimmasta hallinto-oikeudesta vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Sama koskee valittamista korkeimpaan hallinto-oikeuteen hallinto-oikeuden kielteisestä kehitysvammalain mukaista erityishuolto-ohjelmaa koskevasta päätöksestä. Valitusluvan myöntämisen edellytyksenä on joko muutoksenhaun erittäin suuri merkitys muutoksenhakijalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai että asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

Myös sosiaalihuoltolain mukaisiin sosiaalipalvelun antamista tai sosiaalipalvelusta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksulain mukaisesti määrätyn maksun suuruutta koskeviin hallinto-oikeuden kielteisiin päätöksiin voi hakea muutosta vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valittajalle valitusluvan.

(Sosiaalihuoltolaki, Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, Hallintolaki, Hallintolainkäyttölaki)

2.1.5 Muutoksenhaku terveydenhuollossa

Terveydenhuollon toimintaan kuten hoitopäätöksiin ei ole muutoksenhakuoikeutta. Terveydenhuollon toimintaan tyytymätön voi kuitenkin tehdä siitä muistutuksen tai kantelun.

Kun asiakas on tyytymätön terveydenhuollossa tehtyihin päätöksiin, esimerkiksi kuntoutuksen palvelujen tai apuvälineiden tarpeen arvioon ja hankintaan liittyviin päätöksiin, hänen tulee ensisijaisesti ottaa yhteyttä päätöksentekijään tai tämän esimieheen. Asiakas voi:

- tehdä muistutuksen asiasta terveydenhuollon toimintayksikön vastaavalle johtajalle eli sairaanhoitopiirissä johtajalääkärille ja terveyskeskuksissa ylilääkärille
- tehdä kantelun aluehallintovirastolle, Valviralle tai eduskunnan oikeusasiamiehelle, tai
- viedä asian hallintoriitana hallinto-oikeuden ratkaistavaksi

Hallintoriita tulee vireille hakemuksella, joka toimitetaan hallinto-oikeudelle. Hallinto-oikeuden päätökseen voi hakea muutosta edelleen korkeimmasta hallinto-oikeudesta.

Muistutus- ja kantelumenettely on käytettävissä myös silloin, jos kiireetömään hoitoon pääsy ei toteudu säädettyssä määräajassa.

Potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua muutoksenhakuun, muistutukseen ja kanteluun, potilaan asemaan ja oikeuksiin sekä vahingonkorvauksiin liittyvissä kysymyksissä.

Lisätietoa potilaan oikeuksista terveydenhuollossa löytää Valviran opasta Potilaan oikeudet.

(Hallintolainkäyttölaki, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Potilasvahinkolaki)

2.1.6 Muutoksenhaku Kelan päätökseen

Kelan päätöksiin haetaan muutosta kirjallisesti. Muutoksenhaku-aika on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista. Muutoksenhakijalla on oikeus saada tietoa Kelalta asian käsittelyyn vaikuttaneista asiakirjoista. Kela tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kaikki muutoksenhakijan vaatimukset hyväksytään, valitus raukeaa ja Kela antaa oikaisusta päätöksen. Jollei päätöstä oikaista, valitus siirretään lausuntoineen muutoksenhaku-lautakunnalle. Lautakunnan päätökseen voi hakea muutosta vakuutusoi-keudesta 30 päivän kuluessa.

Ohjeita muutoksenhakuun löytyy esimerkiksi Kelan etusohjesivulta Menettelyohjeet-kohdasta.

2.1.7 Muutoksenhaku työeläkelaitosten päätöksistä

Kaikissa yksityisten ja julkisten alojen työeläketurvaa koskevissa asiois-sa ensimmäinen muutoksenhakuaste on työeläkeasioiden muutoksenha-kulautakunta. Muutoksenhakuasiakirja on toimitettava eläkelaitokseen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Muutoksenhakuun liite-tään mukaan jäljennös päätöksestä, johon haetaan muutosta, ja selvityk-set, joihin vedotaan.

Lisäselvityksiä voi toimittaa myöhemmin. Jos eläkelaitos ei katso voi-vansa muuttaa päätöstä, asia siirtyy työeläkeasioiden muutoksenhakulau-takunnan tutkittavaksi. Eläkelaitos toimittaa asiassa aikaisemmin kerty-neet selvitykset lautakunnalle. Lautakunnan päätöksiin haetaan muutosta vakuutusoi-keudelta, joka on ylin oikeusaste. Muutoksenhausta säädetään työntekijän eläkelaisissa (TyEL). Lisätietoja saa Työeläkeasioiden muu-toksenhakulautakunnasta.

(Hallintolainkäyttölaki, Julkisten alojen eläkelaki, Laki työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta, Työeläkelait, Laki oikeudenkäynnistä vakuutusoikeudessa)

2.1.8 Muutoksenhaku tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksistä

Tapaturmavakuutuksen kuntoutusta koskeviin vakuutusyhtiöiden päätöksiin voi hakea muutosta tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunnasta. Lautakunnan kielteisiin päätöksiin voi edelleen hakea muutosta vakuutusoikeudesta. Vastaavissa liikennevakuutuslain mukaista kuntoutusta koskevissa asioissa muutosta haetaan suoraan vakuutusoikeudesta. Asiakirjat on toimitettava muutoksenhakuelimille 30 päivän kuluessa siitä kun on saanut päätöksen tiedoksi. Katso myös luku 10. Lisätietoa tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunnasta.

(Hallintolainkäyttölaki, Laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, Työtapaturma- ja ammattitautilaki, Laki oikeudenkäynnistä vakuutusoikeudessa)

2.2 Muistutus ja kantelu kunnallisessa sosiaali- ja terveydenhuollossa

Julkisessa tai yksityisessä sosiaali- tai terveydenhuollossa saamaansa kohteluun tai hoitoon tyytymätön henkilö voi tehdä kirjallisen muistutuksen sosiaali- tai terveydenhuollosta vastaavalle viranhaltijalle tai toimintayksikön johtajalle tai vastuuhenkilölle. Muistutuksen voi tehdä myös asiakkaan laillinen edustaja, omainen tai muu läheinen, jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut. Toimintayksikön on tiedotettava muistutusoikeudesta riittävällä tavalla sekä järjestettävä muistutuksen tekeminen mahdollisimman vaivattomaksi. Potilas- ja sosiaaliasiamiesten tehtäviin kuuluu auttaa muistutusten laatimisessa.

Vaikka muistutus tehdään yleensä kirjallisesti (mukaan lukien sähköpostitse), niin muistutuksen voi perustellusta syystä tehdä myös suullisesti. Johtavan viranhaltijan tai toimintayksikön johtajan tai vastuuhenkilön on käsiteltävä muistutus asianmukaisesti ja annettava siihen perusteltu kirjallinen vastaus kohtuullisessa ajassa. Kohtuulliseksi ajaksi on yleensä katsottu noin kuukausi. Annettuun vastaukseen ei voi hakea muutosta, mutta samasta asiasta voi kannella kirjallisesti valvontaviranomaiselle. Valvontaviranomainen (aluehallintovirasto tai Valvira) voi siirtää sille tehdyn kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena. Tarkoituksena on, että asiat käsiteltäisiin ensin siinä toimintayksikössä, johon asiakkaan tai potilaan moite on kohdistunut.

Kunnallista sosiaali- ja terveydenhuoltoa valvoo aluehallintovirasto AVI. Se vastaa käytännön valvonnasta ja kantelujen ratkaisemisesta toiminta-alueellaan. Kantelu voidaan tehdä esimerkiksi hallintopäätöksistä, tosi-

asiallisesta toiminnasta tai asiakkaan kohtelusta. Kantelu tehdään kirjallisesti. Sen tekemiseen voi käyttää avin verkkosivuilta löytyvää kantelulomaketta. Kantelussa tulee selvittää mitä toimenpidettä, menettelyä tai päätöstä kantelija pitää virheellisenä tai epäasianmukaisena. Kantelu ei ole muutoksenhakukeino, eikä kanteluratkaisulla voida määrätä maksettavaksi korvauksia tai tuomita rangaistuksia. Aluehallintovirasto voi ratkaisussaan huomauttaa kantelun kohteena olevaa tahoa tai antaa kantelun kohteelle hallinnollista ohjausta siitä, miten asiassa olisi tullut menetellä. Kahta vuotta vanhemmasta asiasta tehtyä kantelua ei tutkita, ellei siihen ole erityistä syytä.

Aluehallintovirastoja ja kuntia valvoo ja ohjaa Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valvira. Se vastaa terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja organisaatioiden valvonnasta sekä terveydenhuollon kantelujen ratkaisemisesta silloin, kun kyse on kuolemaan tai vaikeaan vammautumiseen johtaneesta hoitovirhe-epäilystä. Sosiaalihuollon kantelut Valvira ratkaisee lähinnä tapauksissa, joissa kyse on valtakunnallisesti ja periaatteellisesti tärkeästä asiasta.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoon sekä Kelan etuuksiin liittyvistä asioista voi kannella myös eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kantelun voi kirjoittaa itse vapaamuotoisesti tai käyttää sen tekemiseen kantelulomaketta, joka löytyy eduskunnan oikeusasiamiehen internet-sivuilta. Kanteluun on hyvä liittää kopiot asiaan liittyvistä päätöksistä ja muista asiakirjoista. Oikeusasiamies ei tutki kantelua, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, ellei kantelun tutkimiseen ole erityistä syytä.

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, Hallintolaki)

3 Liikkuminen

Lukuun kolme on koottu tärkeimpiä liikkumiseen liittyviä tukia ja palveluita. Liikuntarajoitteisten, vammaisten, sairastuneiden ja muiden ryhmien liikkumista tuetaan valtion, kuntien ja liikennevakuutusyhtiöiden tahoilta eri tavoin.

Joukkoliikenteessä (junat, laivat, lentokoneet ja linja-autot) myönnetään alennuksia, avustetaan ja tarjotaan saattaja-palveluita. Valtio tukee koulumatkoja ja työssä käyntiä sekä kunnat perusopetuksen matkoja.

Kuljetuspalveluita voi saada kehitysvammalain sekä vammaispalvelulain mukaan. Niihin liittyen on myös saattajapalvelua ja henkilökohtaista apua. Kuljetuspalveluita järjestetään myös sosiaalihuoltolain nojalla. Maksuttomia, liikkumista tukevia apuvälineitä voi pyytää omasta terveyskeskuksesta tai keskussairaalarasta.

Omalla autolla liikkumista tuetaan autoveronpalautuksella ja -huojenuksella sekä vapautuksella ajoneuvoverosta. Auton hankintaan ja sen muutostöihin voi saada kunnalta avustusta. Liikennevakuutusyhtiöltä taas haetaan invalidialennusta liikennevakuutuksen maksusta. Poikkeuslupaa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta anotaan Trafilta, kuten myös vammaisen pysäköintilupaa.

Kela korvaa sairaudesta ja kuntoutuksesta aiheutuneita matkakustannuksia.

3.1 Joukkoliikenne

3.1.1 Juna

VR myöntää alennuksia eläkeläisille, opiskelijoille, lapsille ja nuorille, varusmiehille sekä siviilipalvelusta suorittaville niin kauko- kuin lähili-

kenteeseenkin. Joissakin kunnissa lastenvaunujen kanssa matkustavien ei tarvitse maksaa lipusta.

Vammaiset ja liikuntarajoitteiset asiakkaat voivat tarvittaessa saada avustusta junamatkan yhteydessä kaikilla palveluasemilla sekä useilla asemilla ilman lipunmyyntiä. Kun näkövammaisen tai pyörätuolissa istuva liikuntavammaisen asiakas matkustaa saattajan kanssa, saattajalla on oikeus maksuttomaan matkaan, myös yöjunien makuupaikalla. Vammaispalvelut-sivulla VR tarjoaa lisäohjeistuksia.

(EU-asetus N:o 1371/2007 rautatieliikenteen matkustajien oikeuksista)

3.1.2 Laiva

Terminaalien ja/tai laivayhtiön tarjoama avustamispalvelu on tarkoitettu matkustajille, joiden liikuntakyky on rajoittunut fyysisen vamman tai kehitysvamman takia, näkö- ja kuulovammaisille, tilapäisesti liikuntarajoitteisille ja kaikille heille, jotka tarvitsevat erityisapua.

Avustamisen laatuvaatimukset ja esteettömyyden ehdot perustuvat Euroopan parlamentin ja neuvoston asetukseen.

Viking Line ja Tallink Silja Line tarjoavat tarkempaa ohjeistusta liikuntarajoitteisille nettisivuillaan.

(EU-asetus N:o 1177/2010 matkustajien oikeuksista meri- ja sisävesiliikenteessä)

3.1.3 Lentokone

EU:n jäsenvaltioiden lentoasemat ovat vastuussa vammaisten ja liikuntarajoitteisten henkilöiden avustamisesta lentoasemilla. Apua saavat esimerkiksi kehitysvammaiset, näkö- tai kuulovammaisen, iäkkäät ja liikuntarajoitteiset henkilöt. Palvelu on maksuton. Finavian sivuilta löytyy lisätietoja.

Finnair järjestää tarvittaessa avustajan auttamaan liikkumisessa lentoasemalla ja siirtymisessä lentokoneeseen. Kaikilla lentokentillä on myös saatavilla pyörätuoleja, joita voi käyttää liikkumiseen lähtöselvityksen ja koneeseen nousun välillä.

Lisätietoa avustamisesta ja lääkitystä vaativista sairauksista.

Muiden lentoyhtiöiden alennuksista ja avustuspalveluista kannattaa tiedustella suoraan palveluntarjoajalta.

(EU-asetus N:o 261/2004 lentoliikenteen matkustajien oikeuksista)

3.1.4 Linja-auto

Kaukoliikenteen linja-autossa matkustavat opiskelijat, eläkeläiset, varusmiehet ja siviilipalvelusvelvolliset saavat Matkahuollosta alennuksia. Alennusehdoista sekä niiden hakemisesta löytyy lisätietoa Matkahuollon sivuilta.

Matkahuollon henkilökunta avustaa liikuntarajoitteisia ja vammaisia henkilöitä seuraavilla henkilöliikenteen linja-autoasemilla: Helsinki, Joensuu, Jyväskylä, Kouvola, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Oulu, Pori, Rovaniemi, Tampere, Turku ja Vaasa.

Paikallisliikenteen alennuksista henkilölle itselleen ja hänen saattajalleen sekä muusta avusta kannattaa tiedustella oman kunnan liikennetoimijalta.

(EU-asetus N:o 181/2011 linja-autoliikenteen matkustajien oikeuksista)

3.2 Koulu- ja työmatkat

3.2.1 Kelan koulumatkatuki

Koulumatkatuki korvaa päivittäisten koulumatkojen kustannuksia.

Koulumatkatukea voi saada jos:

- koulumatka on vähintään 10 kilometriä yhteen suuntaan
- koulumatkan kustannukset ovat yli 54 euroa kuukaudessa (ei koske Waltti-seutuliiikennettä, koulukuljetusta eikä itse järjestettyä kulkutapaa) ja
- henkilö tarvitsee vähintään 7 yhdensuuntaista koulumatkaa viikossa.

Koulumatka on lyhin autoreitti kodin ja oppilaitoksen välillä. Jos tämä lyhin reitti on alle 10 kilometriä, koulumatkatukea ei voi saada, vaikka linja-auton kulkema matka olisi pidempi.

Lisätietoa löytyy Kelan nettisivuilta.

(Laki lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta)

(Opetus- ja kulttuuriministeriön asetus eräiden koulumatkakustannusten laskentaperusteista)

3.2.2 Perusopetuksen koulumatkat

Peruskoulun oppilaalla on oikeus maksuttomaan koulukuljetukseen silloin, jos oppilaan koulumatka on viittä kilometriä pidempi. Oikeus maksuttomaan kuljetukseen tai oppilaan kuljettamista varten myönnettyyn avustukseen on myös silloin, kun koulumatka oppilaan ikä ja muut olosuhteet huomioiden muodostuu oppilaalle liian vaikeaksi, vaaralliseksi tai rasittavaksi.

Oppilaan päivittäinen koulumatka odotuksineen saa kestää enintään 2,5 tuntia, tai jos oppilas on lukuvuoden alkaessa täyttänyt 13 vuotta, enintään 3 tuntia.

Esiopetusta saavalla oppilaalla on vastaava oikeus maksuttomaan kuljetukseen kotoa suoraan esiopetukseen tai varhaiskasvatuksesta esiopetukseen ja esiopetuksesta kotiin tai varhaiskasvatukseen.

Lisätietoja saat kunnan opetustoimesta.

(Perusopetuslaki)

3.2.3 Töihin matkakulut, liikkuvuusavustus, kulukorvaus

Verotuksessa voi vähentää työssä käymiseen ja töiden tekemiseen liittyviä matkakuluja. Ne voi ilmoittaa verottajalle joko veroilmoituksella tai verokortilla.

Kodin ja työpaikan välisistä matkoista saa vähennyksen sen mukaan, mitä kulkuneuvoa matkoihin on halvinta käyttää. Matkakulut voi vähentää oman auton mukaan vain tietyissä olosuhteissa. Jos on ollut osan vuotta työttömänä, matkakulujen omavastuu on pienempi. Omavastuuseen vaikuttaa työttömyyskuukausien määrä.

Toiset matkat taas huomioidaan tulonhankkimisvähennyksenä, jolloin vähennys yleensä myönnetään matkaan käytetyn kulkuneuvon mukaan, ilman omavastuuta tai vähennyksen enimmäismäärää.

Lisätietoa Verohallinnon nettisivuilta.

Liikkuvuusavustusta voidaan maksaa työttömälle, joka ottaa vastaan vähintään 2 kuukautta kestävästä työsuhteisen työn tai osa-aikatyön, jossa päivittäinen työmatka kestää yli 3 tuntia (osa-aikatyössä 2 tuntia). Liikkuvuusavustusta voidaan maksaa myös työn perässä muuttamisesta.

Lisätietoa Kela

Kulukorvausta voi saada työttömyysetuutta saava henkilö, työllistymistä edistävän palvelun aikaisiin matka- ja ylläpitokustannuksiin.

Lisätietoa Kela

3.3 Kuljetuspalvelut

3.3.1 Kuljetukset erityishuollon toteuttamiseksi

Kehitysvammalain mukaista erityishuoltoa saavalla henkilöllä on oikeus saada maksutta ja ilman omavastuuosuuksia kuljetukset, jotka ovat hänelle erityishuollon saamiseksi välttämättömiä.

Näiden kuljetusten järjestäminen tai niistä aiheutuvien kustannusten korvaaminen on erityishuoltopiirin tai erityishuoltoa järjestävän kunnan tai kuntayhtymän vastuulla. Kuljetukset ja niiden maksuttomuus tulisi kirjata erityishuoltona annettavien palveluiden ohella henkilölle laadittavaan erityishuolto-ohjelmaan (EHO).

(Laki kehitysvammaisten erityishuollosta)

(Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

3.3.2 Sosiaalihuoltolain mukainen liikkumisen tuki

Kunta voi järjestää liikkumista tukevia palveluja myös sosiaalihuoltolain mukaisina sosiaalipalveluina.

Kunta järjestää liikkumista tukevia palveluja henkilölle, joka ei kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä sairauden, vamman tai muun vastaavanlaisen toimintakykyä alentavan syyn takia. Palvelua voi saada asioimisen tai muun jokapäiväiseen elämään kuuluvan tarpeen vuoksi.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraavilla toteuttamistavoilla tai niiden yhdistelmillä:

- julkisten liikennevälineiden käytön ohjauksella ja ohjatulla harjoittelulla
- saattajapalveluna
- ryhmäkuljetuksina
- korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset
- muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei voi saada, jos on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kustannusten korvaamiseen muun lain nojalla. Lisätietoja liikkumista tukevista palveluista saa kotikunnan sosiaalitoimesta.

(Sosiaalihuoltolaki)

3.3.3 Vammaispalvelulain mukainen kuljetus- ja saattajapalvelu

Kunnan on järjestettävä vammaispalvelulain mukaan vaikeavammaiselle henkilölle kohtuulliset kuljetuspalvelut niihin liittyvine saattajapalveluineen. Kysymyksessä on vaikeavammaiselle henkilölle subjektiivinen oikeus.

Kuljetuspalveluilla tarkoitetaan henkilön asuinkunnan alueella tapahtuvia kuljetuksia tai lähikuntiin ulottuvia kuljetuksia, esimerkiksi taksimatkoja. Lähikunta voidaan määritellä ns. toiminnallisena lähikuntana, jolloin on otettava huomioon vammasta tai sairaudesta aiheutunut tarve sellaisiin palveluihin, joita ei ole saatavissa asuinkunnan alueella. Asiointi- ja vapaa-ajan kohde on vammaisen henkilön itsensä harkittavissa.

Saattajapalvelu on järjestettävä, jos henkilö kuljetuspalvelua käyttäessään tarvitsee toisen henkilön apua niin paljon, että taksin tai invataksin kuljettajan apu ei ole riittävä. Saattajapalvelu on maksutonta.

Kuljetuspalveluja tulee myöntää vähintään 18 yhdensuuntaista asiointi- ja vapaa-ajan matkaa kuukaudessa sen lisäksi, että työ- ja opiskelumatkat korvataan vaikeavammaiselle henkilölle kokonaisuudessaan.

Vaikeavammaiselta henkilöltä voidaan periä enintään paikkakunnalla käytettävissä olevan julkisen liikenteen maksua vastaava maksu tai muu siihen verrattavissa oleva kohtuullinen maksu.

Vaikeavammainen henkilö voi saada henkilökohtaista apua liikkumiseen vammaispalvelulain perusteella. Kunnan on järjestettävä vaikeavammaiselle henkilölle henkilökohtaista apua päivittäisiä toimia varten siinä laajuudessa kuin hän sitä välttämättä tarvitsee. Lue lisää luvusta 4.16.

Palveluja haetaan kunnan sosiaalitoimistosta. Lisätietoja sieltä ja THL:n nettisivuilta.

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

(Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

(Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon maksuista)

3.4 Liikkumisen apuvälineet

3.4.1 Invalidimopon ja tandempyörän hankintatuki

Kunnan sosiaalitoimi voi vammaispalvelulain perusteella korvata puolet päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseksi tarvittavien välineiden, konei-

den ja laitteiden hankintahinnasta, jos ne eivät kuulu julkisen terveydenhuollon lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden piiriin (ks. luku 9).

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

(Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

3.4.2 Kepit, sauvat, pyörätuolit, sähkömopot sekä opas- ja avustajakoira

Julkisen terveydenhuollon apuvälinepalveluiden lähtökohtana on lääketieteellisin perustein todettu sairaus, vamma tai kehitysviivästymä, joka heikentää henkilön toimintakykyä ja vaikeuttaa hänen itsenäistä selviytymistään.

Liikkumisen apuvälineitä ovat esimerkiksi kepit, sauvat, rollaattorit, rataat, polkupyörät, pyörätuolit, sähköpyörätuolit ja mopedit sekä niihin liittyvät lisälaitteet. Lisäksi niihin kuuluvat auto lisävarusteineen, henkilönostimet ja aistivamman liikkumisen apuvälineet kuten näkövammaisen suunnistautumiskepit ja äänimajakat.

Apuvälineiden järjestäminen on pääosin kuntien terveydenhuollon vastuulla. Terveyskeskukset vastaavat perustason lääkinällisen kuntoutuksen apuvälinepalveluista. Näitä ovat esimerkiksi kynnärsauvat, kävelykepit ja rollaattorit sekä näkövammaisten valkoiset kepit. Keskussairaalat huolehtivat vaativien ja kalliiden apuvälineiden järjestämisestä. Tällaisia ovat esimerkiksi sähköpyörätuolit, sähkömopot ja opaskoirat.

Avustajakoira on fyysisesti toimintarajoitteisten käyttäjien yksilöllisiä tarpeita vastaavaksi koulutettu apuväline, virkakoira, joka avustaa käyttäjänsä päivittäisissä toimissa. Avustajakoira saattaa esimerkiksi avata ja sulkea ovia, sytyttää ja sammuttaa valoja, poimia esineitä lattialta, kantaa ostoksia selkärepussa ja avustaa pukeutumisessa.

Maksuttomia terveydenhuollon apuvälinepalveluja ovat apuvälineiden tarpeen määrittely, sovitukset, luovutus omaksi tai lainaksi, käytön opetus ja seuranta sekä huolto ja korjaukset. Apuvälineistä on tarkemmin luvussa 9. Lisätietoja myös Avustajakoira-sivustolta ja Terveyskylästä.

(Terveydenhuoltolaki)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

3.5 Oma auto

3.5.1 Autoveron palautus ja huojennus sekä vapautus ajoneuvoverosta

Autoveronpalautusta voi saada autoverosta annetun lain 51 ja 50 §:ien perusteella uutena ostettuun tai ulkomailta käytettynä ostettuun ja Suomessa ensi kertaa rekisteröitävään autoon. Auton hintaan sisältyvä autovero voidaan palauttaa kokonaan tai osittain silloin, kun vammainen henkilö invaliditeetin asteen ja auton käyttötarkoituksen osalta täyttää laissa säädetyt edellytykset.

Autoveroa voidaan kohtuullistaa autoverolain 50 §:n nojalla. Verohallinto voi määräämillään ehdoilla erityisistä syistä palauttaa autoveron tai siitä kohtuulliseksi katsottavan osan, mikäli hakija ei täytä autoverolain 51 §:ssä säädettyjä autoveronpalautuksen edellytyksiä. Huojennusmenetely voi soveltua esimerkiksi silloin, kun tarve perustuu perheen alaikäisen lapsen vammaisuudesta johtuvaan kuljetustarpeeseen, mutta autoa ei ole rekisteröity lapsen nimiin.

Autoveronpalautusta ja -huojennusta käsitellään tarkemmin kohdassa 11.1.1 ja Verohallinnon nettisivuilla.

Vapautus ajoneuvoverosta voidaan myöntää henkilölle, jolle on 1. myönnetty vammaisen pysäköintilupa; 2 joka kuljettaa vammaista, jolle on myönnetty mainittu pysäköintilupa; tai 3 jolle on myönnetty autoveron palautus autoverolain 50 §:n tai 51§:n perusteella. Vapautus ei koske ns. dieselveroa eli käyttövoimaveroa. Lisätietoja luvussa 11.1.2 ja Trafín nettisivuilta.

(Ajoneuvoverolaki)

(Autoverolaki)

3.5.2 Avustus auton hankintaan ja sen muutostöihin

Kotikunnan sosiaalitoimi voi vammaispalvelulain harkinnanvaraisena tukitoimena korvata vamman vuoksi liikkumisessa tarvittavien muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin sisältyvien välineiden, koneiden ja laitteiden hankintahinnasta puolet. Kotikunta päättää mitä kustannuksia korvataan ja niiden saamiseksi vaadittavat kriteerit.

Autonhankintatukea voidaan myöntää opiskeleville ja työssäkäyville, jotka välttämättä tarvitsevat oman auton suoriutuakseen opiskelun ja työssäkäynnin sisältämistä matkoista.

Kunnan sosiaalitoimi myöntää vammaispalveluna korvausta vamman vaatimien välttämättömien auton muutostöiden kustannuksista. Tällaisia kustannuksia aiheutuu esimerkiksi käsihallintalaitteista, ohjaustehostimesta, pyörätuolin nostimesta sekä moottorin ja sisätilan lämmittimestä.

Vamman vaatimat välttämättömät muutostyöt vakiomalliseen autoon (mm. ajohallintalaitteet, ohjaustehostin ja pyörätuolin nostolaitteet) korvataan täysimääräisesti kunnan määrärahojen sallimissa rajoissa. Auton käyttöä helpottavista laitteista syntyvistä kustannuksista voidaan korvata puolet. Tämä tarkoittaa lisälaitteita, jotka on asennettu valmistajan toimesta tehtaalla autoon (esim. lisälämmitin).

Liikenne- ja tapaturmavakuutusten kuntoutuslakien mukaan on myös mahdollista saada taloudellista tukea auton hankintaan.

Lisätietoja: Kunnan sosiaalitoimi ja THL

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

(Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

3.5.3 Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta

Liikennevakuutusyhtiö voi myöntää alennusta liikennevakuutusmaksuista invaliditeetin perusteella vammaiselle ensimmäisen kerran myönnetyn autoveronpalautuksen perusteella. Myönnettävä alennus eli lähtöbonusluokka on tarkistettava omasta vakuutusyhtiöstä. Alennusta ei saa, jos hakijalla on jo suurempi bonus kuin lähtöbonusluokka.

Lisätietoja liikennevakuutusyhtiöistä ja THL:n nettisivuilta.

3.5.4 Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta

Trafi voi myöntää poikkeuksen B-luokan ajokorttilupaa ja ajokorttia koskevasta ikävaatimuksesta, jos siihen on erityisen painavia syitä. Ajokortin vähimmäisiästä voidaan poiketa korkeintaan yhdellä vuodella.

Ikäpoikkeuslupia on myönnetty lähinnä välttämättömiä sairaanhoito-, koulu- tai muita vastaavia matkoja varten tilanteissa, joissa hakijan kokonaistilanne on poikkeuksellisen hankala. Kokonaistilanne voidaan katsoa poikkeuksellisen hankalaksi esimerkiksi hakijan vanhempien terveydentilan tai perheessä sattuneen kuolemantapauksen takia. Tällöinkin poikkeuslupa on myönnetty yleensä vain, jos muita kulkumahdollisuuksia ei ole.

(Ajokorttilaki)

3.5.5 Vammaisen pysäköintilupa

Vammaisen pysäköintilupa on henkilökohtainen ja se myönnetään vammaiselle henkilölle, joka voi ajaa itse, tai häntä voidaan kuljettaa. Täl-

löinkin lupa myönnetään vammaiselle, ei vammaista kuljettavalle henkilölle.

Pysäköintiluvan myöntämisen edellytykset löytyvät Trafín nettisivuilta. Päätöksen siitä, täytyvätkö myöntämisen edellytykset, tekee lääkäri. Jos henkilöllä on pysyvä haitta, pysäköintilupa myönnetään 10 vuodeksi. Muussa tapauksessa lupa myönnetään lääkärin lausunnossaan erikseen ilmoittamaksi ajaksi.

Vammaisen pysäköintilupa oikeuttaa pysäköimään maksutta maksulliselle pysäköintipaikalle. Luvalla saa myös pysäköidä alueelle, jossa se on muutoin kielletty. Lisäksi lupa oikeuttaa pysähtymään rajoitusta pidemmäksi ajaksi sellaiselle pysäköintipaikalle, jossa pysäköinnin enimmäisaikaa on rajoitettu. Jos pysäköinnistä on ilmeistä haittaa, voi poliisi kehottaa siirtämään auton sopivaan paikkaan.

Vammaisen pysäköintilupa ei oikeuta pysäköintiin yksityisillä alueilla kuten kauppakeskuksissa. Näillä alueilla pysäköitäessä on noudatettava niillä olevia liikennemerkkejä.

Vammaisen pysäköintilupa on maksullinen. Sitä haetaan Trafín sähköisen Oma asiointi -palvelun kautta tai jättämällä hakemus Ajovarman palvelupisteeseen.

Vammaisen pysäköintilupa kelpaa kaikissa Euroopan unionin jäsenvaltioissa. FIA:n julkaisemalta englanninkieliseltä internetsivustolta saa velloituksetta tietoa vammaispysäköintisäännöistä niin EU:ssa kuin muualla Euroopassa ja eri puolilla maailmaa.

(Tieliikennelaki)

(Tieliikenneasetus)

3.6 Sairaanhoidon ja kuntoutukseen liittyvät matkat

Kela korvaa sairaudesta ja kuntoutuksesta aiheutuneita matkakustannuksia. Korvausta voi hakea matkoista lääkäriin, lääkärin määräämään tutkimukseen tai hoitoon terveyskeskukseen, sairaalaan tai yksityiselle lääkäriasemalle.

Kela maksaa yleensä korvauksen matkasta lähimpään lääkäriin, tutkimus- tai hoitolaitokseen halvimman kulkuneuvon mukaan. Jos hoito on valittu hoitopaikan valinnan vapauden perusteella, Kela korvaa matkan perusterveydenhuoltoon enintään niiden kustannusten mukaan, jotka aiheutuisivat matkasta oman kunnan tai kuntayhtymän pääterveyskeskukseen. Erikoissairaanhoidon tehdyn matkan Kela korvaa enintään niiden kustannusten mukaan, jotka aiheutuisivat matkasta lähimpään yliopistosairaalaan.

Kela voi korvata myös taksilla tehdyn matkan, jos asiakkaan terveyden-tila tai puutteelliset liikenneolosuhteet sitä edellyttävät.

Tarkempaa tietoa matkakorvauksista löytyy kohdasta 7.1.5 sekä Kelan nettisivuilta.

4 Asuminen ja itsenäinen suoriutuminen

Tähän lukuun on koottu palveluja ja tukitoimia, joiden tarkoituksena on edistää edellytyksiä elää ja toimia yhteiskunnassa. Oma kotikunta ja KELA ovat isossa roolissa, kun kartoitetaan palvelutarvetta ja huomioidaan kotona ja kodin ulkopuolella tarvittavia palveluja. Yhdenvertaista arkea tukevat kunnan palvelut voivat perustua esimerkiksi sosiaalihuoltolakiin tai vammaispalvelulakiin. KELA voi tukea arkea esimerkiksi asumisen kustannuksiin liittyen.

4.1 Yleinen asumistuki

Yleisessä asumistuessa hyväksyttävien asumismenojen määrään vaikuttavat asunnon sijaintikunta, ruokakunnan koko ja bruttokuukausitulojen yhteismäärä. Asumistukea voidaan myöntää vuokra-, asumisoikeus-, osaomistus- tai omistusasuntoon.

Asumistuki on 80 prosenttia hyväksyttävien asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta. Asumismenojen enimmäismäärät löytyvät Kelan Enimmäisasumismenot-taulukosta.

Omaisuuutta, alaikäisten lasten tuloja ja omaishoidon tukea ei lasketa tuloksi asumistukea määritettäessä. Pääomatulot otetaan kuitenkin huomioon.

Jos vammaisen henkilön tilantarve on apuvälineiden, avustajan tai hoidon vuoksi erityisen suuri, Kela voi hyväksyä enimmäisasumismenot yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan kuin mitä ruokakunnan koko on.

Asumistuen määrän voi arvioida laskurilla Kelan verkkosivuilla. Asumistuki voidaan myöntää takautuvasti enintään hakemista edeltävältä kuukaudelta.

Kela tarkistaa asumistuen vuoden välein, jos sitä ei ole syytä tarkistaa aikaisemmin. Olosuhteiden muutoksista on aina itse ilmoitettava Kelaan.

Asumistuki on verotonta tuloa ja sitä haetaan Kelasta.

(Laki yleisestä asumistuesta 14.11.2014/938 ja laki yleisestä asumistuesta annetun lain muuttamisesta 29.12.2016/1533)

4.2 Eläkkeensaajan asumistuki

Kela voi myöntää eläkkeensaajan asumistukea pienituloiselle, 16 vuotta täyttäneelle eläkkeensaajalle. Kaikilla eläkkeensaajilla (osatyökyvyttömyys- ja osa-aikaeläkettä saavat) ei kuitenkaan ole oikeutta eläkkeensaajan asumistukeen. Tällöin on mahdollista hakea yleistä asumistukea.

Eläkettä saavat henkilöt, joiden taloudessa on alle 18-vuotias lapsi tai lapsia tai muita aikuisia kuin avio- tai avopuoliso, kuuluvat yleisen asumistuen piiriin. Henkilö, joka ei olisi oikeutettu eläkkeensaajan asumistukeen, saa yleistä asumistukea 65 vuotta täytettyäänkin.

Tuen määrä riippuu asumiskustannusten lisäksi hakijan perhesuhteista, perheen koosta sekä tulojen ja omaisuuden määrästä. Omaa asuntoa ei lueta omaisuudeksi. Tuen määrää voi arvioida Kelan verkkosivuilla eläkeläisten asumistuen laskurilla.

Eläkkeensaajan asumistuki on verotonta tuloa. Sitä voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta. Tukea voi saada myös jatkuvassa julkisessa laitoshoidossa enintään yhdeksän kuukauden ajan.

Tuki tarkistetaan aina kun olosuhteissa on tapahtunut muutos tai vähintään kahden vuoden välein. Olosuhteissa tapahtuvista muutoksista on itse ilmoitettava Kelaan.

(Laki eläkkeensaajan asumistuesta 11.5.2007/571)

4.3 Kunnallinen kotipalvelu

Kotipalvelulla tarkoitetaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväisen elämään kuuluvien toimintojen suorittamista tai niissä avustamista. Kotipalvelua annetaan alentuneen toimintakyvyn, erityisen perhe- tai elämäntilanteen sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella silloin, kun apu on tarpeen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä suoriutumiseksi. Lapsiperheellä on oikeus saada välttämätöntä kotipalvelua edellä mainittujen syiden perusteella.

Kotipalvelun sisältyvinä tukipalveluina järjestetään ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. Lisätietoa saa usein oman kunnan verkkosivuilta.

Kotona annettavien palvelujen maksuista katso luku 4.5.

Kunta voi järjestää osan kotipalveluista palvelusetelien avulla. Kunnan on sovittava erikseen palvelusetelin käytöstä asiakkaan kanssa. Palvelusetelin hyväksyvän henkilön on itse otettava yhteyttä kunnan hyväksymään kotipalveluiden tuottajaan ja sovittava palveluiden järjestämisestä käytännössä. Kunnan on annettava ohjausta palvelusetelin käytöstä (ks. luku 4.8).

Tilapäisessä kotipalvelussa asiakas voi selvittää, onko edullisinta käyttää palveluseteliä tai kustantaa palvelut itse ja hakea verotuksen kotitalousvähennystä (ks. luku 11.3).

Monet kunnat tarjoavat ainoastaan lapsiperheiden kotipalvelua. Muille asiakasryhmille on tarjolla kotihoitoa, joka tarkoittaa kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaa kokonaisuutta. Kotipalvelu ja kotihoito ovat sosiaalipalveluja, joita järjestetään yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalvelujen järjestämisestä.

Katso tarvittaessa myös luku 10.3.7 tapaturma- ja liikennevakuutuslain mukaan korvattavista kotiin järjestettävistä avustus- ja tukipalveluista.

Kotipalvelua haetaan kunnan sosiaalitoimesta.

Lisätietoja: sosiaalihuoltolain soveltamisoppaasta, uudistettu opas 7/2017

(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 24.7.2009/569)

4.4 Kunnallinen kotisairaanhoido

Kotisairaanhoido huolehtii erilaisista kotona tarvittavista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista, kuten lääkehoidon seurannasta ja hoidon sekä opastuksen antamisesta sairauden hoidossa. Kotiin on myös mahdollista saada maksutta hoidossa tarvittavia sairaanhoitotarvikkeita sekä kotona selviytymistä helpottavia apuvälineitä. Tarkoituksena on mahdollistaa asiakkaan kotona asuminen sairaudesta huolimatta.

Niissä kunnissa, joissa peruskunta vastaa sekä sosiaalitoimesta että perusterveydenhuollosta, kotisairaanhoido ja kotipalvelu on usein yhdistetty organisaatiossa kotihoidon yksiköksi.

Jatkuvan ja säännöllisen kotisairaanhoidon piiriin pääsemiseksi tarvitaan lääkärin lähete. Lisätietoja saa oman kunnan terveystakesuksesta.

(Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326)

4.5 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut

Jatkuvasta ja säännöllisestä kotipalvelusta veloitetaan asiakasmaksuasetukseen perustuva maksu, joka määräytyy palvelun laadun ja määrän, asiakkaan tulojen ja perhesuhteiden mukaan. Asiaksmaksujen tuloajat ja maksuprosentit voi tarkistaa Sosiaali- ja terveysministeriön sivuilta.

Tukipalvelujen maksuista ei ole erikseen säädetty asiakasmaksulaissa tai -asetuksessa, joten kunta voi periä niistä päättämänsä maksun. Tilapäisestä kotipalvelusta peritään asiakasmaksulain mukaan kunkin kunnan päättämä kohtuullinen maksu.

Jos asiakas on tyytymätön maksun määräytymiseen, hän voi hakea maksuun oikaisua palvelusta vastaavalta toimielimeltä. Ohjeet maksupäätöksen oikaisemisesta ovat laskussa.

Kunnan on jätettävä perimättä tai alennettava sosiaalihuollon maksu tai maksukyvyn mukaan määräytyvä terveydenhuollon maksu, mikäli maksajan elatusvelvollisuus, toimeentuloedellytykset tai huollolliset seikat niin vaativat.

Kunta voi harkintansa mukaan jättää myös muita maksuja perimättä tai alentaa niitä edellä mainituilla perusteilla. Sosiaali- ja terveyspalveluiden maksuihin voi saada myös toimeentulotukea. Maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ovat kuitenkin ensisijaisia toimenpiteitä.

Lisätietoja: kunnan sosiaali- ja terveystoimi, sosiaali- ja terveysministeriö

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734 ja Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 9.10.1992/912)

4.6 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi.

Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

- sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
- kuntoutusneuvonta ja ohjaus sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen

- valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämönhallintaan
- ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin
- muut sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihteettömän arjen hallintaa, tukea ryhmässä toimimiseen sekä koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen yhdistetään tarvittaessa päihde- ja/tai mielenterveyshoito sekä muut tarvittavat palvelut ja tukitoimet yli sektorirajojen.

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

Sosiaalisen kuntoutuksen muotoja ovat esimerkiksi yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö, erilaiset toiminnalliset ryhmät tai työtoiminta sekä erilaiset palvelut ja tukitoimet osana sovittua suunnitelmaa.

Lisätietoja: Sosiaalihuoltolain soveltamisopas

Palvelua haetaan kunnan sosiaalitoimelta.

Muusta kuntoutuksesta katso luku 8.

(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301)

4.7 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella kunta voi tukea sairaan, vanhuksen tai vammaisen henkilön kotona tapahtuvaa hoitoa. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen palvelu, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajana voi toimia omainen tai joku muu hoidettavan läheinen henkilö.

Omaishoidon tukea voidaan myöntää jos:

- Henkilö tarvitsee sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn vuoksi hoitoa tai muuta huolenpitoa.
- Hoitoa voidaan antaa hoidettavan kotona.
- Hoidettavan omainen tai muu läheinen henkilö on valmis vastaamaan hoidosta yhdessä muiden tarpeellisten palvelujen kanssa.
- Omaishoitajan terveys ja muu toimintakyky vastaavat hoidon asettamia vaatimuksia.
- Hoidettavan koti soveltuu hoidon antamiseen.
- Omaishoidon tuen myöntäminen on hoidettavan edun mukaista ja se riittää turvaamaan hoidettavan hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden.

Kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, jonka liitteeksi laaditaan hoito- ja palvelusuunnitelma. Omaishoidon tuki koostuu hoitajan palkkiosta ja vapaasta sekä muusta hoidon tueksi saatavasta kunnallisesta palvelusta, jotka määritellään hoito- ja palvelusuunnitelmassa.

Hoitopalkkion taso määräytyy hoidon sitovuuden ja vaativuuden mukaan. Kunta päättää palkkion tasosta. Palkkio on vähintään 392,57 euroa kuukaudessa (2018). Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana palkkio on vähintään 785,14 euroa kuukaudessa (2018). Hoitopalkkio on veronalaista tuloa.

Omaishoitaja ei ole työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa kuntaan, hoidettavaan tai hoidettavan huoltajaan. Omaishoitajalle kertyy palkkiosta eläkettä kunnallisen eläkelain mukaan. Kunnan on otettava hoitajalle tapaturmavakuutuslain mukainen vakuutus.

Kunnan on tarvittaessa järjestettävä omaishoitajalle valmennusta ja koulutusta hoitotehtävää varten. Lisäksi kunnan on tarvittaessa järjestettävä omaishoitajalle hyvinvointi- ja terveystarkastuksia sekä hänen hyvinvointiaan ja hoitotehtäväänsä tukevia sosiaali- ja terveyspalveluja.

Kaikilla omaishoitosopimuksen tehneillä omaishoitajilla on oikeus vähintään kahden vuorokauden vapaaseen kalenterikuukautta kohti. Omaishoitajilla, jotka ovat sidottuja hoitoon yhtäjaksoisesti tai vähäisin keskeytyksin ympärivuorokautisesti tai jatkuvasti päivittäin, oikeus vapaaseen on jatkossakin vähintään kolme vuorokautta kalenterikuukautta kohti. Kunta ja omaishoitaja voivat sopia, että omaishoitaja pitää vapaansa useampana alle vuorokauden pituisena jaksona.

Kunnan on huolehdittava hoidettavan hoidon järjestämisestä vapaitten aikana. Omaishoitajan vapaapäivien ja virkistysvapaan pitäminen eivät vähennä hoitopalkkion määrää.

Omaishoitajan vapaan tai muun poissaolon aikainen sijaishoito voidaan järjestää toimeksiantosopimuksella, jonka kunta tekee sijaishoitajan kanssa. Sijaishoitajan avulla toteutettava hoito järjestetään hoidettavan henkilön kotona. Kunta päättää sijaishoidon hoitopalkkioiden suuruuden.

Hakeminen: palvelua haetaan kunnan sosiaali- ja terveystoimelta. Mikäli nämä on eriytetty, palvelua haetaan yleensä kotihoidosta tai kotisairaanhoidosta vastaavasta yksiköstä.

Lisätietoja: sosiaali- ja terveysministeriö omaishoito

(Laki omaishoidon tuesta 2.12.2005/937, Julkisten alojen eläkelaki 81/2016, Työtapaturma- ja ammattitautilaki 24.4.2015/459, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734, Asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 9.10.1992/912)

4.8 Palveluseteli

Palvelusetelin tarkoituksena on lisätä asiakkaan valinnan mahdollisuuksia sosiaali- ja terveystalvueluissa. Kunta päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin ja missä laajuudessa seteliä käytetään. Kunta päättää myös onko palveluseteli tulosidonnainen vai kaikille käyttäjille samansuuruinen.

Asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin kunnan on ohjattava hänet muilla tavoin järjestettyjen palvelujen piiriin. Asiakkaalla ei myöskään ole ehdotonta oikeutta vaatia palveluseteliä. Asiakkaan palvelun ja hoidon tarve on arvioitava sekä laadittava palvelusuunnitelma ennen palvelusetelin myöntämistä.

Palvelusetelin arvon tulee olla asiakkaan kannalta kohtuullinen. Maksuttomaksi säädettyistä palveluista ei saa jäädä maksettavaksi omavastuusuutta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen hankkimiseksi annettavalla palvelusetelillä täytyy voida hankkia yksilöllistä tarvetta vastaava tavanomainen apuväline.

Lisätietoja: kunnan sosiaali- ja terveystoimi

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä 24.7.2009/569)

4.9 Kehitysvammaisten erityishuolto

Erityishuollon järjestämistä varten maa on jaettu erityishuoltopiireihin. Erityishuoltopiiriin kuuluvat kunnat ovat jäseninä erityishuoltopiirin kuntayhtymässä, jonka tulee järjestää kuntien velvollisuudeksi säädetty erityishuolto. Kunnat voivat järjestää erityishuoltoa myös itse.

Jokaiselle erityishuollon tarpeessa olevalle henkilölle on laadittava yksilöllinen erityishuolto-ohjelma (EHO). Erityishuollon palveluiden saaminen ei edellytä kehitysvammadiagnoosia, vaan tarpeen mukaisia erityishuollon palveluita annetaan henkilöille, joiden henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun sairauden, vian tai vamman vuoksi. Erityishuolto-ohjelmaan tulee kirjata kaikki ne palvelut, jotka järjestetään kehitysvammalain perusteella. Kehitysvammaisille vammaispalvelulain mukaan järjestettävät palvelut tulee kirjata palvelusuunnitelmaan (ks. luku 1.4.3).

Hallituksen periaatepäätöksen 8.11.2012 mukaisesti jokaisella kehitysvammaisella henkilöllä on oikeus yksilölliseen asumiseen ja palveluihin. Tavoitteena on, että vuoden 2020 jälkeen kukaan vammaisen henkilö ei asu laitoksessa.

Kehitysvammaisten erityishuoltona järjestetään asumisen tukitoimien lisäksi muun muassa työ- ja päivätoimintaa, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa, kuntouttavaa päivähoitoa, tilapäishoitoa, kuntoutusohjausta ja sopeutumisvalmennusta, tukihenkilöpalvelua sekä erityisneuvolan tai

kuntoutuskeskuksen tuottamia palveluita. Kehitysvammalaki on vammaispalvelulakiin ja yleislakeihin nähden toissijainen, mutta erityishuollon tarpeessa olevalla henkilöllä on oikeus sen mukaisiin palveluihin silloin, kun hän ei voi saada tarvitsemiaan palveluita muun lain nojalla tai kehitysvammalain mukaiset palvelut ovat hänelle vaihtoehtoisia palveluita edullisempia.

Erityishuoltopiirin kuntayhtymä tai erityishuoltoa järjestävä kunta huolehtii kuljetuksista, jotka erityishuollon saamiseksi ovat välttämättömiä, tai suorittaa niistä aiheutuvat kustannukset.

Kehitysvammalain uuteen 3 a lukuun on 10.6.2016 alkaen lisätty säännökset itsemääräämisoikeuden vahvistamisesta sekä rajoitustoimenpiteiden käytöstä. Rajoitustoimenpiteitä voi käyttää vain viimesijaisena keinona laissa tarkkaan määritellyissä tilanteissa.

Kehitysvammalain muutoksista löytyy tietoa sosiaali- ja terveysministeriön nettisivuilta, mm. Kuntainfosta 3/2016

Lisätietoja: kunnan sosiaalitoimi

(Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519, Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 23.12.1977/988)

4.10 Kotikunnan vaihtuminen ja palvelujen saanti

Kotikunta ei automaattisesti muutu tilanteessa, jossa henkilön asuminen toisessa kunnassa johtuu perhehoidosta, laitoshoidosta tai asumisesta asumispalvelujen avulla.

Pitkäaikaisessa eli yli vuoden kestävässä hoitosuhteessa kotikuntansa ulkopuolella asuvalla henkilöllä on kuitenkin kotikunnan valinta-oikeus. Oikeus koskee henkilöä, joka on sijoitettu laitoshoidon, perhehoitoon tai asumiseen asumispalvelujen avulla. Lisäksi pitkäaikaisen laitoshoidon, asumispalvelujen tai perhehoidon tarpeessa oleva henkilö voi muuttaa toiseen kuntaan myös omasta aloitteestaan. Tällöin henkilölle tehdään palvelutarpeen arviointi uudessa kunnassa ennen muuttoa.

Lisätietoja: maistraatit

(Kotikuntalaki 11.3.1994/201)

4.11 Asuntojen korjausavustukset

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää tukea sosiaalisen ja taloudellisen tarveharkinnan perusteella ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjausavustusta, avustusta jälkiasennushissin rakentamiseen sekä esteettömyysavustusta.

Vanhusten ja vammaisten asuntojen korjausavustuksen enimmäismäärä on 50 prosenttia, terveydelliseen ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvästä erityisestä syystä 70 prosenttia kustannuksista. Hissiaavustusta voidaan myöntää enintään 45 prosenttia hyväksytyistä hissien tai hissien rakentamiseen liittyvistä kokonaiskustannuksista.

ARA hoitaa korjausavustusten myöntämisen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että hakemus jätetään ARAan, ARA tekee avustuspäätöksen ja hoitaa avustuksen maksamisen.

Verkkoasioinnissa henkilöasiakkaat voivat hakea korjausavustusta ikään-tyneiden ja vammaisten henkilöiden asuntojen korjaamiseen. Lisätietoja ja hakemukset: ARA.

(Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista
9.12.2016/1087)

4.12 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Asunnon muutostyöt ovat vaikeavammaiselle subjektiivinen oikeus. Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kiinteästi kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos henkilö vammansa tai sairautensa johdosta niitä välttämättä tarvitsee suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista.

Muutostöiden välttämättömyys tulee arvioida vaikeavammaisen henkilön tarpeista lähtien. Vammaisella henkilöllä tulee olla itsenäisesti mahdollisuus liikkua asunnossa ja käyttää asunnon niitä tiloja, jotka mahdollistavat henkilön itsenäisen selviytymisen kotona.

Korvattavia asunnon muutostöitä voivat olla esimerkiksi:

- ovien leventäminen, luiskien rakentaminen
- valaistusmuutostyöt ja/tai sisätilojen häikäisyn estäminen näkövammaiselle henkilölle
- WC-pesutilojen välttämättömät purkutyöt, pintatyöt, LVI- ja sähkötyöt, kalusteet ja lattialämmitys
- sisäänkäynnin yhteyteen rakennettavat suojakaiteet

Asunnon muutostöiksi luetaan myös niiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä läheisyydestä, kuten pihalta ja kerrostalojen porrashuoneista.

Korvattavia asuntoon kuuluvia välineitä ja laitteita voivat olla:

- nostolaitteet, porrashissi, nostolevy
- erilaiset hälytyslaitteet, turvahälytysjärjestelmät ja hälytysjärjestelmät (optiset ja akustiset)
- puhelin-, turva- ja tekstipuhelin

- induktiosilmukka
- ulko-oven sähköinen ovenavausjärjestelmä, exit-työntöpainike
- muut vastaavat asuntoon kiinteästi asennettavat välineet ja laitteet

Korvausta on haettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntymisestä.

Katso tarvittaessa myös luku 10.3.4 Tapaturma- ja liikennevakuutuslain mukaan korvattavat asunnonmuutostyöt

Lisätietoja: kunnan sosiaalitoimi

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380 ja Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759)

4.13 Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet

Vammaisen henkilö voi saada tukea päivittäisissä toiminnoissaan tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankintaan. Hankintakustannuksista voidaan korvata puolet. Vamman edellyttämät välttämättömät muutostyöt välineisiin, koneisiin ja laitteisiin korvataan kokonaan.

Vammaisen henkilön on pystyttävä näyttämään, missä määrin haettava väline tai laite on tarpeellinen ja toisaalta välttämätön vamman johdosta jokapäiväisessä elämässä, kuten liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisessa kotona tai vapaa-ajan toiminnassa. Kunta korvaa kustannuksia varaamiensa määrärahojen puitteissa. Kunta voi myös antaa välineitä, koneita tai laitteita korvauksetta vammaisen henkilön käytettäväksi.

Kehitysvammaisten erityishuoltoon oikeutettu henkilö voi lisäksi saada päivittäisissä toiminnoissa tarvittavia välineitä kehitysvammalain perusteella.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä myöntää julkinen terveydenhuolto.

Katso tarvittaessa myös luku 10.3.5 Tapaturma- ja liikennevakuutuslain mukaan korvattavat apuvälineet.

Lisätietoja ja hakemukset: Kunnan sosiaali- ja/tai terveystoimi

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380, Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759, Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519, Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 23.12.1977/988,

4.14.3 Kehitysvammalain mukaiset asumispalvelut

Kehitysvammaisten erityishuoltoon oikeutetuille henkilöille voidaan järjestää asumispalveluita myös kehitysvammalain perusteella. Kehitysvammaisten erityishuollosta voidaan periä maksua vain ylläpidosta lukuun ottamatta alle 16-vuotiaan henkilön osittaista eli käytännössä alle vuorokauden kerrallaan kestävä ylläpitoa.

Ylläpitoon kuuluvat kaikki tavanomaiset henkilölle vammasta riippumatta aiheutuvat menot, kuten vuokra, ruoka, lääkkeet sekä vesi- ja sähkömaksut. Asiakkaan osallistuessa osana erityishuollon palveluaan henkilökunnan tuella oman ruokansa valmistamiseen, ylläpitoon kuuluvat kuitenkin vain ruoan raaka-ainekustannukset. Vamman vuoksi tarvittavista palveluista ei saa periä maksua.

(Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519, Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 23.12.1977/988)

4.15 Perhehoito

Perhehoidosta tehdään toimeksiantosopimus silloin, kun perhehoitosopimus tehdään kunnan tai kuntayhtymän ja perhehoitajan välillä. Jos kunta tai kuntayhtymä hankkii perhehoidon palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta kuten ammatilliselta perhekodilta, tehdään sopimus perhehoidon järjestämisestä.

Asiakkaan sijoitus perhehoitoon voidaan tehdä esimerkiksi vammaispalvelulain, kehitysvammalain tai sosiaalihuoltolain perusteella. Perhehoitoon sijoitetulle asiakkaalle laaditaan asiakas- tai palvelusuunnitelma.

(Perhehoitolaki 20.3.2015/263)

4.16 Henkilökohtainen apu

Vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun. Siihen ovat oikeutettuja sellaiset vaikeavammaiset henkilöt, jotka tarvitsevat välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön antamaa apua suoriutuakseen päivittäisistä toimistaan, työstään ja opiskelustaan sekä voidakseen harrastaa, osallistua yhteiskunnallisiin toimintoihin ja ylläpitääkseen sosiaalisia suhteitaan. Vamma tai sairaus katsotaan pitkäaikaiseksi myös tilanteissa, joissa sen aiheuttamat rajoitukset henkilön toimintakyvylle vaihtelevat.

Avun järjestäminen edellyttää sitä tarvitsevan henkilön kykyä määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Tämä ns. voimavaraedellytys on asetettu oikeuskäytännössä matalalle. Henkilö voi muun muassa ilmaista avustamista koskevia toiveitaan muuten kuin puheella, mutta avun tarpeen määrittely ei tule kokonaan perustua toisen henkilön näkemyksiin.

Myös ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä on oikeus henkilökohtaiseen apuun. Sen sijaan tavanomaiseen ikääntymiseen liittyvät avun tarpeet eivät oikeuta henkilökohtaiseen apuun. Palvelu- ja hoidontarpeensa kannalta perustellusti laitoshoidossa olevat ihmiset rajautuvat henkilökohtaisen avun ulkopuolelle.

Henkilökohtaisen avun turvin ei myöskään voida vastata pääosin hoivaan, hoitoon tai valvontaan liittyviin tarpeisiin. Runsaskaan valvonnan tai ohjauksen tarve apua toteutettaessa ei kuitenkaan ole este avun myöntämiseksi, kun avun tarve perustuu pääasiassa muuhun seikkaan. Pääosin hoitoon, hoivaan tai valvontaan perustuviin avustamisen tarpeisiin tulee vastata muilla soveltuvilla sosiaalihuollon palveluilla.

Apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin apuun oikeutettu henkilö tarvitsee. Harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Kaikkia henkilökohtaisen avun järjestämistapoja voidaan myös yhdistää toisiinsa sekä muihin vammais- ja sosiaalipalveluihin kuten koti- ja omaishoitoon, jos se on tarkoituksenmukaista henkilön palvelusuunnitelmassa määritellyyn avuntarpeeseen vastaamiseksi. Myös asumiseen liittyviä palveluja voidaan täydentää henkilökohtaisella avulla, mikäli ne eivät riittävästi turvaa henkilön tarvitsemia palveluja asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolella.

Eduskunnan oikeusasiamies on todennus kanteluratkaisussaan 4.11.2016 Dnro 1101/4/16, että kunnan tulee tarjota muuta tapaa henkilökohtaisen avun saamiseksi, mikäli henkilö ei halua tai ei pysty toimimaan avustajan työnantajana.

Asiakasmaksulain 4 §:n mukaan kaikki henkilökohtaisen avun muodot ovat saajalleen maksuttomia. Henkilökohtainen apu voi sisältää myös kotihoidon ja myös kotisairaanhoidon palveluja. Mikäli henkilökohtaista apua järjestetään palvelusuunnitelman ja tehdyn yksilöhuollon päätöksen perusteella osin kotihoidon palvelujen avulla, ovat myös nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen.

Katso tarvittaessa myös luku 10.3.7 tapaturma- ja liikennevakuutuslain mukaan korvattavista kotiin järjestettävistä avustus- ja tukipalveluista.

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua seuraavilla tavoilla:

1. Työnantajamalli

Työnantajamallissa kunta korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset avustajan työnantajana toimivalle vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle. Palkan ohella korvataan työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Lisäksi korvattavia ovat työaikalain mukaiset korvaukset pyhä- ja yli-

töistä sekä vuosilomalain mukaiset korvaukset ja sairausajan palkka. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytys- ja muut välttämättömät kulut voivat tulla korvattaviksi. Samoin korvattavia ovat vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkakulut. Edelleen korvattavia ovat muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Sellaisina voidaan pitää esimerkiksi avustajan matkakuluja silloin, jos avustaminen edellyttää matkustamista työnantajan mukana.

Henkilökohtaisten avustajien työehtosopimus koskee niitä avustajia, joiden työnantaja eli vammaisen henkilö on Heta ry:n (Henkilökohtaisten avustajien työnantajaliiton) jäsen. Mikäli työnantaja ei ole Heta ry:n jäsen, työsuhteeseen sovelletaan työsopimuslakia. Henkilökohtaisen avun järjestäminen työnantajamallin mukaan edellyttää työnantajaksi aikovalta henkilöltä sekä kykyä että halua toimia työnantajana. Tarvittaessa kunnan viranomaisten tulee ohjata ja auttaa avustajan palkkaamiseen liittyvissä asioissa. Työnantajana toimiva henkilö voi myös osoittaa osan tehtävistään kolmannelle osapuolelle ostamalla tältä esimerkiksi palkanlaskennan, palkanmaksun, koulutuksen ja avustajavälityksen palveluja.

Henkilökohtaista apua tarvitsevien ihmisten omaiset tai läheiset voivat toimia avustajina vain, jos se on erityisen painavasta syystä apua tarvitsevan henkilön edun mukaista. Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi äkillisiä avuntarpeita avustajan sairastuttua tai hänen työsuhteensa päätyttyä tai tilannetta, jossa perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi. Myös vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat oikeuttaa omaisen palkkaamiseen avustajaksi esimerkiksi silloin kun kyse on toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavista sairauksista ja vammoista.

1. Palveluseteli avustajapalvelujen hankkimiseksi

Setelin on oltava arvoltaan sellainen, että sillä on mahdollista kattaa henkilölle palvelusuunnitelmassa määritellyn riittävän henkilökohtaisen avun kustannukset kokonaisuudessaan. Palveluseteli voi sopia henkilökohtaisen avun järjestämistavaksi pienten viikoittaisten tuntimäärien tilanteessa tai silloin, kun vakituiselle avustajalle tarvitaan sijaisia. Kunta hyväksyy ne sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen palveluseteliä voidaan käyttää. Asiakas voi kieltäytyä hänelle tarjotusta palvelusetelistä, jolloin hänet on ohjattava muiden palvelujen piiriin.

2. Avustajapalvelu kunnan omana toimintana tai ostopalveluna

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua omana toimintanaan tai järjestää sitä ostopalveluna. Ostopalvelumallissa kunnan on erityisesti otettava huomioon asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät seikat.

Lisätietoja ja hakemukset: kunnan sosiaalitoimi

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja

tukitoimista 3.4.1987/380, Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista 3.8.1992/734)

4.17 Tulkkauspalvelut

Kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten tulkkauspalvelua haetaan Kelasta. Tulkkauspalvelua voi saada työssä käyntiin, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen ja virkistykseen. Sen käyttö edellyttää, että pystyy ilmaisemaan itseään tulkkauksen avulla ja käyttää jotain toimivaa kommunikointimenetelmää.

Oikeutta palveluun haetaan tavallisesti vain kerran. Lisätunteja, opiskelutulkkausta ja tulkkausta ulkomaanmatkoille on haettava erikseen. Tulkkauspalvelu voidaan järjestää myös etätulkkauspalveluna.

Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vähintään 180 tuntia vuodessa. Kuulonäkövammaisella henkilöllä on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vähintään 360 tuntia vuodessa. Opintoihin liittyvää opiskelutulkkausta voi saada siinä laajuudessa kuin sitä välttämättä tarvitsee. Ulkomaanmatkalle tulkkauspalvelua myönnetään yleensä enintään kahden viikon ajalle. Tulkkaustunteja voi saada enemmänkin kuin vähimmäismäärän, jos se on perusteltua. Lisätuntien myöntämisessä otetaan huomioon käyttäjän yksilölliset tarpeet.

Lisätietoja saa Kelasta.

Hakemukset: Kela. Tulkkauspalveluun liittyvät hakemukset käsittelee Kelan Vammaisten tulkkauspalvelukeskus (VATU-keskus).

(Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta 19.2.2010/133)

4.18 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset

Korvausta ylimääräisistä vaatetuskuksista voivat hakea kunnalta henkilöt, joille vamma tai sairaus aiheuttaa vaatteiden tavanomaista suu-remppaa kulumista tai jotka eivät vamman tai sairauden vuoksi voi käyttää kaupasta ostettavia vaatteita tai jalkineita.

Pitkäaikaisesti ja säännöllisesti tarvittavan erityisravinnon tai erityisravintovalmisteiden käytöstä aiheutuviin ylimääräisiin kustannuksiin voi niin ikään hakea korvausta. Korvauksia on haettava puolen vuoden kuluessa kustannusten syntymisestä. Etuudet ovat määrärahasidonnaisia.

Lisätietoja ja hakemukset: kunnan sosiaalitoimi

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja

tukitoimista 3.4.1987/380, Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759)

4.19 Päivätoiminta

Kunnan on järjestettävä päivätoimintaa vaikeavammaisille henkilöille, joilla vamman aiheuttama toimintarajoite on niin vaikea, että se estää osallistumisen sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan ja joilla ei ole oikeutta kehitysvammalain nojalla järjestettävään päivätoimintaan. Päivätoimintaan on oikeus esimerkiksi silloin, kun toimintakyky on voimakkaasti alentunut useamman eri vamman tai sairauden yhteisvaikutuksen seurauksena.

Suurin yksittäinen päivätoiminnan piiriin kuuluva ryhmä ovat henkilöt, joilla on erittäin vaikea mielenterveysongelma.

Lisätietoja ja hakemukset: kunnan sosiaalitoimi

(Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 3.4.1987/380, Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 18.9.1987/759, Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 23.6.1977/519, Asetus kehitysvammaisten erityishuollosta 23.12.1977/988)

4.20 Vanhuspalvelulaki

Vanhuspalvelulaki ei velvoita kuntia järjestämään uusia palveluja vanhusten sosiaalihuoltoon. Laki täydentää muuta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Lain tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeiden mukaista hoitoa ja huolenpitoa.

Lain lähtökohtana on kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus. Pitkäaikaishoito voidaan toteuttaa laitoshoidon vain silloin, kun siihen on lääketieteelliset perusteet tai se on iäkkään henkilön edun mukaista. Pitkäaikaishoidossa puolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

Iäkkäiden henkilöiden palvelujen tarve on arvioitava viivytyksettä ja laadittava palvelusuunnitelma. Vaihtoehtoista on neuvoteltava iäkkään henkilön kanssa ja hänen näkemyksensä on kirjattava palvelusuunnitelmaan. Sosiaalipalvelut on järjestettävä viimeistään kolmessa kuukaudessa päätöksenteosta ja kiireellisissä tapauksissa viipymättä.

Lain mukaan iäkkään henkilön palvelujen on oltava laadukkaita. Laadukkaiden palvelujen yksi edellytys on henkilöstön riittävä määrä. Henkilöstön mitoituksia ohjataan ikäihmisten palvelujen laatusuosituksella (Laatusuositus hyvän ikääntymisen turvaamiseksi ja palvelujen parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2013:11). Ympäri-

rokautisessa hoidossa suositus henkilöstön vähimmäismääräksi on 0,5 työntekijää asiakasta kohden vuorokaudessa.

Kunta on velvollinen nimeämään vastuuhenkilön iäkkäälle henkilölle, jos hän tarvitsee apua palvelujen toteuttamisesta ja yhteensovittamisesta.

Lisätietoja: kunnan sosiaalitoimi, sosiaali- ja terveysministeriö iäkkäiden palvelut

(Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista 28.12.2012/980)

4.21 Päihdetyö sosiaalipalveluna

Päihdetyöllä tuetaan päihteettömyyttä, vähennetään riskitekijöitä ja vahvistetaan voimavaroja ja hyvinvointia tukevia elementtejä. Yhteisöllisyyden ja osallistumisen vahvistamista voidaan tukea esimerkiksi sosiaalisella isännöinnillä.

Sosiaalipalveluna järjestettävän päihdetyön muotoja ovat:

- ohjaus ja neuvonta
- päihteiden ongelmakäyttäjille ja heidän läheisilleen suunnatut palvelut (esimerkiksi a-klinikka, painopisteenä avopalvelut)
- muut päihteettömyyttä tukevat tai ongelmakäytön haittoja vähentävät sosiaalipalvelut (esimerkiksi asumisen tukeminen tai riittävän pitkä kuntoutus katkaisuhoidon jälkeen).

Potilaan ja asiakkaan asema ja oikeudet muodostuvat erilaisiksi siitä riippuen järjestetäänkö palvelut sosiaalipalveluina vai terveydenhuollon palveluina. Terveydenhuollossa on noudatettava terveydenhuoltolain mukaista hoitotakuuta. Se on luonteeltaan tosiasiallista toimintaa, jossa ei tehdä muutoksenhakukelpoisia hallintopäätöksiä. Sen sijaan sosiaalihuolto perustuu keskeiseltä osin hallintopäätöksiin.

Sosiaali- ja terveydenhuollon yhteisissä palveluissa on sovellettava niitä sosiaali- ja terveydenhuollon säännöksiä, jotka asiakkaan edun mukaisesti parhaiten turvaavat tarvetta vastaavat palvelut ja lääketieteellisen tarpeen mukaisen hoidon.

Sosiaalipalveluna järjestettävä päihdetyö on toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden kunnan muiden mielenterveys- ja päihdepalvelujen kanssa.

Raskaana olevalla on subjektiivinen oikeus saada välittömästi riittävät päihteettömyyttä tukevat palvelut. Tarvittavat palvelut – esimerkiksi ensikotipalvelu – on järjestettävä välittömästi, jotta voidaan turvata tulevan lapsen terveys ja kehitys.

Lisätietoja: kunnan sosiaalitoimi ja sosiaalihuoltolain soveltamisopas

(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301)

4.22 Mielenterveystyö sosiaalipalveluna

Mielenterveystyön tavoitteena on vahvistaa mielenterveyttä suojaavia tekijöitä ja poistaa ja vähentää vaarantavia tekijöitä.

Mielenterveystyön muotoja ovat:

- ohjaus ja neuvonta
- yksilön ja perheen tarpeen mukainen psykososiaalinen tuki
- yksilön ja yhteisön psykososiaalisen tuen yhteensovittaminen äkillisissä, järkyttävissä kriisitilanteissa
- muut yksilön mielenterveyttä tukevat sosiaalipalvelut

Useat sosiaalipalvelut tukevat välillisesti mielenterveyttä ja toimivat osana mielenterveystyötä. Kotiin voidaan tarvittaessa järjestää siivousapua, ateriapalveluja tai muuta kotipalvelun tukea päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseksi. Liikkumista tukevana palveluna kyseeseen voi tulla esimerkiksi saattajapalvelu. Saattaja voi tukea esimerkiksi hoitoon osallistumista tai muuta asiointia.

Sosiaalihuollon mielenterveystyö on toteutettava siten, että se muodostaa toimivan kokonaisuuden muun sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa. Sosiaalipalvelut voivat olla tukena mielenterveysongelman tunnistamisessa, hoitoon ohjaamisessa ja motivoinnissa sekä hoitosuhteessa olevan potilaan kuntoutuksen ja mahdollisen työelämäpolun suunnittelussa ja toteuttamisessa.

Mielenterveyttä ja kuntoutumista tukevia sosiaalipalveluja voivat olla mm. erilaiset asumispalvelut, sosiaalinen kuntoutus sekä sosiaalityö ja -ohjaus.

Lisätietoja: kunnan sosiaalitoimi, sosiaalihuoltolain soveltamisopas

(Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301, Mielenterveyslaki 14.12.1990/1116)

4.23 Postinjakelu kotiovelle

Postilain mukaan kirjelähetykset tulee jakaa pientaloihin kohtuullisen matkan päähän postin saajan osoitepaikasta ja kerrostaloihin rakennukseen asiakaskohtaisena jakeluna. Postilakia ja Viestintäviraston sen nojalla antamia määräyksiä ei sovelleta sanoma- ja aikakauslehtien jakeluun.

Viestintäviraston määräyksissä todetaan, että yksittäistapauksissa voidaan ottaa huomioon postin saajan henkilökohtaiset erityistarpeet. Postin jakelutapaan ja postilaatikkojen sijoitteluun vaikuttava henkilökohtainen erityistarve on esimerkiksi postin saajan liikuntaesteisyys tai vähintään 75 vuoden ikä. Liikuntaesteisyys voi johtua postin saajan invaliditeetista, kroonisesta tai muuten pitkäaikaisesta sairaudesta tai korkeasta iästä.

Liikuntaesteisellä sekä 75 vuotta täyttäneellä postin saajalla on pyynnöstään oikeus saada kirjepostinsa jaetuksi joko tontin rajalle ajo- ja kulkuliittymään sijoitettuun postilaatikkoon tai huoneistokohtaiseen postiluukkuun. Poikkeavan postijakelun edellytys on, että jokainen saman talouden postinsaajista on oikeutettu poikkeavaan postinjakeluun. Poikkeuspalveluun on oikeutettu myös yhteistaloudessa asuva liikuntaesteinen tai 75-vuotias postin saaja, joka säännönmukaisesti tai toistuvasti joutuu olemaan yksin siten, että hänen kirjepostin noutamisensa huomattavasti vaikeutuu.

Kirjelähetysten siirtopyynnöt tulee esittää oman postitoimipaikan jakelupäällikölle. Kirjepostilähetysten jakelupisteen siirto lähemmäs on makсутonta vain silloin, kun se tapahtuu hyväksytyt erityistarpeen perusteella.

(Postilaki, Viestintäviraston määräys 61/2011)

5 Lapset ja lapsiperheet

5.1 Lasten kotihoidon tuki, yksityisen hoidon tuki ja joustava hoitoraha

Kotihoidon tuki

Vanhempainrahakauden päätyttyä alle kolmevuotiaiden lasten vanhemmat voivat valita kunnallisen päivähoitopaikan, lasten kotihoidon tuen ja lasten yksityisen hoidon tuen välillä. Kotihoidon tukea ja yksityisen hoidon tukea haetaan Kelasta, silloin kun lapsi ei ole kunnallisessa päivähoidossa. Kotihoidon tukea voi saada myös, jos palkkaa alle 3-vuotiaalle lapselleen hoitajan kotiin.

Yksityisen hoidon tuki

Yksityisen hoidon tukea voidaan maksaa siihen saakka, kunnes lapsi menee kouluun. Kotihoidon tukeen ja yksityisen hoidon tukeen kuuluu hoitoraha sekä tulosidonnainen hoitolisä ja kuntalisä kotikunnasta riippuen.

Joustava hoitoraha

Jos vanhempi tekee lyhempää työaika alle kolmevuotiaan lapsen hoidon vuoksi, hän voi hakea Kelasta joustavaa hoitorahaa. Joustavan hoitorahan määrä riippuu vanhemman viikkotyöajasta. Kun viikoittainen työaika on enintään 22,5 tuntia tai työaika on enintään 60 prosenttia tavanomaisesta, hoitoraha on 241,19 euroa kuukaudessa.

Kun työaika on yli 22,5 tuntia viikossa tai enintään 80 prosenttia alan kokopäivätyön työajasta, hoitoraha on 160,80 euroa kuukaudessa. Joustavaa hoitorahaa voi saada samaan aikaan yksityisen hoidon tuen kanssa ja myös silloin, kun lapsi on osan aikaa kunnallisessa päivähoidossa. Joustavaa hoitorahaa maksetaan kerrallaan vain yhdestä lapsesta.

(Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta)

5.2 Osittainen hoitoraha

Osittaista hoitorahaa voidaan maksaa, kun lapsi aloittaa koulun. Osittaista hoitorahaa voidaan maksaa lapsen toisen perusopetusvuoden päättymiseen saakka (31.7.). Vanhemmat, joiden lapsi on pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä, voivat saada osittaista hoitorahaa kunnes lapsi päättää kolmannen perusopetusvuotensa.

Osittaisen hoitorahan edellytyksenä on, että vanhemman keskimääräinen viikoittainen työaika on enintään 30 tuntia viikossa. Osittaista hoitorahaa voidaan maksaa molemmille vanhemmille, mutta he eivät saa hoitaa lasta yhtä aikaa. Toinen vanhemmista voi lyhentää työaikaansa esimerkiksi aamusta ja toinen illasta. Osittaista hoitorahaa maksetaan kerrallaan vain yhdestä lapsesta, vaikka tuen saamisen ehdot täyttäviä lapsia olisi perheessä useampiakin. Osittaista hoitorahaa ei voi saada samaan aikaan joustavan hoitorahan kanssa.

Osittaisen hoitorahan määrä on 96,89 euroa. Oikeus osittaiseen hoitopaaseen ei ole sidottu aikaan, jolta Kela maksaa osittaista hoitorahaa.

(Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta)

5.3 Alle 16-vuotiaan vammaistuki

Kela voi myöntää alle 16-vuotiaan vammaistukea, jos pitkäaikaisesti sairaa tai vammaisen lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään kuuden kuukauden ajan tavanomaista suurempaa rasitusta ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavan ikäiseen terveeseen lapseen. Oikeus vammaistukeen ja tuen suuruus määräytyvät sairaudesta tai vammasta aiheutuvan haitan, avun tai ohjauksen ja valvonnan tarpeen perusteella.

Vammaistuki voidaan myöntää määräajaksi tai siihen asti kun lapsi täyttää 16 vuotta. Kela ratkaisee asian sen mukaan, miten pysyvä lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuva rasitus on, ja miten paljon nämä sitovat perhettä. Määräaikaiseksi myönnettyyn tukeen voi hakea jatkoa.

Tuen määrät ovat:

- perustuki 92,14 euroa/kk
- korotettu tuki 215,00 euroa/kk
- ylin tuki 416,91 euroa/kk

Perusvammaistuen edellytyksenä on, että lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu tavanomaista suurempaa, vähintään viikoit-

taista räsitus ja sidonnaisuutta. Korotettua vammaistukea maksetaan, kun lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuva räsitus ja sidonnaisuus ovat vaativia tai vievät päivittäin huomattavasti aikaa. Ylin vammaistuki on tarkoitettu lapsille, joiden hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu perheelle vaativaa ja ympärivuorokautista räsitusta ja sidonnaisuutta. Hakemukseen liitetään lääkärintodistus.

Kun lapsi täyttää 16 vuotta, hänellä voi olla oikeus 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen, nuoren kuntoutusrahan tai joissakin tapauksissa eläkettä saavan hoitotukeen.

(Laki- ja asetus vammaisetuksista)

5.4 Omaishoidon tuki

Ks. luku 4.7

5.5 Sosiaalityö ja palveluohjaus

Sosiaaliturvaa ja palveluihin hakeutumista koskevaa neuvontaa ja palveluohjausta saa kunnan sosiaalityöntekijältä ja vammaispalveluohjaajalta. Heihin kannattaa ottaa yhteyttä myös palvelutarpeen arvioinnin ja palvelusuunnitelman saamiseksi. Sosiaalihuollon asiakaslain mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on laadittava palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, jollei kyseessä ole tilapäinen neuvonta ja ohjaus tai jollei suunnitelman laatiminen ole muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Neuvontaa ja ohjausta saa sairaaloiden sosiaalityöntekijöiltä ja kuntoutusohjaajilta, potilas- ja vammaisjärjestöistä sekä yhteispalvelupisteistä.

(Sosiaalihuoltolaki, Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

5.6 Päivähoito

Kunnalla on lakisääteinen velvollisuus järjestää päivähoito alle kouluikäisille lapsille. Lapsella on rajoitetusti oikeus päivähoidon (20 tuntiin viikossa) vanhemman ollessa työtön sekä silloin, kun toinen vanhemmista hoitaa perheen toista lasta esimerkiksi äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaalla. Kokopäiväinen päivähoito on edelleen sitä erityisistä syistä tarvitsevien lasten saatavilla. Erityistä tukea ja kasvatusta tarvitsevalle lapselle tulee taata riittävä yksilöllinen tuki ja ohjaus päivähoidossa esimerkiksi avustajan avulla tai huomioimalla lapsi henkilöstömäärässä. Vammaisen ja pitkäaikaissairaana lapsen päivähoito voidaan järjestää myös päiväkodin erityisryhmässä, erityispäiväkodissa tai perhepäivähoitossa. Lisätietoja eri vaihtoehdoista saa kuntien varhaiskasvatuksen palveluneuvojilta ja erityislastentarhanopettajilta. Kunnallisen päivähoiton

vaihtoehtona perhe voi hakea Kelasta lasten kotihoidon tukea alle 3-vuotiaalle lapselle tai yksityisen hoidon tukea alle kouluikäiselle lapselle (ks. luku 5.1).

Kun kehitysvammaisten erityishuoltoon oikeutetulla lapsella on tarve päivähoitoon ensisijaisesti kuntoutuksellisista syistä, päivähoito järjestetään päivähoitolain sijasta kehitysvammalain perusteella, ja se on asiakkaalle maksutonta.

(Varhaiskasvatuslaki, Asetus lapsen päivähoitosta, Laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

5.7 Koulupäivän aikainen omahoidon tuki

Pitkäaikaissairaalla lapsella on oikeus saada yksilöllisesti tarvitsemansa tuki sairautensa omahoitoon koulupäivän aikana osana kouluterveydenhuollon palveluita. Tuen järjestämisestä vastaa kouluterveydenhuolto yhdessä muiden oppilashuollon toimijoiden kuten koulunkäyntiavustajien kanssa.

(Terveystieteiden lae)

5.8 Koulunkäyntiavustaja

Vammaisella tai muuta erityistä tukea tarvitsevalla oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämät avustajapalvelut. Koulunkäyntiavustaja / koulunkäynninohjaaja voi olla henkilö- tai ryhmäkohtainen. Avustajan tarvetta arvioitaessa tulee riittävästi ja monipuolisesti selvittää lapsen yksilöllinen tilanne, avun tarve ja muu saatavilla oleva tuki. Koulunkäyntiavustajan myöntää opetustoimi.

(Perusopetuslaki)

5.9 Koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta sekä loma-ajan hoito

Kunta voi järjestää koululaisille aamu- ja iltapäivätoimintaa aamulla ennen koulupäivän alkua, iltapäivällä koulupäivän jälkeen ja koulun lomaaikoina. Perusopetuslain mukainen koululaisten aamu- ja iltapäivätoiminta on tarkoitettu 1. ja 2. vuosiluokan oppilaille sekä muiden vuosiluokkien oppilaille, joille on tehty erityistä tukea koskeva päätös. Kunta päättää toiminnan laajuudesta. Toimintaan osallistumisesta voidaan periä kohtuullisia kuukausimaksuja. Kehitysvammaisille lapsille aamu- ja iltapäivätoimintaa järjestetään yleensä erityishuoltona, joten siitä ei peritä asiakasmaksuja. Lisätietoja saa oppilaan koulusta.

Kunta voi järjestää koulujen loma-ajan hoitoa vammaisille lapsille, jotka sitä vanhempien työssäkäynnin tai muun erityisen syyn vuoksi tarvitsevat. Kehitysvammaisille lapsille loma-ajan hoitoa järjestetään erityishuoltona. Vammaisille lapsille on mahdollista hakea avustajaa opetustoimen kustantamana myös aamu- ja iltapäivätoimintaan.

(Perusopetuslaki, Perusopetuksen aamu- ja iltapäivätoiminnan perusteet, Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

5.10 Hoitoapua kotiin

Kunnan sosiaalitoimistosta voi tiedustella tilapäistä hoitoapua kotiin ja hoidosta perittäviä maksuja. Lastenhoitoapua voi tiedustella myös Mannerheimin lastensuojeluliitosta, Väestöliitosta tai yksityisiltä hoito- ja hoivapalveluiden tuottajilta.

(Sosiaalihuoltolaki)

5.11 Tukihenkilö

Sosiaalitoimiston kautta voidaan järjestää vapaaehtoinen tukihenkilö kouluikäiselle lapselle tai nuorelle, joka tarvitsee erityistä tukea sosiaalisissa suhteissa, harrastuksissa ja muussa vapaa-ajan vietossa. Tukihenkilöä haetaan lastensuojelun tai vammaispalvelun sosiaalityöntekijältä.

Vapaaehtoisuuteen ja vertaisuuteen perustuvaa tukihenkilötoimintaa järjestävät myös monet vammais- ja potilasjärjestöt.

(Lastensuojelulaki, Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

5.12 Henkilökohtainen apu

Vaikeavammaisella henkilöllä on subjektiivinen oikeus henkilökohtaiseen apuun (ks. luku 4.16). Lapsen oikeus henkilökohtaiseen apuun on aina arvioitava yksilö- ja tilannekohtaisesti.

Henkilökohtaista apua annetaan niiden toimintojen tukemiseen, mitkä saman ikäinen vammaton lapsi jo tekisi itse. Henkilökohtaisen avun tarve ei saa perustua ensisijaisesti hoivaan, hoitoon tai valvontaan eikä se siis ole esimerkiksi päivähoitoa korvaava palvelu. Lapsen palvelujen tarve tulee kartoittaa kokonaisvaltaisesti ja pyytää kunnan sosiaalitoimea laatimaan kattava palvelusuunnitelma (ks. luku 1.4.3). Päivähoidossa tarvittavan avustajan järjestää päivähoito ja koulussa opetustoimi.

(Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Varhaiskasvatuslaki, Perusopetuslaki)

5.13 Tulkkauspalvelut ja kommunikaation apuvälineet

Kelalla on tulkkauspalvelujen järjestämisvelvollisuus kuulonäkö-, kuulo- ja puhevammaisille lapsille (ks. luku 4.17). Kunnat ovat vastuussa kuulonäkö-, kuulo- ja puhevammaisten tarvitsemista muista palveluista. Esimerkiksi tulkkauspalvelujen tarpeen arviointiin liittyvä selvittelytyö toteutetaan osana vammaispuhepalvelulain mukaista palvelutarpeen arviointia ja palvelusuunnitelman laatimista.

Kommunikaatioapuvälineet, elleivät ne liity suoraan tulkkauspalveluun, ovat osa kuntien järjestämää lääkinällistä kuntoutusta. Viittomakielen opetus ja muu vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä opastus kommunikaation parantamiseen ovat vammaispuhepalvelulain tai kehitysvammalain mukaista sopeutumisvalmennusta.

(Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalveluista, Terveystieteiden laaki, Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

5.14 Lääkinällinen kuntoutus

Ensisijainen vastuu kuntoutuksesta on kotikunnalla. Lääkinällistä kuntoutusta ovat esimerkiksi kuntoutustutkimukset ja -neuvonta, erilaiset terapiat, sopeutumisvalmennus sekä apuvälineet. Kela kustantaa lääkinällistä kuntoutusta vaikeavammaisille lapsille. Kuntoutuksen saaminen edellyttää julkisessa terveydenhuollossa tehtyä asianmukaista kuntoutussuunnitelmaa. Kela korvaa myöntämäänsä kuntoutukseen liittyvät matkat omavastuun ylittävältä osalta (ks. 7.1.5.1).

Muiden kuin vaikeavammaisten lasten lääkinällisen kuntoutuksen vastuu on yleensä kunnallisella terveydenhuollolla. Näin on myös silloin, kun kuntoutus liittyy välittömästi sairaanhoitoon. Vammaisen lapsen tarvitsemat jokapäiväiset liikkumisen, toimimisen ja kommunikoinnin apuvälineet kustantaa tavallisesti julkinen terveydenhuolto (ks. luku 9). Lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineet ovat terveydenhuollon asiakasmaksulain nojalla käyttäjälleen maksuttomia.

(Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, Terveystieteiden laaki, Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, Laki- ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

5.15 Sopeutumisvalmennus

Sopeutumisvalmennukseen kuuluu neuvonta, ohjaus ja valmennus pitkäaikaissairaana tai vammaisen lapsen ja läheisten sosiaalisen toimintakyvyn edistämiseksi. Sopeutumisvalmennusta järjestetään kursseina ja vertaistukitoimintana osana kuntoutusta, se voi toteutua yksilöllisesti tai ryhmäkohtaisesti ja tarvittaessa olla myös toistuvaa. Sopeutumisvalmennukseen pääsyyn tarvitaan kuntoutussuunnitelma ja lääkärin lausunto. Sopeutumisvalmennusta järjestävät Kela, vammaisjärjestöt, kuntoutuslaitokset sekä kunnat ja kuntayhtymät. Palvelut ovat asiakkaalle maksuttomia.

(Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta, Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta, Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, Laki liikennevakuutuksen kuntoutuksesta)

5.16 Erityishoitoraha

Kelan maksama erityishoitoraha korvaa vanhemman ansionmenetystä siltä ajalta, jona hän osallistuu alle 16-vuotiaan vaikeasti sairaan tai vammaisen lapsen sairaanhoitoon tai kuntoutukseen. Kyseessä voi olla oma lapsi, avio- tai avopuolison lapsi tai adoptiolapsi. Myös henkilö, joka vanhemman tavoin hoitaa lasta, voi saada erityishoitorahaa.

Erityishoitoraha edellyttää, että lapsen hoitaja

- osallistuu alle 7-vuotiaan lapsen hoitoon tai kuntoutukseen sairaalassa, poliklinikalla tai kuntoutus- tai sopeutumisvalmennuskursseilla
- osallistuu 7–15-vuotiaan vaikeasti sairaan lapsen sairaala- tai poliklinikkahoitoon tai kuntoutukseen tai
- hoitaa kotona alle 16-vuotiasta vaikeasti sairasta lasta ja kotihoito liittyy lapsen sairaalahoitoon tai sairaalan poliklinikkahoitoon ja kun toipumassa oleva lapsi on palaamassa kouluun tai päivähoitoon ja hoitaja on varalla koulu- tai päivähoitokokeilun ajan.

Erityishoitorahan saaminen edellyttää, että lasta hoitava lääkäri on katsonut vanhemman osallistumisen lapsen hoitoon tai kuntoutukseen tarpeelliseksi ja että henkilö on lapsen hoitoon osallistumisen takia estynyt tekemästä työtään tai opiskelemasta päätoimisesti.

Hoitava lääkäri määrittelee, onko lapsen sairaus vaikea. Vaikea sairaus voi olla esimerkiksi leukemia tai muu pahanlaatuinen kasvain, vaikea sydänvika, vaikea palovamma tai tapaturma, vaikeasti tasapainotettava diabetes ja diabeteksen hoidon aloitusvaihe, vaikea mielenterveyden häiriö, vaikea kehitysvamma, vaikea keuhkoastma ja vaikea nivelreuma.

Erityishoitorahaa maksetaan saman sairauden perusteella enintään 60 arkipäivältä lasta kohden, mutta tämä enimmäisaika lasketaan erikseen sai-

raalahoidon ja kotihoidon ajalta. Maksuaikaa voidaan jatkaa vielä 30 arkipäivällä, ja sairaalahoidon ajalta erittäin painavista lääketieteellisistä syistä pidempäänkin.

Erityishoitorahan suuruus määräytyy vanhempien työtulojen perusteella. Erityishoitorahaa on haettava neljän kuukauden kuluessa takautuvasti lapsen hoidon alkamisesta.

(Sairausvakuutuslaki)

5.17 Kuntoutusraha vanhemmalle

Kelan kuntoutusraha on korvaus lyhytaikaisesta ansionmenetyksestä vanhemmalle, joka osallistuu sopeutumisvalmennukseen tai perhekuntoutukseen ja on sen vuoksi estynyt tekemästä työtä. Kuntoutusraha määräytyy yleensä sairauspäivärahan tavoin työtulojen mukaan ja on veronalaista tuloa (ks. luku 8.11).

(Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista)

5.18 Lapsen terveydenhoidon kustannukset

Julkisen terveydenhuollon avosairaanhoidon lääkäripalveluista ei peritä maksuja alle 18-vuotiailta. Lasten sairaalahoito julkisessa terveydenhuollossa on maksutonta seitsemän vuotuisen omavastuupäivän jälkeen.

Kohtuuttoman suureksi kasvavan maksurasituksen estämiseksi on tietyille asiakkaan maksettaviksi tuleville sosiaali- ja terveydenhuollon maksuille määrätty vuotuinen maksukatto. Perheen lasten julkisten sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksut voidaan laskea yhteen toisen vanhemman maksujen kanssa (ks. luku 7.3.1).

Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista on mahdollista hakea alennusta tai vapautusta perheen tulojen perusteella tai erityisten sosiaalisten tai taloudellisten syiden vuoksi. Alennusta haetaan siitä yksiköstä, jossa kyseinen asiakasmaksu on määritetty (ks. luku 7.3.13).

Sairausvakuutus korvaa osan yksityislääkärin palkkiosta, lääkärin määräämistä tutkimuksista ja hoidoista sekä lääkärin määräämistä lääkkeistä hyväksytyjen taksojen mukaan (ks. luvut 7.1.1 ja 7.1.4). Korvausta haetaan Kelasta. Kela korvaa myös matkakustannuksia lääkäriin sekä lääkärin määräämiin tutkimuksiin ja hoitoihin omavastuun ylittävältä osalta (ks. luku 7.1.5) sekä maksaa yöpymisrahaa, mikäli matka edellyttää yöpymistä.

(Kansanterveyslaki, Terveydenhuoltolaki, Laki sosiaali- ja

terveydenhuollon asiakasmaksuista, Sairausvakuutuslaki)

5.19 Vaipat

Terveyskeskus myöntää vaipat maksutta esimerkiksi yli 3-vuotiaalle vaippoja edelleen päivittäin tarvitsevalle pitkäaikaissairaalle tai vammaiselle lapselle. Hakemus toimitetaan terveysaseman terveydenhoitajalle.

(Terveydenhuoltolaki, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

5.20 Ylimääräiset vaatetuskustannukset

Vammaisen henkilö voi vammaispalvelulain perusteella saada korvausta ylimääräisistä vaatekustannuksista, jotka johtuvat vamman tai sairauden aiheuttamasta vaatteiden tavanomaista suuremmasta kulumisesta tai siitä, että henkilö ei vammansa vuoksi voi käyttää valmiina ostettavia vaatteita tai jalkineita. Tukea haetaan sosiaalitoimesta.

(Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

5.21 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Vaikeavammaisen lapsen kodin muutostyöt, muutostöiden suunnittelu ja esteiden poisto asunnon välittömästä lähiympäristöstä sekä asuntoon kiinteästi asennettavat välineet ja laitteet korvataan, jos lapsi välttämättä tarvitsee ne vammansa tai sairautensa takia suoriutuakseen tavanomaisista elämän toiminnoista. Tukea haetaan sosiaalitoimesta (ks. luku 4.11).

(Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista)

5.22 Päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet

Muiden kuin lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin kuuluvien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuviin kustannuksiin voi hakea tukea sosiaalitoimesta (ks. luku 4.13).

(Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta)

Mikäli auto on tarpeellinen vaikeavammaisen lapsen kuljetuksen vuoksi, voidaan uutena hankittavaan autoon hakea autoveron palautusta tai huojennusta (ks. luku 11.1).

Vapautus ajoneuvoverosta voidaan myöntää, mikäli auton hankintaan on saatu autoveronpalautusta tai mikäli lapselle on myönnetty vammaisen pysäköintilupa. Vammaisen pysäköintilupaa haetaan Liikenteen turvallisuusvirastosta (Trafista). Luvan saaminen voi perustua lapsen liikuntavammaan tai johonkin muuhun lapsen erityisongelmaan, jonka vuoksi lapsen saattaminen autosta määränpäähän on vaikeaa (ks. luku 3.3.2).

Kuljetuspalveluja saattajapalveluineen voidaan myöntää kunnan sosiaalitoimesta vaikeavammaiselle lapselle, joka ei vammansa takia voi vapaa-ajan matkoilla käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä. Kuljetuspalveluja voidaan myöntää mm. asiointiin sekä harrastus- ja virkistystoimintaan tarvittaviin matkoihin. Kuljetuspalveluja ei voi käyttää terveyden- ja sairaanhoidon matkoihin. Kehitysvammaisten erityishuollon palveluiden saamiseksi välttämättömät kuljetukset kuuluvat erityishuoltoa järjestävän kunnan tai kuntayhtymän vastuulle.

Vaikeavammaisilla ja pitkäaikaissairailta lapsilla on oikeus koulutoimen järjestämiin koulukuljetuksiin, jos he eivät kykene käyttämään julkista liikennettä. Koulu hoitaa koulukuljetusasiat yhteistyössä huoltajien kanssa. Maksuttoman kuljetuksen vaihtoehtona on oppilaan kuljettamista tai saattamista varten myönnettävä riittävä avustus. Lapset, jotka kuuluvat pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, ovat oikeutettuja koulukuljetukseen. Kaikilla koululaisilla on oikeus koulukuljetukseen, jos matka kouluun on yli viisi kilometriä tai on vaarallinen. Lisätietoa saa kunnan opetus- ja sosiaalitoimesta sekä lastenneuvolasta.

(Autoverolaki, Laki ja asetus ajoneuvoverosta, Laki ja asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, Laki ja asetus kehitysvammaisten erityishuollosta, Perusopetuslaki)

Vammaisen tai pitkäaikaisesti sairaan lapsen vanhemmilla on oikeus käyttää osittaista hoitovapaata siihen asti kun lapsi täyttää 18 vuotta, jos lapsi vaatii erityistä huoltoa tai hoitoa. Järjestelyistä tulee sopia työnantajan kanssa. Osittaista hoitovapaata voi käyttää työajan lyhentämiseen esimerkiksi tekemällä 6-tuntisia työpäiviä tai 4-päiväistä työviikkoa, mutta keskimäärin lyhennetty työskentelyaika voi olla enintään 30 tuntia viikoittain. Työajan lyhennyksen osalta ei makseta palkkaa. Kela maksaa hoitorahaa lapsen 3. lukuvuoteen asti (ks. luku 5.2).

(Työsopimuslaki)

5.25 Pidennetty oppivelvollisuus

Lapsille, jotka eivät todennäköisesti saavuta perusopetukselle asetettuja tavoitteita yhdeksässä vuodessa, määritetään pidennetty oppivelvollisuus. Pidennetyssä oppivelvollisuudessa suoritetaan perusopetuksen oppimäärä joko erityis- tai yleisopetuksessa. Yksittäisiä oppiaineita tai koko oppimäärä voidaan yksilöllistää lapsen tilanteen mukaan. Lähtökohtana myös erityistä tukea tarvitsevan oppilaan osalta on koulupaikan osoittaminen perusopetuslain mukaisesta lähikoulusta. Oppilaan opetus voidaan järjestää osittain tai kokonaan erityisluokalla tai erityiskoulussa, jos opetusta ei voida järjestää yleisopetuksen ryhmässä oppilaan edun edellyttämällä tavalla.

Pidennetty oppivelvollisuus kestää 11 vuotta ja sen piirissä olevat lapset voivat saada esiopetusta jo viisivuotiaana. Oppilaalle laaditaan lapsen esiopetuksen oppimissuunnitelma (LEOPS) ja hänen oppivelvollisuutensa alkaa 6-vuotiaana. Lapsella on tarvittaessa oikeus myös koulu-/koulunkäyntiavustajaan. Pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä olevien lasten opetuksen järjestämisvastuu on kunnalla. Jos lapselle tehdään päätös pidennetystä oppivelvollisuudesta, hänelle tehdään samalla kirjallinen päätös erityisestä tuesta. Perusopetuslain mukaan jokaiselle erityiseen tukeen oikeutetulle oppilaalle on laadittava henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS).

(Perusopetuslaki, Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskelijaterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta)

5.26 Kiireetön mielenterveyspalveluihin pääsy

Alle 23-vuotiaan on päästävä psykiatriseen erikoissairaanhoidon kolmessa kuukaudessa.

(Kansanterveyslaki, Terveydenhuoltolaki)

6 Toimeentulo

Tähän lukuun on koottu sairastuneen tai vammautuneen henkilön toimeentuloon liittyviä asioita. Sairastuttuaan tai vammauduttuaan ei henkilö ehkä kykenekään työntekoon. Kuinka korvataan sairastuneen ansionmenetystä? Jäljempänä kerrotaan sairauspäivärahasta, eläkkeistä ja vammaistuisista ja toimeentulotuesta. Sairastuminen tai vammautuminen voi pahimmillaan saattaa henkilön koko talouden kaaokseen. Tällöin voi talous- ja velkaneuvonnasta löytyä apua.

6.1 Sairauspäiväraha

Sairauspäiväraha korvaa alle vuoden kestävästä työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä. Kela maksaa sairauspäivärahaa 16–67-vuotiaalle hakijalle, jos hän ei sairautensa vuoksi kykene tekemään työtä ja on ollut työssä kolmen kuukauden aikana ennen sairastumistaan. Tämä koskee hakijaa, joka on ollut ansiotyössä, yrittäjänä, hoitamassa omaa talouttaan, opiskelemassa päätoimisesti, työttömänä työnhakijana, sapattivapaalla tai vuorotteluvapaalla (=työedellytys). Sairauspäivärahaa voi myös saada, jos on työkyvytön elintenluovutuksen takia tai jos ei voi tehdä työtään, koska on eristetty tarttuvan taudin tartuntavaaran takia.

Hakijalla on oikeus päivärahaan vasta, kun hänen työkyvyttömyytensä on kestänyt yhtäjaksoisesti omavastuuajan, joka on sairastumispäivä ja yhdeksän seuraavaa arkipäivää. YEL-vakuutetulla omavastuu-aika on vain sairastumispäivä ja Myel-vakuutetulla omavastuu-aika on neljä päivää. Jos työedellytys ei täyty, voi sairauspäivärahaa saada vasta, kun työkyvyttömyys on jatkunut yhtäjaksoisesti 55 päivää.

Päivärahaa maksetaan yleensä enintään 300 päivältä, jonka jälkeen samasta sairaudesta maksetaan sairauspäivärahaa vasta vuoden työkyvyttömyyden jälkeen. Jos kuitenkin palaa työhön vähintään 30 päiväksi, mutta tarvitsee saman sairauden takia lisää sairauslomaa esim. leikkauksen ta-

kia, voi olla mahdollisuus saada sairauspäivärahalle vielä 50 päivän jatkoajan.

Kun sairauspäivärahaa on maksettu 60 arkipäivältä eli noin kolmelta kuukaudelta, Kela selvittää, voisiko kuntoutuksesta olla apua sairauden parantamisessa. Kuntoutustarve voidaan selvittää lääkärinlausunnon perusteella.

Sairauspäivärahan maksaminen 90 arkipäivän jälkeen edellyttää työterveyslääkärin lausuntoa jäljellä olevasta työkyvystä ja työssä jatkamisen mahdollisuuksista. Yrittäjien, opiskelijoiden, työttömien ja omaa taloutaan hoitavien ei tarvitse toimittaa Kelaan työkykylausuntoa.

Puolen vuoden sairauspäivärahan (150 arkipäivää) jälkeen Kela lähettää kirjeen, jossa kerrotaan eri kuntoutusmahdollisuuksista sekä tarvittaessa eläkkeen tai muun korvauksen hakemisesta.

Päivärahan suuruus määrittyy yleensä verotuksessa vahvistetun vuosityötulon mukaan, joten vuoden 2018 sairauspäiväraha lasketaan vuoden 2016 verotettujen työtulojen mukaan. Kela saa tiedon vuosityötuloista suoraan verottajalta. Jos hakijan tulot ovat vuodesta 2016 kasvaneet vähintään 20 prosenttia, hän voi hakea päivärahaa niiden perusteella. Sairauspäivärahaa voi saada, vaikka ei olisi lainkaan työtuloja. Tällöin päivärahaa maksetaan 24,64 euroa/arkipäivä sen jälkeen, kun työkyvyttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti 55 päivää.

Sairauspäivärahaa maksetaan arkipäiviltä, joiksi lasketaan päivät maanantaista lauantaihin pois lukien sunnuntait ja arkipyhät.

Jos työnantaja maksaa työntekijälle sairausloman ajalta palkkaa, sairauspäiväraha maksetaan työnantajalle.

Jos työtön työnhakija sairastuu ja hakee sairauspäivärahaa, on työnhaku Työ- ja elinkeinotoimistossa syytä pitää voimassa Näin menetellen turvaa toimeentulon siinä tilanteessa, että Kela hylkää sairauspäiväraha-hakemuksen.

Sairauspäivärahaa haetaan Kelasta. Lisätietoja saa Kelasta.

(Sairausvakuutuslaki)

6.2 Osasairauspäiväraha

Osasairauspäivärahan tarkoitus on tukea työkyvyttömän henkilön työssä pysymistä ja paluuta työhön. Kokoaikaisessa työsuhteessa oleva sopii työnantajansa kanssa työhön paluusta osa-aikaisesti. Tältä ajalta hän saa Kelan maksamaa osasairauspäivärahaa.

Osasairauspäiväraha on tarkoitettu 16–67-vuotiaalle kokoaikatyötä tekeväälle työntekijälle tai yrittäjälle. Osasairauspäivärahaa maksetaan ilman

omavastuu-aikaa, kun se jatkuu välittömästi sairauspäivärahan tai kuntoutusrahan jälkeen. Jos osasairauspäivärahaa haetaan suoraan ilman edeltävää sairauspäivärahaa, osasairauspäivärahassa on omavastuu-aika. Omavastuuajan työntekijän on oltava kokonaan pois työstä (sairastumispäivä ja sitä seuraavat 9 arkipäivää) ja osa-aikainen työskentely voidaan aloittaa vasta tämän jälkeen.

Osa-aikaiseen työhön paluu on vapaaehtoinen järjestely, johon tarvitaan sekä työntekijän että työnantajan suostumus. Se ei saa vaarantaa terveyttä eikä toipumista. Työajan on vähennyttävä 40–60 prosenttia aiemmasta ja yrittäjällä työmäärän tulee vähentyä 40–60 prosenttia.

Osasairauspäiväraha on suuruudeltaan puolet sairauspäivärahan määrästä. Osasairauspäivärahasta vähennetään muut saman työkyvyttömyyden perusteella maksettavat ansionmenetykskorvaukset. Jos työnantaja maksaa osa-aikatyön ajalta kokoaikatyön palkkaa, osasairauspäiväraha maksetaan työnantajalle.

Etua maksetaan vähintään 12 arkipäivää (noin kaksi viikkoa) ja enintään 120 arkipäivää (vajaat viisi kuukautta). Arkipäiviä ovat päivät maanantaista lauantaihin pois lukien sunnuntait ja arkipyhät. Enimmäisaikaan lasketaan kaikki osasairauspäivärahapäivät viimeiseltä kahdelta vuodelta. Jos osasairauspäivärahoikeuden enimmäisaika täyttyy, voi saada osasairauspäivärahaa saman sairauden vuoksi uudelleen vasta, kun on ollut työkykyinen vuoden ajan.

Osasairauspäivärahaa haetaan Kelasta. Lisätietoja saa Kelasta.

(Sairausvakuutuslaki)

6.3 Sairauslomalta takaisin työhön

Töihin paluu lyhyen sairauspoissaolon jälkeen sujuu yleensä hyvin. Pitkä poissaolo saattaa vaatia työhön paluuta helpottavaa tukea. Työnantaja, työntekijä ja työterveyshuolto toimivat yhdessä työkyvyn tukena. Kun henkilö sairastuu tai työkyvyttömyys jatkuu, on siitä ilmoitettava heti työnantajalle. Sairauspoissaolon aikana työntekijän kannattaa pitää yhteyttä työpaikkaan. Näin työhön paluuta tukevat järjestelyt, kuten muutokset työajoissa tai -tehtävissä toteutuvat joustavasti. Jo sairauden alussa kannattaa miettiä työhön paluuta tukevia toimenpiteitä ja sitä, miten yhteydenpito työpaikkaan järjestetään sairauspoissaolon aikana.

Työhön paluun suunnittelun olisi hyvä lähteä liikkeelle työterveyshuollon kautta. Myös työnantajalla ja esimiehellä on tärkeä rooli työhön paluun tukemisessa. Monilla työpaikoilla on erityisiä työhön paluuta tukevia suunnitelmia tai ohjeita. Työhön paluun järjestelyt onnistuvat parhaiten työntekijän, työpaikan ja työterveyshuollon yhteistyönä.

Sairauspäivärahan maksaminen 90 arkipäivän jälkeen edellyttää työterveyslääkärin lausuntoa jäljellä olevasta työkyvystä ja työssä jatkamisen mahdollisuuksista.

Viimeistään silloin, kun työntekijä on saanut sairauspäivärahaa 90 arkipäivää, työterveyshuollon on arvioitava jäljellä oleva työkyky. Työnantajan on selvítettävä yhdessä työntekijän ja työterveyshuollon kanssa, voidaanko paluuta työhön tukea joillakin toimenpiteillä, kuten työtehtävien muutoksilla tai joustavilla työaikajärjestelyillä. 90 sairauspäivärahopäivää ovat voineet kertyä yhtäjaksoiselta ajalta tai kahden vuoden ajalta. Kelaan pitää toimittaa lausunto työkyvystä ja mahdollisuuksista jatkaa työssä viimeistään silloin, kun sairauspäivärahaa on kahden vuoden aikana maksettu 90 arkipäivää. Lausunnon saa työterveyslääkäriltä. Kela pyytää lausuntoa kirjeitse jokaiselta sairauspäiväraha-asiakkaalta, jota asia koskee tai saattaa koskea. Lausuntoa ei tarvita yrittäjiltä, opiskelijoilta, työttömiltä, omaa talouttaan hoitavilta eikä ulkomaan työkomennuksella olevilta työntekijöiltä.

Sairauspäivärahaa voi hakea itse valitsemansa lääkärin lausunnon perusteella, mutta lisäksi on toimitettava Kelaan työterveyslääkärin lausunto siitä, että jäljellä oleva työkyky ja työhön paluun mahdollisuudet on selvítetty.

Kun työntekijä tarvitsee kuntoutusta, on otettava yhteyttä hoitavaan lääkäriin tai työterveyslääkäriin. Kuntoutukseen hakemisen tarvitaan lääkärinlausunto tai kuntoutussuunnitelma (ks. luku 8).

(Sairausvakuutuslaki)

6.4 Eläkkeet

Suomen eläkejärjestelmä turvaa toimeentulon vanhuuden, työkyvyttömyyden ja perheenhuoltajan kuoleman varalta. Lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä ja kansaneläkkeestä. Työeläke on ansioiden mukaan kertyvä eläke. Kansaneläke on vähimmäisturvan varmistava eläke sille, jolle ei ole kertynyt lainkaan työeläkettä tai kertynyt työeläke on pieni.

Kummankin eläkejärjestelmän etuuksiin kuuluu vanhuuseläke, työkyvyttömyyseläke ja perhe-eläke. Järjestelmät poikkeavat hieman toisistaan. Vanhuuseläke on etuus, joka mahdollistaa ikääntyneen jäämisen pois työelämästä osa-aikaisesti tai kokonaan. Työkyvyttömyyseläke korvaa pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä. Kuntoutustuki on määräaikainen työkyvyttömyyseläke. Leskeneläkettä ja perhe-eläkettä maksetaan kuolleen henkilön puolisolle ja lapsille.

Lakisääteistä pakollista eläketurvaa on mahdollista täydentää työnantajan järjestämällä tai itse hankitulla lisäeläketurvalla.

6.4.1 Työeläkettä työssäolon ja ansioiden mukaan

Työeläkeuudistus tuli voimaan 1.1.2017.

Työeläkejärjestelmä perustuu useaan lakiin. Omat eläkelakinsa on mm. työntekijöille, merimiehille, kuntien työntekijöille, valtion työntekijöille ja yrittäjille.

Työeläkettä saa henkilö, jolle on kertynyt ansioiden mukaista eläkettä työsuhteessa tai yrittäjätoiminnassa. Työeläkkeen suuruus määräytyy ansioiden mukaan. Työeläkeyhtiöt lähettävät vakuutetuille vuosittain työeläkeotteen. Siitä voi seurata eläkkeen karttumista.

Vanhuuseläkeikä nousee vähitellen 2017 vuodesta alkaen. Uudet ikäraajat koskevat vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneitä. Ennen vuotta 1955 syntyneet voivat siirtyä vanhuuseläkkeelle nykylainsäädännön mukaan 63–68 vuoden iässä. Vanhuuseläkkeen alaikärajaa nostetaan kolmella kuukaudella vuodessa, kunnes vanhuuseläkeikä alaraja on 65 vuotta.

Vanhuuseläkkeen yläikäraja nousee myös asteittain. Vuosina 1955–57 syntyneillä vanhuuseläkkeen yläikäraja on 68 vuotta, vuonna 1958–61 syntyneillä 69 ja 1962 syntyneillä ja sitä nuoremmilla 70 vuotta.

Vanhuuseläkkeen myöntäminen edellyttää työsuhteen päättämistä. Eläkettä hakiessa on tiedettävä työsuhteen päättämispäivämäärä, vaikka työsuhde hakemusta jätettäessä vielä jatkuisi. Eläke voi kuitenkin alkaa vasta, kun työsuhde on päättynyt.

Työntekoa voi jatkaa myös vanhuuseläkkeen rinnalla. Työnteko eläkkeen aikana kartuttaa uutta eläkettä 1,5 prosenttia vuodessa.

Eläkettä karttuu 17 vuoden iästä lähtien kaikenikäisille 1,5 prosenttia koko palkasta vuodessa.

Elinaikakerroin leikkaa kuukausieläkkeitä sen mukaan, miten elinikä jatkaa kasvuaan. Kun ihmisten elinikä pitenee, saman eläkepotin pitää riittää pidemmäksi ajaksi.

Vuoden 2017 uudistuksen jälkeen jokainen saa viisi vuotta ennen vanhuuseläkeikänsä alarajaa arvion siitä, paljonko elinaikakerroin leikkaa eläkettä ja kuinka paljon lisätyöskentelyä vähentämätön eläke edellyttäisi. Näin määräytyy henkilön tavoite-eläkeikä. Se on syntymävuodesta riippuen noin 1-3 vuotta alinta vanhuuseläkeikää korkeampi.

Joka tapauksessa, jos henkilö jatkaa työuraansa alinta eläkeikänsä pitempään, jokainen jatkokuukausi kerryttää lisää eläkettä.

Osittainen varhennettu vanhuuseläke tuli aiemman osa-aika-eläkkeen tilalle vuoden 2017 alusta. Eläkkeelle voi jäädä osittain jo ennen alinta vanhuuseläkeikää, mutta se vähentää lopullista eläkettä pysyvästi.

Vuodesta 2017 lähtien on voinut siirtyä osittaiselle varhennetulle vanhuuseläkkeelle 61 vuotta täytettyään. Voi valita ottaako eläkkeestään maksuun puolet (50 prosenttia) vai neljäsosan (25 prosenttia). Tällöin nostettavaa osittaista varhennettua vanhuuseläkkeen osaa koskee varhennusvähennys, joka on 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta ennen varsinaista vanhuuseläikeikää. Vähennys on pysyvä ja vaikuttaa näin ollen koko eläkeajan kuukausieläkkeen suuruuteen. Lisäksi eläkettä pienentää elinaikakerroin.

Aiemmasta osa-aikatyötä koskevasta vaatimuksesta on luovuttu ja eläkkeeseen ei liity palkka- tai työaikaseurantaa. Osittaisen varhennetun vanhuuseläkkeen alaikäraja nostetaan 62 vuoteen vuonna 2025.

Raskas ja pitkä työura voi antaa mahdollisuuden hakeutua eläkkeelle jo 63-vuotiaana. Työuraeläkettä voi hakea 38 vuoden työskentelyn jälkeen, jos on työskennellyt rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä ja työkyky on heikentynyt. Työuraan katsotaan kuuluvan äitiys-, isyys- ja vanhempainpäivärahaa enintään 3 vuoden ajalta.

Vuonna 2017 otettiin käyttöön lykkäyskorotus, joka kannustaa jatkaamaan töissä yli alimman vanhuuseläikeiän. Lykkäyskorotus on 0,4 prosenttia kuukautta kohden, joten eläkkeen lykkääminen vuodella tuo eläkkeeseen 4,8 prosentin korotuksen. Lykkäyskorotuksen suuruuteen vaikuttaa koko työuran aikaiset ansiot. Siksi uudistus osaltaan tasaa eläkkeiden suuruutta eri sosioekonomisissa ryhmissä.

Eläkeuudistus ei kosketa jo maksussa olevia eläkkeitä. Myös jo ansaitut eläkkeet ovat uudistuksen ulkopuolella. Vuoden 2017 eläkeuudistus koskee vasta lain voimaantulon jälkeen karttuvia eläkkeitä.

Kaikkia eläkkeitä täytyy hakea. Työeläkettä haetaan siltä eläkelaitokselta, jossa työntekijä tai yrittäjä on ollut viimeksi vakuutettuna.

Neuvontaa, hakuohjeita ja -lomakkeita kaikkiin eläkkeisiin saa Eläketurvakeskuksesta ja Kelasta.

Lisätietoja työeläkkeistä Työeläke.fi-sivustolta

(Työtekijän eläkelaki)

(Yrittäjien eläkelaki)

(Merimieseläkelaki)

(Julkisten alojen eläkelaki)

6.4.2 Kansaneläkettä Suomessa asuvalle

Kansaneläkettä voi saada Suomessa asuva henkilö, joka ei saa lainkaan työeläkettä tai jonka työeläke jää pieneksi.

Kansaneläke pienenee työeläkkeen kasvaessa. Täyden kansaneläkkeen saa, jos muut eläkkeet ja korvaukset eivät ylitä yksinasuvalla 55,54 euroa/kk ja toisaalta kansaneläkettä ei saa lainkaan, jos muut eläkkeet ja korvaukset yltyvät 1299,88 euroa/kk.

Kansaneläkkeen määrä riippuu paitsi muista eläkkeistä myös 16 ja 65 ikävuoden välillä Suomessa asutun ajan pituudesta. Täysi kansaneläke on 628,85 euroa/kk ja avo- tai aviopuolisoilla 557,79 euroa/kk.

Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkettä 65 vuotta täyttäneille. Vanhuuseläkkeen hakemista voi lykätä, jolloin sitä maksetaan korotettuna. Varhennettua vanhuuseläkettä voi saada. Se kuitenkin pienentää vanhuuseläkettä pysyvästi.

Eläketuki on tarkoitettu turvaamaan toimeentuloa ikääntyneelle pitkäaikaistyöttömälle, joka on ollut lähes yhtäjaksoisesti työttömänä 5 vuotta. Eläketuki on takuueläkkeen suuruinen (775,27 e/kk).

Kansaneläkettä haetaan Kelasta.

Lisätietoja Kelan verkkosivuilta

(Laki kansaneläkkeestä)

6.4.3 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkettä voi saada 16–65-vuotias henkilö, joka ei sairauden, vian tai vamman vuoksi kykene ansaitsemaan toimeentuloaan.

Työkykyä arvioidaan lääkärinlausunnon perusteella. Hakijan ikään, ammattiin, koulutukseen, asuinpaikkaan ja mahdollisuuksiin saada ammatitaitoaan vastaavaa työtä kiinnitetään arvioinnissa myös huomiota.

Työkyvyttömyyseläkkeellä korvataan pitkäaikaisen työkyvyttömyyden (=sairauspäiväraha-oikeus täyttyy 300 päivän jälkeen) aiheuttamaa ansiotulojen menetystä.

Eläke voi olla työkyvyttömyyseläke toistaiseksi tai määräaikainen työkyvyttömyyseläke eli kuntoutustuki niin työeläkkeenä kuin kansaneläkkeenä. Sen sijaan osatyökyvyttömyyseläke tai osakuntoutustuki on mahdollista vain työeläkejärjestelmässä.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi henkilön saavutettua vanhuuseläkeiän.

Työeläkejärjestelmän mukaisissa työkyvyttömyyseläkkeissä otetaan huomioon ansiot ennen työkyvyttömäksi tuloa ja tuleva aika eläketapahtumasta vanhuuseläkeikään. Tulevan ajan ansio määräytyy pääsääntöisesti eläketapahtumavuotta edeltäneiden viiden viimeisen kalenterivuoden an-

sioiden perusteella. Huomioon otetaan vain Suomen eläkelakien mukaan vakuutetut työansiot.

Kansaneläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkettä maksetaan, jos henkilö ei saa muuta eläkettä tai muu eläke on pieni. Eläkkeen määrä riippuu myös siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa.

Jos eläkehakemukseen saa hylkäyspäätöksen ja valittaa päätöksestä, toimeentulon turvaamiseksi on ilmoitettava Työ- ja elinkeinotoimistoon työttömäksi työnhakijaksi. Näin menetellen on mahdollista saada työttömyyskorvausta.

Neuvontaa, hakuohjeita ja -lomakkeita saa Eläketurvakeskuksesta ja Kelasta. Työtapaturman, ammattitaudin ja liikennevahingon johdosta maksettavista ansionmenetykskorvauksista on lisätietoa (ks. luvussa 10).

Lisätietoja Kelasta ja Työeläke.fi-sivustolta

6.4.4 Osatyökyvyttömyyseläke

Osatyökyvyttömyyseläkettä maksetaan työeläkejärjestelmän mukaan, kansaneläkettä ei voi saada osatyökyvyttömyyseläkkeenä.

Osatyökyvyttömyyseläke on tarkoitettu henkilölle, joka pystyy edelleen jatkamaan ansiotyötä sairaudestaan huolimatta. Osatyökyvyttömyyseläkkeen voi saada myös työtön, joka voisi sairaudestaan huolimatta tehdä työtä. Hän voi saada osatyökyvyttömyyseläkkeen rinnalla työttömyyspäivärahaa, josta on vähennetty osaeläkkeen määrä.

Osatyökyvyttömyyseläke myönnetään joko toistaiseksi tai määräajaksi osakuntoutustukena. Osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

Oikeudesta osatyökyvyttömyyseläkkeeseen voi saada ennakkopäätöksen, joka on voimassa yhdeksän kuukautta. Osatyökyvyttömyyseläke alkaa työkyvyttömyyden alkamista ja ansioiden alenemista seuraavan kuukauden alusta.

Neuvontaa, hakuohjeita ja -lomakkeita saa Eläketurvakeskuksesta ja Kelasta. Työtapaturman, ammattitaudin ja liikennevahingon johdosta maksettavista ansionmenetykskorvauksista on lisätietoa luvussa 10.

Lisätietoja osatyökyvyttömyyseläkkeestä Työelämä.fi-sivustolta

6.4.5 Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan oikeus ansiotuloihin ja eläkkeiden lepäämään jättäminen

Työkyvyttömyyseläkettään menettämättä voi ansaita ainakin 737,45 euroa kuukaudessa, ja yksilöllinen ansioraja voi olla tätä korkeampi. Yksilöllinen ansioraja ilmoitetaan eläkepäätöksessä. Ansiorajansa voi aina tarkistaa työeläkelaitokselta ennen ansiotyön alkua. Jos ansiotulot tulevat ylittämään edellä kerrotut rajat, eläkkeen voi jättää lepäämään vähintään

kolmen kuukauden ja enintään kahden vuoden ajaksi. Lepäämässä olevaa eläkettä ryhdytään maksamaan uudelleen, jos työnteko lakkaa tai ansiotulot jäävät alle edellä mainitun tuloajan.

Eläkkeensä lepäämään jättävälle henkilölle maksetaan ylintä vammaistukea 416,91 euroa kuukaudessa enintään 24 kuukauden ajan. Vammaistukea maksetaan vain niille, jotka ovat eläkkeellä ollessaan saaneet eläkettä saavan hoitotukea. Vaikka eläke olisi lepäämässä, henkilö kuuluu edelleen eläkkeensaajan asumistuen piiriin. Vanhuuseläkkeellä voi hankkia ansiotuloja ilman, että menettää maksettavan eläkkeen.

Lisätietoja Työeläke.fi-sivustolta

6.4.6 Perhe-eläke huoltajan kuoleman varalta

Kuolemantapauksen kohdatessa perhettä puolison ja lasten toimeentulo turvataan perhe-eläkkeellä. Suomessa on kaksi toisiaan täydentävää lakisääteistä perhe-eläkejärjestelmää, Kelan hoitama perhe-eläke ja työeläkejärjestelmän perhe-eläke, joka perustuu edunjättäjän ansaitsemaan työtai yrittäjäeläkkeeseen. Eläketurva koostuu leskeneläkkeestä ja lapseneläkkeestä.

Leskeneläkkeeseen on oikeutettu leski, joka oli puolisonsa kanssa naimisissa tai parisuhde oli rekisteröity. Avopuoliso ei ole oikeutettu leskeneläkkeeseen. Leskeneläkkeen saamiseen vaikuttaa puolisojen ikä, aviointumisajankohta ja se, onko yhteisiä lapsia vai ei. Kela maksaa leskeneläkettä 65 ikävuoteen saakka. Työeläkejärjestelmän mukainen leskeneläke jatkuu koko loppuelämän. Leskeneläkkeet lakkaavat, jos solmii uuden avioliiton alle 50-vuotiaana.

Lapseneläkkeen voi saada kuolleen henkilön oma lapsi, ottolapsi, avio- puolison ja rekisteröidyn parisuhteen eloonjääneen osapuolen lapsi, joka asui puolisojen yhteisessä kodissa. Avopuolison lapsi ei ole oikeutettu lapseneläkkeeseen. Lapseneläkettä maksetaan työeläkejärjestelmästä alle 18-vuotiaalle lapselle. Kela voi jatkaa eläkkeen maksamista opiskelijalle, kunnes tämä täyttää 21 vuotta.

Perhe-eläkettä haetaan Kansaneläkelaitokselta ja työeläkelaitoksesta, jossa vainaja on ollut vakuutettuna tai josta hänelle on maksettu työeläkettä.

Työtapaturman tai ammattitaudin seurauksena kuolleen lapsille ja leskelle maksetaan eläkettä ja kuolinpesälle hautausavustusta tapaturmavakuutuksesta. Niitä haetaan ko. vakuutusyhtiöltä tai valtionkonttorilta, jos vainaja oli valtion palveluksessa. Lapset ja puoliso voivat saada korvausta työnantajan ryhmähenkivakuutuksesta tai sairauskassasta, joten omaisten kannattaa ottaa näihin yhteyttä.

Lisätietoja Työeläke.fi-sivustolta ja Kelasta

6.4.7 Takuueläke

Takuueläke parantaa kaikkein pienituloisimpien eläkeläisten toimeentuloa. Jos eläkkeensaajan kansaneläke ja ansioeläke yhdessä jäävät alle takuueläkerajan 775,27 euroa/kk, maksetaan puuttuva osa takuueläkkeenä. Tuloraja ja vähimmäiseläke jäävät kuitenkin pienemmäksi silloin, kun eläkkeensaaja on varhentanut vanhuuseläkkeelle siirtymisen. Jos takuueläkkeen määrä jää pienemmäksi kuin 6,69 e/kk, sitä ei makseta.

Takuueläkkeen suuruuteen vaikuttavat kaikki muut henkilön saamat eläkkeet, myös ulkomailta saadut eläkkeet. Perhesuhteet eivät vaikuta takuueläkkeeseen.

Takuueläkettä eivät pienennä eläkkeensaajan ansiotulot, pääomatulot ja omaisuus. Myöskään eläkettä saavan hoitotuki, eläkkeensaajan asumistuki ja omaishoidontuki eivät vaikuta sen määrään. Takuueläke pienentää kuitenkin asumistukea ja henkilön tai perheen mahdollisesti saamaa toimeentulotukea.

Takuueläkettä ei makseta, jos hakija saa pelkästään osa-aikaeläkettä, osatyökyvyttömyyseläkettä tai perhe-eläkettä. Takuueläkettä on haettava Kansaneläkelaitokselta. Takuueläkkeessä on kuuden kuukauden takautuva haku-aika.

Lisätietoja takuueläkkeestä Kelasta

(Laki ja asetus vammaisetuksista)

(Sairausvakuutuslaki)

(Laki toimeentulotuesta)

(Laki sosiaalisesta luototuksesta)

(Laki talous- ja velkaneuvonnasta)

(Kansaneläkelaki ja -asetus)

(Työeläkelait)

(Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä)

(Laki takuueläkkeestä)

6.5 Vammaistuki aikuiselle

Vammaistukea maksetaan Suomessa asuvalle 16 vuotta täyttäneelle pitkäaikaisesti sairaalle tai vammaiselle henkilölle, jonka toimintakyky on heikentynyt vähintään vuoden ajan eikä hän ole eläkkeellä. 16 vuotta

täyttäneen henkilön vammaistuen tarkoitus on helpottaa selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa.

Toimintakyvyn katsotaan heikentyneen silloin, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään, selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä tai selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä. Lisäksi sairauden tai vamman tulee aiheuttaa haittaa, joka yleensä arvioidaan lääketieteellisin perustein sekä avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Vammaistukea myönnetään:

- perusvammaistukena 92,14 euroa/kk, jos henkilön viasta, vammasta tai sairaudesta aiheutuu olennaista haittaa.
- korotettuna vammaistukena 215 euroa/kk, jos haittaa aiheutuu huomattavasti tai avun, ohjauksen tai valvonnan tarve on viikoittain toistuvaa
- ylimpänä vammaistukena 416,91 euroa/kk, jos henkilö on vaikeasti vammainen tai avuntarve on monissa henkilökohtaisissa toimissa jokapäiväistä, tai avun ohjauksen tarve on huomattava.

Vammaistuki voidaan myöntää korotettuna, jos perusvammaistuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten arvioidaan kohoavan vähintään korotetun tuen määrään. Erityiskustannukset ovat tarpeellisia ylimääräisiä kustannuksia, jotka sairaus tai vamma aiheuttaa. Kustannuksina hyväksytään yleensä vain jatkuvat kustannukset. Niitä tulee olla vähintään kuuden kuukauden ajalta.

Erityiskustannuksia ovat:

- kotipalvelusta, tukipalveluista ja kotisairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
- palveluasumisen tai tuetun asumisen yhteydessä aiheutuvat hoito- ja hoivakustannukset
- lyhytaikaisesta laitoshoidosta ja sairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
- lääkärin tai hammaslääkärin antamasta tai määräämästä hoidosta aiheutuvat kustannukset
- lääkärin määräämästä kuntoutuksesta aiheutuvat kustannukset
- lääkärin tai hammaslääkärin antamaan tai määräämään hoitoon tai kuntoutukseen liittyvät matkakustannukset
- lääkekustannukset lääkärin tai hammaslääkärin määräämistä lääkkeistä

Kun vammaistuen saaja siirtyy vanhuuseläkkeelle, täydelle työkyvyttömyyseläkkeelle, kuntoutustuelle (määräaikainen työkyvyttömyyseläke) tai varhennetulle vanhuuseläkkeelle, hän voi hakea eläkettä saavan hoitotukea. Vammaistukea voidaan myöntää takautuvasti enintään kuudelta kuukaudelta.

Vammaistuki on verotonta tuloa. Vammaistuen määrään eivät vaikuta tulot tai varallisuus.

Vammaistukea haetaan Kelasta. Lisätietoja saa Kelasta.

(Laki vammaisetuksista)

6.6 Eläkettä saavan hoitotuki

Eläkettä saavan hoitotuki on tarkoitettu tukemaan sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan kotona asumista ja siellä tapahtuvaa hoitoa. Tuki korvaa osin myös toimintakyvyn heikentymisestä aiheutuvia kustannuksia. Toimintakyvyn tulee olla heikentynyt sairauden tai vamman vuoksi yhtäjaksoisesti vähintään vuoden ajan. Toimintakyvyn katsotaan olevan heikentynyt, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään (esim. peseytyä tai pukeutua), tehdä välttämättömiä kotitaloustöitä tai asioida kodin ulkopuolella. Lisäksi sairauden tai vamman pitää aiheuttaa säännöllistä avuntarvetta, ohjauksen tai valvonnan tarvetta.

Eläkettä saavan hoitotukea voi saada 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa:

- työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä tai korvausta
- takuueläkettä
- ulkomailta vastaavia etuuksia

Hoitotukea ei makseta hakijalle, joka saa osatyökyvyttömyyseläkettä, osa-aikaeläkettä tai työttömyyseläkettä, mutta silloin voi olla oikeutettu saamaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea.

Eläkettä saavan hoitotuki maksetaan kolmeen ryhmään porrastettuna avuntarpeen, ohjauksen ja valvonnan tarpeen perusteella.

Perushoitotuki 70,52 euroa/kk: Viikoittainen avuntarve tai ohjauksen ja valvonnan tarve henkilökohtaisissa toiminnoissa oikeuttaa perushoitotukeen. Avun, ohjauksen tai valvonnan tarve pelkästään kotitaloustöissä tai asioiden hoidossa ei oikeuta hoitotukeen. Sokealla ja liikuntakyvyttömällä on aina oikeus vähintään perushoitotukeen.

Korotettu hoitotuki 153,63 euroa/kk: Jokapäiväinen aikaa vievää avun tarve useissa henkilökohtaisissa toiminnoissa (esim. syömisessä, pukeutumisessa ja peseytymisessä) tai säännöllinen ohjauksen ja valvonnan tarve synnyttää oikeuden korotettuun hoitotukeen.

Ylin hoitotuki 324,85 euroa/kk: Ympärivuorokautinen tarve toisen henkilön hoitoon ja valvontaan oikeuttaa ylimpään hoitotukeen.

Henkilökohtaisilla toiminnoilla tarkoitetaan mm. pukeutumista, peseytymistä, liikkumista tai toimintoja, jotka liittyvät sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Hoitotuki voidaan myöntää korotettuna, jos perushoitotuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten arvioidaan kohoavan vähintään korotetun tuen määrään. Erityiskustannukset ovat tarpeellisia ylimääräisiä kustannuksia, jotka sairaus tai vamma aiheuttaa. Kustannuksina hyväksytään yleensä vain jatkuvat kustannukset. Niitä tulee olla vähintään kuuden kuukauden ajalta.

Erityiskustannuksia ovat:

- kotipalvelusta, tukipalveluista ja kotisairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
- palveluasumisen tai tuetun asumisen yhteydessä aiheutuvat hoito- ja hoivakustannukset
- lyhytaikaisesta laitoshoidosta ja sairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
- lääkärin tai hammaslääkärin antamasta tai määräämästä hoidosta aiheutuvat kustannukset
- lääkärin määräämästä kuntoutuksesta aiheutuvat kustannukset
- lääkärin tai hammaslääkärin antamaan tai määräämään hoitoon tai kuntoutukseen liittyvät matkakustannukset
- lääkekustannukset lääkärin tai hammaslääkärin määräämistä lääkkeitä

Hoitotukea voidaan myöntää takautuvasti enintään kuudelta kuukaudelta. Hoitotuki on verotonta tuloa. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus.

Eläkettä saavan hoitotukea haetaan Kelasta. Lisätietoja saa Kelasta.

(Laki vammaisetuksista)

6.7 Toimeentulotuki

Toimeentulotuki on viimesijainen taloudellinen tuki, joka kattaa elämän perusmenoja. Toimeentulotuessa on kolme osaa, perustoimeentulotuki, täydentävä toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki. Perustoimeentulotuki siirtyi Kelan tehtäväksi vuoden 2017 alusta alkaen. Täydentävä ja ehkäisevä toimeentulotuki (ns. harkinnanvarainen toimeentulotuki) jäivät edelleen kunnan sosiaalitoimen hoidettaviksi.

Harkinnanvaraisen toimeentulotuen myöntäminen on toimeentulotukilaissa määritelty siten, että sosiaalityöntekijälle jää mahdollisuus ottaa asiakkaan yksilöllinen tilanne huomioon. Siksi sen myöntäminen on jätetty sosiaalitoimen tehtäväksi. Sosiaalitoimessa kuitenkin edellytetään, että päätös perustoimeentulotuen myöntämisestä tai hylkäämisestä on

saatu ensin Kelalta. Vain kiireellisissä tapauksissa Kelan toimipisteiden ollessa suljettuina, voi kunta myöntää tukea ilman Kelan päätöstä.

Perustoimeentulotuen määrään vaikuttavat lähes kaikki käytettävissä olevat tulot ja varat. Huomioon otettavat tulot ja menot on määritelty tarkkaan toimeentulotukilaissa. Kun huomioitavat menot ovat suuremmat kuin käytettävissä olevat tulot ja varat, syntyy oikeus perustoimeentulotukeen. Mahdollisuuden perustoimeentulotukeen voi arvioida toimeentulotukilaskurilla.

Perustoimeentulotukea myönnettäessä huomioidaan menoina perusosan (491,21 e/kk yksinasuvalla v. 2018) lisäksi kohtuulliset asumismenot ja välttämättömiin muuttoihin liittyvät menot, taloussähkö, kotivakuutus, isot terveydenhoitomenot pääsääntöisesti julkisella puolella, lasten päivähoitomenot ja koululaisten iltapäivähoitomenot, lasten tapaamisista aiheutuvat kulut ja henkilötodistuksen, oleskeluasiakirjan tai matkustusasiakirjan hankintamenot.

Perusosa kattaa jokapäiväiseen elämään kuuluvat menot:

- ravinto
- vaatteet
- vähäiset terveydenhoitomenot
- puhtaus
- paikallisliikenteen käyttö
- sanomalehdet
- puhelin ja tietoliikenne
- harrastus- ja virkistystoiminta ja muut vastaavat menot.

Kelasta voi hakea perustoimeentulotukea verkossa, samoin toimittaa liitteet. Kirjallinen hakeminen on edelleen mahdollista. Kela neuvoo ja ohjaa hakemuksen teossa. Voit varata ajan Kelan toimistoon tai puhelinpalveluun. Päätös hakemukseen on tehtävä seitsemän arkipäivän kuluessa.

Sekä sosiaalitoimen että Kelan päätöksistä voi valittaa. Päätöksissä on aina oltava muutoksenhakuohjeet. Sosiaalitoimen päätöksestä valitetaan ensin kunnan sosiaalilautakuntaan (tai vastaavaan) ja sieltä edelleen hallinto-oikeuteen. Kelan päätöksissä valitus osoitetaan Kelan oikaisuvaatimuskeskukseen ja sieltä edelleen hallinto-oikeuteen.

Lisätietoja Kelasta ja toimeentulotukilaskurista

(Laki toimeentulotuesta)

6.8 Talous- ja velkaneuvonta

Jos henkilö tarvitsee apua maksu- ja velkaongelmien hoidossa, hän voi varata ajan oman kunnan talous- ja velkaneuvojalta. Neuvoja auttaa kokonaistilanteen kartoittamisessa, sovintoratkaisuehdotusten laatimisessa, velkajärjestelyhakemusten ja maksuohjelman laatimisessa ja tarkistami-

nessa. Neuvoja kertoo myös tarvittaessa muista tukipalveluista ja voi olla mukana sovintoneuvotteluissa velkojien kanssa. Neuvonta on maksutonta.

Takuusäätiö antaa maksutonta puhelinneuvontaa 0800 9 8009, arkisin klo 10.00 – 14.00 talousvaikeuksissa oleville ja heidän läheisilleen.

Lisätietoja: talous- ja velkaneuvonta ja Takuusäätiö

(Laki talous- ja velkaneuvonnasta)

6.9 Sosiaalinen luototus

Jotkut kunnat myöntävät osana omaa sosiaalitoimeaan pieniä lainoja. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu pienituloiselle ja vähävaraiselle henkilölle, joilla ei ole eri syistä kuten muun muassa vakuuksien puuttumisen tai maksuhäiriömerkintöjen vuoksi, mahdollisuutta saada kohtuuhintaista lainaa pankista. Sosiaalista luottoa voidaan myöntää kodin hankintoihin, pieniin asunnon muutostöihin, takuuvuokriin, työn edellyttämän auton tai työvälineiden ostoon, vuokra- ja osamaksurästeihin sekä muihin itsenäiseen selviytymiseen liittyviin menoihin.

Ennen luoton myöntämistä on selvitettävä hakijan mahdollisuus saada toimeentulotukea. Oikeutta toimeentulotuen saamiseen ei voida rajoittaa sillä perusteella, että asiakkaalla on mahdollisuus saada sosiaalinen luotto.

Mahdollisuutta sosiaaliseen luottoon voi tiedustella oman kunnan sosiaalitoimistosta tai talous- ja velkaneuvonnasta.

Lisätietoja: STM sosiaalinen luototus

(Laki sosiaalisesta luototuksesta)

7 Sairaanhoidon maksut ja korvaukset

7.1 Kelan sairaanhoitokorvaukset

Tästä kappaleesta löydät tietoa yksityisen terveydenhuollon palveluiden sekä lääkekorvausten perusteista. Kansaneläkelaitos maksaa korvauksia mm. lääkärimaksuista, lääkärin määräämistä tutkimuksista ja hoidoista sekä lääkärintodistuksista. Sairauden, raskauden, synnytyksen ja kuntoutuksen vuoksi tehdyistä matkoista on myös mahdollista saada korvausta.

7.1.1 Yksityislääkärin palkkio, tutkimus ja hoito

Sairausvakuutuksesta korvataan osa yksityislääkärin ja -hammaslääkärin palkkioista sekä tutkimuksen ja hoidon kustannuksista. Kela vahvistaa lääkärin- ja hammaslääkärinpalkkioille sekä tutkimuksille ja hoidoille euromääräisen taksan. Potilaalle maksettava korvaus on taksan suuruisen. Taksaluettelo ja korvausten määrät ovat nähtävissä Kelan verkkosivuilla.

Suorakorvaus

Lähes kaikki palveluntuottajat kuuluvat suorakorvauksen piiriin, jolloin korvaus huomioidaan jo maksettaessa. Korvaushakemus on lääkärin-palkkiolomakkeen ja tutkimus- ja hoitomääräyksen kääntöpuolella. Sairaanhoidokorvaus on haettava kuuden kuukauden kuluessa siitä, kun maksu on suoritettu.

Suun ja hampaiden tutkimus

Yksityisen hammaslääkärin tekemä suun ja hampaiden tutkimus korvataan joka toinen kalenterivuosi. Myös yksityisen suuhygienistin tekemä suun terveystarkastus korvataan joka toinen kalenterivuosi. Korvaus tar-

kastuksesta voidaan kuitenkin maksaa vuosittain, jos hammaslääkäri arvioi sen tarpeelliseksi.

Kela korvaa myös hammashoitoon liittyviä lääke- ja matkakustannuksia.

Rintamaveteraaneille ja miinanraivaajille on hammashoidossa erityiskorvauksia, joista saa lisätietoja Kelasta.

Lisätietoja:

- Kelan taksat
- Kelan hammashoidon korvaukset

7.1.2 Yksityinen sairaalahoito

Osasta yksityissairaalan hoitokustannuksista saa sairausvakuutuskorvausta. Sairausvakuutuskorvausta ei kuitenkaan saa esimerkiksi yksityisten laitosten toimistomaksuista, leikkaussalimaksuista, hoitopäivä- tai poliklinikkamaksuista eikä ennaltaehkäisevän hoidon maksuista.

7.1.3 Yksityislääkärin kirjoittamat lääkärintodistukset

Sairausvakuutuskorvausta voi hakea yksityislääkärin kirjoittamien lääkärintodistusten palkkioista, kun lausunto on kirjoitettu sairausvakuutuslain mukaista etuutta varten. Korvausta saa muun muassa lääkekorvausta, sairauspäivärahaa tai kuntoutustarpeen arviointia varten kirjoitetuista lausunnoista ja todistuksista, jotka Kela on pyytänyt lisäselvityksiä varten.

Korvausta ei voi saada esimerkiksi ajokorttia, oppilaitokseen pyrkimistä, työhöntulotarkastusta, eläkettä tai kuntoutusta varten kirjoitetuista lääkärintodistuksista.

7.1.4 Lääkekustannusten korvaukset

Kelasta voi hakea korvausta lääkkeistä, perusvoiteista ja kliinisistä ravintovalmisteista, joita lääkäri on määrännyt sairauden hoitoon.

7.1.4.1 Korvausryhmät

Lääkeostoista maksetaan korvauksia kolmessa eri korvausryhmässä. Suurin osa reseptilääkkeistä kuuluu peruskorvausryhmään. Luettelo erityiskorvauksiin oikeuttavista sairauksista löytyy Kelasta. Korvaus maksetaan prosenttiosuutena lääkkeen viitehinnasta tai hinnasta. Lääkereseptit ovat voimassa pääsääntöisesti kaksi vuotta.

Alkuomavastuu	Sovelletaan sen vuoden alusta, jolloin täyttää 19 vuotta
	Korvausta maksetaan vasta kalenterivuotuisen 50 euron omavastuun täytyttyä
Peruskorvaus	40 prosenttia lääkkeen viitehinnasta tai hinnasta

Alempi erityiskorvaus	65 prosenttia lääkkeen viitehinnasta tai hinnasta
Ylempi erityiskorvaus	100 prosenttia lääkekohtaisen 4,50 euron omavastuun ylittävistä lääkkeen viitehinnasta tai hinnasta

Kelan korvauksen saa jo apteekissa esittämällä Kela-kortin. Kela voi korvata lääkärin määräämiä lääkkeitä vain, jos lääkkeiden hintalautakunta on vahvistanut lääkkeelle korvattavuuden ja kohtuullisen tukkuhinnan. Markkinoilla on myös reseptilääkkeitä, joista ei saa sairausvakuutuskorvausta. Lääkekuluja ei korvata, jos lääkkeet on määrätty terveydentilan ylläpitämiseksi tai sairauden ehkäisemiseksi.

Yhdellä ostokerralla voi hankkia enintään kolmen kuukauden aikana tarvittavat lääkkeet. Korvausta voi saada lääkkeen, kliinisen ravintovalmisteen ja perusvoiteen erästä vasta sen jälkeen, kun aiemmin ostettu erä on käytetty annetun ohjeen mukaisesti lähes kokonaan loppuun. Jos lääkkeitä tarvitaan kolmea kuukautta pidemmäksi ajaksi, tulee ottaa yhteyttä Kelaan.

7.1.4.2 Lääkekustannusten vuotuinen omavastuu (lääkekatto)

Reseptilääkkeiden kustannuksilla on vuotuinen kattosumma. Oikeus lisäkorvaukseen syntyy, jos saman kalenterivuoden aikana korvatuista lääkkeistä, kliinisistä ravintovalmisteista ja perusvoiteista maksetut omavastuuosuudet ylittävät 605,13 euroa. Vuotuisen omavastuuosuuden täyttyä potilas maksaa 2,50 euroa/lääke. Maksukattoa kerryttävät vain lääkkeet, joista saa sairausvakuutuskorvausta.

Kela seuraa lääkeostoja apteekista saatujen tietojen perusteella. Kun maksukatto on ylittynyt, Kela lähettää kirjeen ja erillisen ilmoituksen, joka on esitettävä apteekissa Kela-kortin lisäksi. Tällöin lisäkorvauksen saa suoraan apteekista. Maksukaton omavastuuosuuden kertymistä voi myös itse seurata Kelan sähköisestä asiointipalvelusta.

Erityisen kalliiden lääkkeiden korvaaminen

Vuoden alusta alkaen erityisen kallista lääkettä voi ostaa kerralla määrän, jolla lääkekustannusten vuosiomavastuu 605,13 euroa ylittyy. Kuitenkin enintään kolmen kuukauden lääkemäärän. Erityisen kalliiksi luokitellaan lääke, jonka yksittäinen lääkepakkaus maksaa ennen Kela-korvausta yli 1 000 euroa. Jatkossa lääkettä toimitetaan kuukauden tarvetta vastaava määrä kerrallaan. Kalliissa lääkkeissä omavastuu lääkekaton ylittymisen jälkeen on 0,21 euroa jokaiselta alkavalta hoitoviikolta.

Läkettä voi esim. ulkomaanmatkan vuoksi saada kuitenkin kuukauden tarvetta suuremman määrän. Matkan vuoksi tehtävä poikkeus saada lääkkeet suorakorvattuna edellyttää, että asiakas pyytää Kelan toimistosta poikkeusluvan. Matkalta paluupäivä tulee olla tiedossa.

Ulkomailla syntyneet lääkekulut

Ulkomailla syntyneistä lääkekuluista voi maasta riippuen saada korvausta paikallisesta sairausvakuutuslaitoksesta tai anoa sitä jälkikäteen Kelasta. Suomessa kirjoitetulla eurooppalaisella lääkemääräyksellä voi ostaa lääkkeitä EU- ja Eta-maissa sekä Sveitsissä. Oikeus koskee lääkkeitä, joita vastaava lääkevalmiste on hyväksytty Suomessa korvattavaksi. Asiakas maksaa lääkkeet kokonaan ja hakee myöhemmin korvausta Kelasta (katso luku 12.6).

7.1.4.3 Rajoitetusti peruskorvattavat lääkkeet

Osa kalliista lääkkeistä on rajoitetusti peruskorvattavia. Tämä tarkoittaa sitä, että tietyille potilaille tietyissä sairauksissa näillä lääkkeillä on merkittävä hoidollinen arvo. Korvattavuutta tulee hakea B-lääkärinlausunnolla.

7.1.4.4 Viitehintajärjestelmä

Lääkärin määräämä lääke voidaan apteekissa vaihtaa halvempaan vastaavaan valmisteeseen. Vaihto tehdään lääkevalmisteiden kesken, jotka sisältävät samaa lääkeainetta ja ovat teholtaan ja turvallisuudeltaan vastaavia.

Lääkealan turvallisuus- ja kehittämiskeskus Fimea vahvistaa luettelon keskenään vaihtokelpoisista valmisteista.

Viitehintajärjestelmä koostuu viitehintaryhmistä, jotka muodostuvat keskenään vastaavista, samaa lääkeainetta sisältävistä korvattavista lääkevalmisteista. Viitehintaryhmälle asetettava viitehintaa on korkein hinta, jonka perusteella ryhmään kuuluvalla lääkkeelle maksetaan korvaus. Jos lääke ei kuulu viitehintajärjestelmän piiriin, Kela maksaa korvauksen lääkkeen myyntihinnasta.

Lääkevaihdoista voi myös kieltäytyä ja ostaa lääkärin määräämän viitehintaa kalliimman lääkkeen. Tällöin korvauksen saa vain viitehinnasta. Viitehinnan ylittävä osuus tulee maksaa itse. Erotus ei kerrytä lääkkeiden vuotuista omavastuuosuutta.

Lääkäri voi kieltää hoidollisin tai lääketieteellisin perustein lääkkeen vaihdon edullisempaan valmisteeseen tekemällä siitä merkinnän reseptiin. Tällöin potilas saa korvauksen lääkärin määräämästä lääkkeestä ja omavastuuosuus kerryttää vuotuista lääkkeiden maksukattoa.

7.1.4.5 Annosjakelu

Annosjakelulla tarkoitetaan sitä, että tabletti- ja kapselimuotoiset lääkkeet voi ostaa joistakin apteekeista kerta-annoksiin pakattuina yleensä kahden viikon erissä. Annosjaeltavat lääkkeet korvataan samojen periaatteiden mukaan kuin muutkin lääkkeet.

Apteekit perivät annosjakelusta palkkion. Mikäli henkilö on yli 75-vuotias ja käytössä olevia annosjakeluun soveltuvia ja korvattavia lääkkeitä on vähintään kuusi, Kela voi korvata osan palkkiosta. Mikäli lääkäri katsoo annosjakelun tarpeelliseksi, hän tekee siitä merkinnän lääkemääräykseen.

Lisätietoja: Annosjakelu

7.1.4.6 Sähköinen lääkemääräys

Sähköinen resepti on lääkemääräys, jonka lääkäri laatii ja allekirjoittaa sähköisesti ja tallentaa Reseptikeskukseen. Lääkemääräyksen tiedot säilyvät Reseptikeskuksessa 2,5 vuotta kirjoittamispäivämäärästä. Myös tämän jälkeen reseptit ovat nähtävissä.

Potilas saa lääkäriltä potilasohjeen, jossa on tiedot määrätystä lääkkeestä. Potilasohje nopeuttaa asiointia apteekissa, mutta se ei ole välttämätön. Kela-kortti on välttämätön lääkekorvausten saamiseksi.

Lääkkeen voi hakea mistä tahansa apteekista. Reseptin uusimista voi pyytää apteekista tai terveydenhuollosta sekä lähettää uusimispyynnön itse Omakannassa.

Omakanta-palvelu

Palveluun kirjaututaan esim. henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla tai sähköisellä henkilökortilla. Omakannasta näkee omat hoitoon liittyvät kirjaukset, tutkimukset ja lausunnot. Palvelulla voi päättää omien tietojen luovuttamisesta sekä tallentaa hoitotahdon ja elinluovutustahdon. Palvelu näyttää reseptin tiedot ja niihin tehdyt metkinnät.

Huoltaja näkee alle 10-vuotiaan lapsen terveystiedot Omakannasta, mikäli lapsen terveystiedot on tallennettu Kanta-palveluihin. Huoltaja voi myös pyytää lapsen sähköisten reseptien uusimista. Alaikäiset pääsevät katsomaan omia sähköisiä reseptejään ja terveystietojaan sekä pyytämään reseptin uusimista.

Lisätietoja: Omakanta-palvelu

7.1.5 Matkakorvaukset

Kela korvaa sairauden, raskauden, synnytyksen ja kuntoutuksen vuoksi aiheutuneita matkakustannuksia. Korvausta voi hakea matkoista lääkäriin, lääkärin määräämään tutkimukseen tai hoitoon terveyskeskukseen, sairaalaan tai yksityiselle lääkäriasemalle. Asiakas voi hakea matkakorvausta verkko- ja paperihakemuksen lisäksi suullisesti Kelan puhelin- tai asiakaspalvelussa. Tällöin Kelan toimihenkilö täyttää verkkohakemuksen asiakkaan puolesta.

Kela maksaa yleensä korvauksen matkasta lähimpään lääkäriin, tutkimus- tai hoitolaitokseen halvimman kulkuneuvon mukaan. Jos hoito on valittu hoitopaikan valinnan vapauden perusteella, Kela korvaa matkan

perusterveydenhuoltoon enintään niiden kustannusten mukaan, jotka aiheutuisivat matkasta oman kunnan tai kuntayhtymän pääterveyskeskukseen. Erikoissairaanhoidon tehdyn matkan Kela korvaa enintään niiden kustannusten mukaan, jotka aiheutuisivat matkasta lähimpään yliopistosairaalaan.

Kela voi korvata myös taksilla tehdyn matkan, jos asiakkaan terveydentila tai puutteelliset liikenneolosuhteet sitä edellyttävät.

Matkaomavastuu

Sairauden tai kuntoutuksen vuoksi tehtyjen matkojen omavastuuosuus on 25,00 euroa yhteen suuntaan tehdyltä matkalta. Omavastuuosuudet kerryttävät vuotuista matkakattoa (300 euroa). Myös omavastuuta halvemmat, tarpeelliset matkakulut kerryttävät matkakattoa, joten kaikki matkakuitit kannattaa säilyttää.

Matkakustannukset voivat olla henkilön omia, hänen saattajansa tai perheenjäsenen kustannuksia. Korvausta tulee hakea kuuden kuukauden kuluessa matkan maksamisesta. Matkojen omavastuuosuuden täyttymistä voi seurata Kelan sähköisestä asiointipalvelusta

Oma auto

Oman auton käytön kustannuksista on mahdollista saada korvausta 0,20 euroa/kilometri yhdensuuntaisen omavastuun 25,00 euroa ylittävältä osalta. Terveysdenhuollosta saa tarvittaessa todistuksen oman auton käytöstä (SV 67).

Todistusta ei tarvita matkakorvaushakemuksen liitteeksi, kun matkustaa omalla autolla terveyskeskukseen, julkiseen sairaalaan tai Kelan järjestämään kuntoutukseen ja yhdensuuntainen matka on alle 100 kilometriä. Yli 100 km:n matka korvataan silloin, kun oman auton käyttö johtuu puutteellisista liikenneolosuhteista tai joukkoliikennettä ei ole käytettävissä tai asiakkaalla on terveydenhuollon antama todistus. Matkat yksityiseen terveydenhuoltoon korvataan vain mikäli tutkimus tai hoito on Kelasta korvattavaa ja tällöin oman auton käyttö edellyttää aina SV 67 todistusta.

7.1.5.1 Matkakorvaus kuntoutusmatkoista

Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneita matkakuluja omavastuun 25,00 euroa/suunta ylittävältä osalta. Matkat kuntoutukseen korvataan Kelan tai julkisen terveydenhuollon tekemän kuntoutuspäätöksen perusteella.

Järjestöjen toteuttamille sopeutumisvalmennuskursseille matkat korvataan, kun lähetteessä on lääkärin suositus kurssille hakeutumisesta. Edellytyksenä on myös, että kurssiohjelmassa on lääkärin tai muun terveydenhuollon ammattihenkilön antamaa hoitoa, tutkimusta tai hoidon opastusta.

Matkakorvaushakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus, jossa on kurssin järjestäjän merkintä siitä, kenen lääkärin lähetteen sopeutumisvalmennuskurssi perustui ja kopio kuntoutuspäätöksestä.

Kun rintamaveteraani osallistuu Valtiokonttorin järjestämään kuntoutukseen, Kela maksaa hänen matkakulunsa kokonaan.

7.1.5.2 Matkakatto

Vuotuinen omavastuuosuus, eli matkakatto, on 300,00 euroa. Jos matkakatto täyttyy kalenterivuoden aikana, Kela korvaa ylittävän osan kokonaan. Kela seuraa korvattujen matkojen osalta matkakaton täyttymistä ja lähettää sen täytyttyä asiakkaalle vuosiomavastuukortin (SV 191). Asiointipalvelusta voi itse seurata matkakorvauksia ja omavastuun kertymistä.

7.1.5.3 Taksimatkojen korvaus

Taksia tai muuta erityiskulkuneuvoa käytettäessä tulee pyytää hoitopaikan todistus (SV 67) matkan tarpeellisuudesta. Todistus voidaan kirjoittaa kertamatkalle, määräajaksi tai toistaiseksi. Erikseen tehtyä lääkkeiden hakumatkaa apteekkiin ei korvata.

Matka tulee tilata sairaanhoitopiirin tilausnumerosta. Samalla kertaa voi tilata kaikki tiedossa olevat matkat terveydenhuoltoon. Asiakas maksaa taksimatkan yhteydessä vain omavastuuosuuden 25,00 euroa näyttämällä Kela-korttia.

Terveydenhuollosta saatu todistus tai muu selvitys oikeudesta taksin käyttöön tulee säilyttää, sillä Kela voi pyytää sitä myöhemmin. Myös kiireellisissä sairaustapauksissa matkan voi tilata tilausnumerosta.

Mikäli matkan tilaa muualta kuin keskitetystä tilausnumerosta, matka on maksettava ensin kokonaan itse ja haettava korvaus Kelasta jälkikäteen. Omavastuu on tällöin kaksinkertainen, eli 50,00 euroa. Tällaiset matkat eivät kerrytä matkakattoa.

Vakiotaksiasiakkuuden saanut henkilö voi tilata ja sopia matkan ajankohdan suoraan valitsemaltaan suorakorvausmenettelyyn liittyneeltä taksiautoilijalta.

Lisätietoja: Taksimatkojen tilausnumerot ja ohjeet

7.1.5.4 Saattaja

Matkan aikana tarvittavan saattajan matkakuluista voi myös saada korvausta. Edellytyksenä on, että hoitohenkilökunta on katsonut saattajan tai perheenjäsenen hoitoon osallistumisen tarpeelliseksi. Mikäli saattajan tarve on ilmeinen (esim. asiakas on lapsi), ei erillistä selvitystä tarvita. Saattaja hakee korvausta saatettavan henkilön nimissä.

Potilaan ja hänen saattajansa matkat korvataan yleensä sen mukaan, mitä matka olisi tullut maksamaan halvinta matkustustapaa käyttäen (yleensä junalla tai linja-autolla). Muu matkustustapa kuten oma auto, tulee erikseen perustella terveydenhuollosta saatavalla todistuksella (SV 67).

7.1.5.5 Yöpyminen

Kelasta voi hakea yöpymisrahaa, jos matkalla joudutaan yöpymään tutkimuksen, hoidon, kuntoutuksen tai liikenneolosuhteiden takia. Sitä voi saada enintään 20,18 euroa vuorokaudessa. Yöpymiskustannuksista tulee esittää kuitti. Yöpymisraha ei kerrytä vuotuista matkakattoa.

(Sairausvakuutuslaki, Lääkelaki, Laki sähköisestä lääkemääräyksestä)

7.2 Kelan verkkoasiointipalvelu sairaanhoitokorvaukset

Kelan sähköisessä asiointipalvelussa voi seurata sairaanhoitokorvausten ja hakemusten käsittelyä. Tiedoissa näkyvät mm. korvaukset, jotka on maksettu hakijalle itselle ja terveydenhuollon palvelujen tuottajalle (esim. yksityiset lääkäriasemat). Asiointipalvelussa voi seurata myös lääkkeiden ja matkakaton täyttymistä. ”Omavastuuta kerryttävät matkat” -kohdasta näkee kaikki ne matkat, joista on peritty omavastuuta.

Palveluun kirjaututaan henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla, siirullisella henkilökortilla tai matkapuhelimella, jonka SIM-kortilla on mobiilivarmenne.

Lisätietoja: Verkkoasiointipalvelu

7.3 Julkisen sosiaali- ja terveydenhuollon maksut ja maksukatto

Maksut ovat maksimääriä ja kunnat ja kuntayhtymät voivat myös päättää olla perimättä maksuja tai periä maksimimääräisiä hintoja alhaisemmat maksut.

7.3.1 Terveyskeskusmaksut

Terveyskeskuksen kertamaksu voi 18 vuotta täyttäneeltä olla enintään 20,90 euroa ja se voidaan periä kolmelta käyntikerralta kalenterivuodessa. Vaihtoehtona kertamaksulle on vuosimaksu, joka on enintään 41,70 euroa kalenterivuodessa.

Terveyskeskuksen päivystyskäynniltä voidaan periä enintään 28,70 euroa. Päivystysmaksu voidaan periä arkisin klo 20-8 välillä sekä lauantaisin, sunnuntaisin ja pyhäpäivinä. Maksu voidaan periä myös vuosimaksun maksaneelta tai henkilöltä, joka on käynyt kolme kertaa vastaanotolla.

Alle 18-vuotiailta ei peritä maksua terveystieteiden antamista avopalveluista (esimerkiksi käynti lääkärin vastaanotolla tai hammashoidossa).

Terveystieteiden antamisessa ei peritä maksua neuvolakäynneistä, käynnistä terveydenhoitajan vastaanotolla (esim. rokotusohjelman mukainen rokotus) eikä laboratorio- tai röntgentutkimuksista. Osa terveydenhoitajan käynneistä voi olla maksullisia. Lisätietoa saat oman kunnan terveystietokeskuksesta.

7.3.2 Kunnallinen hammashoito

Hammashoidosta peritään perusmaksu, jonka summa määräytyy hoidon antajan koulutuksen mukaan. Esimerkkejä perusmaksuista:

- suuhygienisti 10,30 euroa
- hammaslääkäri 13,30 euroa
- erikoishammaslääkäri 19,40 euroa

Lisäksi suoritetuista toimenpiteistä peritään aina erillinen maksu niiden laadun ja laajuuden mukaan.

Kunnallinen hammashoito on maksutonta alle 18-vuotiaille. Veteraaneille hampaiden tarkastus ja proteeseihin liittyvä kliininen työ on maksutonta julkisessa hammashoidossa.

7.3.3 Sairaalamaksut

Sairaalat voivat periä maksun poliklinikkakäynnistä, päiväkirurgisesta toimenpiteestä, hoitopäivältä, sarjahoidosta ja kuntoutuksesta.

Sairaalan poliklinikkamaksu on enintään 41,70 euroa käynniltä.

Päiväkirurgisesta toimenpiteestä voidaan periä enintään 136,80 euroa. Päiväkirurgian maksun lisäksi voidaan periä hoitopäivämaksu silloin, kun potilas joutuu ennalta suunnittelemattomasti jäämään hoitoon yön yli esim. komplikaation vuoksi.

Sairaalan hoitopäivä maksaa 49,50 euroa. Psykiatrisessa sairaalassa maksu on 22,80 euroa. Psykiatrian poliklinikalla käynneistä ei peritä maksua. Päivä- tai yöhoito sairaalassa maksaa enintään 22,80 euroa vuorokaudessa.

Vuodeosastohoidosta voidaan alle 18-vuotiaalta periä hoitopäivämaksu sekä terveystieteiden antamisessa että sairaalassa enintään seitsemältä päivältä kalenterivuodessa. Sairaalan poliklinikkakäynnistä peritään maksu myös alle 18-vuotiailta.

7.3.4 Elinluovuttajan maksuttomat terveystieteiden palvelut

Elinluovuttajille toimenpiteestä aiheutuvat kustannukset, tutkimukset ja hoito ovat maksuttomia. Maksuton hoito sisältää luovutukseen liittyvät tutkimukset ja toimenpiteet sekä avo- että laitoshoidossa. Maksutonta on

myös luovuttajalle luovutuksesta mahdollisesti aiheutuvien komplikaatioiden tutkimus ja hoito. Henkilö on oikeutettu myös luovutuspäivärahaan. Lääkkeisiin voi hakea sairausvakuutuskorvausta.

Elimen siirtoa varten tai siirron edellytysten selvittämiseksi tehdyt matkat korvataan sairausvakuutuslain mukaan sen henkilön kustannuksina, jolle elimen siirto tehdään. Korvauksen hakijana voi olla myös elimen luovuttaja (perheenjäsen, sukulainen tai muu henkilö). Tällöin hakijalla tulee olla valtakirja elimen vastaanottajalta. Elinsiirron jälkeen matkat korvataan elimen luovuttajan kustannuksina.

7.3.5 Sarjahoito ja kuntoutushoito

Sarjahoito maksaa enintään 11,50 euroa hoitokerralta. Maksun saa periä enintään 45 käynnistä kalenterivuodessa mukaan lukien eri sarjahoidot sekä terveyskeskuksessa että erikoissairaanhoidossa. Sarjahoitoa ovat muun muassa jatkuva dialyysihoito, säde- ja sytostaattihoito, valohoito, puhe- ja äänihäiriöhoito sekä lääkinnällinen kuntoutus.

Sarjahoitomaksua ei peritä alle 18-vuotiaalta.

Kuntoutushoidosta voidaan periä enintään 17,10 euroa hoitopäivältä, kun vammaisen tai kehitysvammaisen saa kuntoutushoitoa laitoksessa.

7.3.6 Pitkäaikainen laitoshoido

Pitkäaikaisesta laitoshoidosta peritään enintään 85 prosenttia hoidettavan nettotuloista. Jos laitoshoidossa olevalla on kotona asuva pienituloisempi puoliso, maksu on 42,50 prosenttia puolisojen yhteenlasketuista nettotuloista. Tuloista on jätävä vähintään 107,00 euroa kuukaudessa henkilön omaan käyttöön.

7.3.7 Lääkärintodistukset

Lääkärintodistuksesta ei peritä maksua silloin, kun todistus liittyy hoitoon, esim. sairauslomatodistus työnantajalle. Maksuttomia ovat perusterveydenhuollossa mm. B-todistus kuntoutusta varten, lääkinnälliseen kuntoutukseen liittyviä apuvälineitä varten ja lääkekorvausoikeuden saamista varten. Todistukset potilaan kuljetuksesta sekä neuvola- ja koulu-terveydenhuollon todistukset (esim. nuorison terveystodistus) ovat myös maksuttomia. Myös veteraanien todistukset ovat maksuttomia.

Hoitoon liittymättömät todistukset, joilla haetaan etuuksia, ovat maksullisia. Ajokortin saamiseksi tarvittavan lääkärintodistuksen maksu on enintään 61,80 euroa ja muiden maksullisten todistusten enimmäismaksu on 51,40 euroa.

7.3.8 Sakkomaksu

Käyttämättä ja peruuttamatta jääneestä palvelusta voidaan 15 vuotta täyttäneeltä periä enintään 51,40 euron maksu. Tällaisia ovat terveyskes-

kuslääkärin vastaanotto, erikoissairaanhoidon avohoidon käynti, hammashuollon käynti tai kuvantamistutkimus.

7.3.9 Kotipalvelu, kotisairaanhoido ja kotihoito

Kotipalvelun ja kotisairaanhoidon maksut määräytyvät sen mukaan, onko hoito tilapäistä vai jatkuvaa. Tilapäisestä kotipalvelusta voidaan periä kunnan päättämä kohtuullinen maksu, kuitenkin enintään 19,10 euroa lääkärin tai hammaslääkärin suorittamasta kotikäynnistä ja enintään 12,10 euroa muun henkilön, kuten esim. kodinhoitajan tai sairaanhoitajan suorittamasta kotikäynnistä (katso luku 4.5).

Jatkuvasta kotihoitosta peritään kuukausimaksu, joka määräytyy palvelun laadun, määrän ja saajan maksukyvyn sekä perheen koon mukaan. Maksukykyä määriteltäessä otetaan huomioon palvelun saajan ja hänen kanssaan yhteistaloudessa elävän puolison tulot.

Palveluseteli

Kunnat voivat tarjota henkilölle palveluseteliä, joka lisää asiakkaan valintamahdollisuuksia sosiaali- ja terveystalveluissa. Setelillä voi itse hankkia tarvitsemansa kotipalvelun tai kotisairaanhoidon palvelut kunnan hyväksymältä palveluntuottajalta. Palvelusetelin arvo on joko tasa-suuruinen kaikille tai määräytyy tulorajojen mukaan. Palvelusetelistä voi kieltäytyä (katso luku 4.8).

7.3.10 Kotisairaala

Kotisairaalahoido on lääkärijohtoista, ja lyhytaikaista ympärivuorokautista kotihoitoa, joka korvaa osastohoidon. Kotisairaalahoido tarvitsee lääkärin lähetteen ja hoidontarpeen arvioinnin. Kotisairaalan hinnat selviävät oman kotikunnan terveystoimesta.

7.3.11 Hoitotarvikkeet

Kotona tapahtuvaan pitkäaikaisen sairauden hoitoon saa terveystalveluksesta erilaisia hoitotarvikkeita, kuten diabeteksen hoitovälineitä, sidetarpeita, avannetarvikkeita tai vaippoja. Hoitosuunnitelmaan kuuluvat hoitotarvikkeet ovat maksuttomia.

Sosiaali- ja terveystalvelministeriö on laatinut kunnille toimenpideehdotukset koskien terveystalvelkusten hoitotarvikkeiden jakelua.

Palvelutalvelossa asuminen rinnastetaan kotona asumiseksi ja pitkäaikainen sairaudenhoito siellä määritellään avohoidoksi. Avohoidon asiakkaalla, jolla on pitkäaikaissairaus, on oikeus saada hoitotarvikkeet maksutta, eikä kunta tai yksityinen palveluntuottaja voi niistä erikseen periä maksua tai sisällyttää osaksi palveluasumisen asiakkaan maksamaa hoitomaksua.

Pitkäaikaissairauden hoitoon kuuluvien hoitotarvikkeiden jakelun tulee perustua aina yksilöllisesti määriteltyyn tarpeeseen ja terveydenhuollon ammattihenkilön suorittamaan arviointiin ja seurantaan.

7.3.12 Terveydenhuollon maksukatto

Julkisen terveydenhuollon maksuilla on vuotuinen maksukatto, joka on 691,00 euroa kalenterivuodessa. Maksukatto on henkilökohtainen, mutta perheen alle 18-vuotiailta perittävät maksut voi yhdistää toisen huoltajan maksuihin.

Maksukattoon lasketaan mukaan terveyskeskuksen avosairaanhoidon lääkäripalvelut, fysioterapia, sarjahoito, sairaalan poliklinikkamaksut, päiväkirurgian maksu sekä lyhytaikaisen laitoshoidon maksut.

Maksukaton täytyttyä loppuvuoden avohoidon palvelut saa pääsääntöisesti maksutta ja lyhytaikaisen laitoshoidon hoitopäivämaksu alenee 22,80 euroon.

Maksukattoon ei lasketa mukaan hammashoidon, sairaankuljetuksen, lääkärintodistusten, yksityislääkärin läheteellä tehtävien laboratorio- ja kuvantamistutkimusten (esim. röntgen-, ultraääni- tai magneettikuvaus) maksuja eikä tulosidonnaisia maksuja.

Maksukaton täyttymistä on seurattava itse. Tätä varten voi pyytää terveydenhuollosta seurantakortin.

Alkuperäiset maksukuitit on kuitenkin säilytettävä ja ne on esitettävä tarvittaessa ennen kuin saa todistuksen maksukaton täyttymisestä. Todistuksen antaa se terveyskeskus tai muu julkinen terveydenhuollon yksikkö, jossa maksukatto täyttyy. Takautuvasti voi anoa edellisen vuoden maksukaton ylittäneitä maksuja.

7.3.13 Maksukyvyyn ottaminen huomioon

Kunnan on alennettava tai jätettävä perimättä tulojen ja maksukyvyyn mukaan määräytyvä sosiaali- ja terveydenhuollon maksu, jos periminen vaarantaa asiakkaan tai hänen perheensä toimeentulon tai lakisääteisen elatusvelvollisuudesta huolehtimisen. Asiakas voi saada sosiaali- ja terveyspalveluiden maksuihin myös toimeentulotukea. Maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ovat kuitenkin ensisijaisia toimeentulotuen myöntämiseen nähden. Lisätietoa saa esimerkiksi sairaalan sosiaalityöntekijältä.

Laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, Sairausvakuutuslaki, Perustuslaki, Potilaslaki, Sosiaalihuoltolaki, Terveydenhuoltolaki, Laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä

8 Kuntoutus

Kuntoutuksella pyritään parantamaan kuntoutujan fyysistä, psyykkistä ja/tai sosiaalista toimintakykyä. Kuntoutuksen tarkoituksena on tukea ihmisen itsenäistä selviytymistä ja hyvinvointia sekä arkielämässä että elämän eri vaiheissa. Seuraavassa kerrotaan enemmän kuntoutuksen tavoitteista ja kuntoutusjärjestelmästä, eri kuntotusmuodoista ja siitä miten kuntoutukseen hakeudutaan sekä kuntoutuksen aikaisesta toimeentulosta.

8.1 Kuntoutuksen tavoitteista

Kuntoutuksella tähdätään toimintakyvyn ja työkyvyn turvaamiseen ja mahdollisimman itsenäiseen selviytymiseen elämässä. Kuntoutujan aktiivinen osallistuminen ja sitoutuminen kuntoutuksen suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin on keskeistä. Kuntoutuja voi joutua hakemaan palveluja usealta eri taholta.

8.2 Kuntoutusjärjestelmästä

Kuntoutusjärjestelmä on eri vastuutahojen johdosta monimutkainen ja hajanainen palveluiden tarvitsijoille. Siksi tarvitaan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten, Kelan, TE-palveluiden ja työeläkelaitosten sekä muiden toimijoiden välistä yhteistyötä niin paikallisella, alueellisella kuin valtakunnallisella tasolla.

8.2.1 Kuntoutusta järjestävät tahot

Kuntoutusta kustantavat sosiaali- ja terveydenhuolto, Kela, vakuutus- ja työeläkelaitokset, opetustoimi, Te-palvelut ja työterveyshuolto. Lisäksi Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus (STEA) rahoittaa järjestöjen toteuttamaa kuntoutusta.

Kunnilla on lakisääteinen vastuu terveydenhuollon lääkinällisen kuntoutuksen ja sosiaalihuollon kuntoutuksen järjestämisestä. Kela korvaa vaativaa lääkinällistä kuntoutusta sekä kustantaa harkinnanvaraisesti muuta kuntoutusta vuosittaisen määrärahan puitteissa. Kuntoutusta voi hakea myös tapaturma- ja ammattitautilain, liikennevakuutus- ja sotilasvammalain perusteella. Vastuu ammatillisen kuntoutuksen kustantamisesta kuuluu työeläkelaitoksille ja Kelalle sekä vakuutuslaitoksille (työtapaturmat ja ammattitaudit sekä liikennetapaturmat).

kuntoutuksen tarvetta ja mahdollisuuksia selvittävät tutkimukset, työ- ja koulutuskokeilut, työhön valmennus, ammatillinen kuntoutus, vaikeavammaisten sosiaalisen suoriutumisen ja itsenäisyyden tukeminen (mm. apuvälineet, asunnon muutostyöt), elinkeinotuki

Kuntoutuksen järjestäjä	Kohderyhmä	Tavoite	Kuntoutuksen keskeinen sisältö
terveydenhuolto	koko väestö	työ- ja toimintakyvyn parantaminen	työ- ja toimintakyvyn arviointi, kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittävä tutkimus, apuvälinepalvelut, sopeutumisvalmennus, kuntoutusohjaus, terapia- ja kuntoutusjaksot
vammaispalvelut, sosiaalihuolto	koko väestö	erityisesti sosiaalisen selviytymisen ja osallistumisen ylläpito ja kehittäminen	asumista, liikkumista ja tiedon-saantia edistävät palvelut ja taloudellinen tuki, henkilökohtainen avustaja, sosiaalinen kuntoutus, perhekuntoutus, työllistymistä tukeva toiminta, sopeutumisvalmennus
Kela	alle 65-vuotiaat ja harkinnanvaraisesti yli 65-vuotiaat	työelämään pääseminen tai siellä pysyminen työ- ja toimintakyvyn tukeminen	sopeutumisvalmennus- ja perhekurssit, vaativa lääkinällinen kuntoutus, KIILA-kuntoutus, kuntoutustarpeen selvitys, kuntoutustutkimus, työkokeilu, ammatillinen koulutus, psykoterapia, avo- ja laituskuntoutus, apuvälineet opiskelussa ja työssä, työhönvalmennus
Vakuutusyhtiö	työtapaturman, ammattitaudin tai liikenneturman vammautuneet henkilöt	tapaturman aiheuttaman menetyksen korvaaminen kuntoutuksen tarjoaminen mahdollisuuksin, työ- ja/tai toimintakyvyn turvaaminen	kuntoutuksen tarvetta ja mahdollisuuksia selvittävät tutkimukset, työ- ja koulutuskokeilut, työhön valmennus, ammatillinen koulutus, vaikeavammaisten sosiaalisen suoriutumisen ja itsenäisyyden tukeminen (mm. apuvälineet, asunnon muutostyöt), elinkeinotuki

Kuntoutuksen järjestäjä	Kohderyhmä	Tavoite	Kuntoutuksen keskeinen sisältö
työeläkelaitokset	työkyvyttömyysuhanalaiset henkilöt	työelämässä jatkaminen tai sinne paluu	ammattillinen kuntoutus eri muodoissaan pääasiassa työolojen järjestelyjen, työkokeilun, työhönvalmennuksen ja uudelleen koulutuksen kautta
TE- palvelut	vammaiset ja osatyökykyiset työnhakijat	ammattillinen kehittyminen, työllistyminen tai työssä pysyminen	ammatinvalinta ja urasuunnittelu, työ- ja koulutuskokeilut, työhönvalmennus, työkokeilu työpaikalla, valmentava ja ammattillinen työvoimakoulutus, työolosuhteiden järjestelytuki, palkkatuet työnantajalle, henkilöasiakkaalle
valtiokonttori	sotainvalidit ja sotaveteraanit sekä heidän puolisonsa, varusmiespalveluksessa vammautuneet, valtion työntekijät	toimintakykyisyyden ja itsenäisen suoriutumisen tukeminen	avo- ja laitoskuntoutus

Lähde: Kuntoutuskirja, Duodecim 2008, taulukko päivitetty 10.11.2017

(Terveystieteiden tutkimuskeskus, Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, Työeläkelait, Laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, Työtapaturma- ja ammattitautilaki, Vakuutuslakilaki, Hallintolaki, Lastensuojelulaki, Päihdehuoltolaki ja -asetus, Sotilasvammalaki, Laki rintamaveteraanien kuntoutuksesta, Vammaispalvelulaki ja –asetus, Laki kehitysvammaisten erityishuollosta ja asetus, Valtioneuvoston asetus valtionavustuksista yleishyödyllisille yhteisöille ja säätiöille terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen)

8.3 Kuntoutusohjaus

Kuntoutusohjauksen tavoitteena on auttaa ja edistää pitkäaikaissairasta tai vammaista henkilöä sekä hänen lähiyhteisöään saavuttamaan mahdollisimman hyvä toimintakyky, hyvinvointi ja elämänhallinta. Kuntoutusohjaus on kuntoutujan ja hänen lähiyhteisönsä tukemista, neuvontaa, ohjausta sekä palveluista tiedottamista ja niihin ohjaamista.

Kuntoutusohjaajat työskentelevät useimmiten yliopisto- ja keskussairaaloissa. Kuntoutusohjaajat ovat yhdyshenkilöitä kuntoutujan ja hänen perheensä, hoitoon ja kuntoutukseen osallistuvien ammattihenkilöiden sekä eri palvelujärjestelmien välillä. Kuntoutusohjaus on asiakkaalle maksutonta.

8.4 Kuntoutussuunnitelma

Kuntoutussuunnitelma on kuntoutusta koossa pitävä työkalu. Se on lakisääteinen edellytys tiettyjä etuuksia tai palveluja haettaessa. Kuntoutussuunnitelma tulisi tehdä muulloinkin pitkäaikaissairaana tai vammaisen henkilön tulevaisuutta suunniteltaessa julkisessa terveydenhuollossa terveyskeskuksessa tai sairaalassa. Kuntoutussuunnitelma laaditaan asiakkaan, omaisten ja kuntoutukseen osallistuvien ammattilaisten yhteistyönä. Vastuu kuntoutussuunnitelmasta on hoitavalla lääkärillä.

Kuntoutussuunnitelmassa on määriteltävä kuntoutujan nykytila, tavoite sekä keinot, joilla asetettuihin tavoitteisiin päästään. Kuntoutuksen tarve, tavoitteet, laatu, toteutus ja seuranta suunnitellaan yhteistyössä hoitavan lääkärin ja kuntoutujan kanssa. Kuntoutussuunnitelmassa on myös kuvattava kuntoutujan oma sitoutuminen kuntoutukseen. Kuntoutuksen suunnittelussa tulee tarvittaessa hyödyntää myös muiden ammattiryhmien osaamista. Kuntoutussuunnitelmaa tulee seurata ja arvioida määräajoin sekä tarvittaessa muuttaa. Suunnitelma tehdään yleensä 1-3 vuodeksi.

Kuntoutujalla tulee olla selkeä käsitys siitä, kuinka suunnitelma etenee ja kenellä on vastuu sen eri vaiheiden toteutumisesta sekä olla itse sitoutunut kuntoutuksen toteuttamiseen.

8.5 Kuntoutukseen hakeutuminen

Aloitteen kuntoutukseen hakeutumisesta voi tehdä asiakas itse, sosiaali- ja terveydenhuolto, työterveyshuolto, Kela, vakuutusyhtiö, TE-palvelut ja opetushenkilöstö. Kuntoutuja tulee ohjata asianmukaisesti kuntoutuspalveluihin.

Kuntoutushakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto B (SV 7). Kelalta haettavan lääkinällisen kuntoutuksen hakemukseen tarvitaan liitteeksi lisäksi kirjallinen kuntoutussuunnitelma.

Pääosa kuntoutuspalveluista on maksuttomia. Osasta kuntoutuspalveluja, kuten terapioidista ja kuntoutuslaitosjaksoista voidaan periä kuntoutujalta asiakasmaksu.

8.6 Sosiaali- ja terveydenhuollon kuntoutus

Terveyskeskukset ja sairaalat vastaavat lääkinällisestä kuntoutuksesta silloin kun se liittyy välittömästi sairaanhoitoon.

Läkinällisen kuntoutuksen palveluja ovat esimerkiksi kuntoutustarvetta selvittävät tutkimukset, sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskurssit, fyioterapia, apuvälinepalvelut, erilaiset terapiat ja kuntoutusohjaus. Terveyskeskuksilla ja sairaaloilla on vastuu myös yli 65-vuotiaiden vaikeavammaisten lääkinällisestä kuntoutuksesta.

Terveyskeskukset ja sairaalat voivat järjestää lääkinnällistä kuntoutusta omana toimintanaan tai ostaa sitä yksityiseltä taikka julkiselta palveluntuottajalta.

Kunnan sosiaalitoimi (lastensuojelu, päihdehuolto ja vammaispalvelut) voi järjestää esimerkiksi sopeutumisvalmennusta tai kuntoutusohjausta, päihdekuntoutusta tai muuta sosiaalista toimintakykyä tukevaa kuntoutusta. Kunta voi ostaa palveluja myös yksityisiltä palveluntuottajilta, ammatinharjoittajilta tai järjestöiltä. Kuntien vastuulle kuuluva kuntoutus on lakisääteistä. Kunnan budjettiin varattu määräraha rajaa kunnan vastuuta toteuttaa kuntoutusta, eli kyseessä on ns. määrärahasidonnainen kuntoutus.

8.6.1 Rintamaveteraanit

Rintamaveteraanien ja sotainvalidien kuntoutuslakien mukaisen kuntoutuksen korvaa kunnille valtiokonttori. Kuntoutusta haetaan oman asuinkunnan sosiaali- ja terveystoimesta.

Lisätietoa Valtiokonttorista.

8.7 Työterveyshuolto ja kuntoutus

Työterveyshuollolla on keskeinen rooli työntekijän kuntoutustarpeen ja työkyvyn selvittämisessä sekä kuntoutukseen ohjaamisessa. Työkykyä arvioitaessa toimenpiteinä voidaan käyttää esimerkiksi työnantajan kanssa sovittavia työkokeiluja ja työaikamuutoksia. Työterveyshuollon on tarvittaessa ohjattava työntekijä työssä jaksamisen tueksi Kelan ammatillista työkykyä tukevaan kuntoutukseen. KELA on uudistanut työikäisten kuntoutusta ja korvannut ASLAK- ja Tyk-kuntoutukset uudella KIILA-kuntoutuksella.

Työeläkelaitokset järjestävät tietyin edellytyksin ammatillista kuntoutusta työntekijöille, joilla on terveydentilan perusteella odotettavissa työkyvyttömyyden uhka lähivuosina.

Lisätietoa työeläkelaitoksista, Kelasta ja omasta työterveyshuollosta.

(Työterveyshuoltolaki, Sairausvakuutuslaki, Työeläkelait)

8.8 Kelan kuntoutus

Kela korvaa vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta alle 65-vuotiaille ja harkinnanvaraista kuntoutusta sekä ammatillista kuntoutusta työikäisille. Kelan kuntoutuksen tavoitteena on parantaa ja tukea työkykyä sekä edistää työelämään pääsyä tai sinne paluuta.

Kelan on selvítettävä kuntoutustarve niiltä henkilöiltä, joille on maksettu sairauspäivärahaa yli 60 päivää ja tiedotettava heille kuntoutusmahdollisuuksista 150 sairauspäivärahapäivän jälkeen (ks. luku 6.1).

Kelan kuntoutukseen haettaessa on hakemukseen liitettävä lääkärinlausunto, josta selviävät sekä kuntoutustarve että kuntoutuksen perusteena oleva sairaus tai vamma ja niiden aiheuttamat haitat (tavallisesti lääkärinlausunto B). Vaativaan lääkinnälliseen kuntoutukseen haettaessa on hakemukseen liitettävä kuntoutussuunnitelma.

Monelle Kelan sopeutumisvalmennus- tai perhekuntoutuskurssille voi hakea myös omaisen ja läheinen yhdessä kuntoutujan kanssa.

8.8.1 Vaativa lääkinnällinen kuntoutus

Vaikeavammaisten lääkinnällinen kuntoutus uudistui 1.1.2016. Uusi nimi on vaativa lääkinnällinen kuntoutus. Alle 65-vuotiaiden vaativalla lääkinnällisellä kuntoutuksella pyritään tukemaan kuntoutujan mahdollisuuksia selviytyä arkielämän toiminnoista. Kuntoutusta järjestetään työstä, opiskelusta tai muista arjen toiminnoista suoriutumista ja osallistumista varten.

Vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen myöntämisedellytyksiä ovat:

- alle 65-vuotias
- sairaus tai vamma ja siihen liittyvä suoritus- ja osallistumisrajoite, josta aiheutuu vähintään vuoden kestävä kuntoutustarve
- huomattavat vaikeudet arjen toiminnoista suoriutumisessa ja osallistumisessa
- kuntoutus ei liity välittömästi sairaanhoitoon
- kuntoutuksen tavoitteet eivät ole ainoastaan hoidollisia, vaan suoriutumista ja osallistumista mahdollistavia
- kuntoutus on perustellusti tarpeen.

Vaativa lääkinnällinen kuntoutus ei enää edellytä vammais- tai hoitotuen saamista.

Vaativan lääkinnällisen kuntoutuksen hakemuksen liitteenä on oltava julkisessa terveydenhuollossa tehty kirjallinen kuntoutussuunnitelma (ks. luku 8.4). Omaisen kuntoutuskurssille osallistumisen tarpeesta on oltava maininta kuntoutussuunnitelmassa.

Kun asiakas täyttää 65 vuotta, vastuu kuntoutuksen järjestämisestä siirtyy Kelalta julkiselle terveydenhuollossa. Kela voi kuitenkin myöntää yli 65-vuotiaille harkinnanvaraisesti kuntoutusta.

8.8.2 Kuntoutuspsykoterapia

Kela korvaa kuntoutuspsykoterapiaa sitä tarvitseville 16–67-vuotiaille henkilöille, joiden työ- tai opiskelukyky on mielenterveyden häiriön vuoksi uhattuna. Korvaaminen edellyttää kolmen kuukauden pituista asianmukaista hoitosuhdetta sekä psykiatrian erikoislääkärin arviota hakijan diagnoosista ja kuntoutustarpeesta. Terapiaa myönnetään vuodeksi kerrallaan ja enintään kolmeksi vuodeksi. Terapiakuluista voi joutua maksamaan osan itse. Alle 16-vuotiaiden terapiasta vastaa julkinen terveydenhuolto.

8.8.3 Harkinnanvarainen kuntoutus

Kela järjestää ja korvaa harkinnanvaraista kuntoutusta eri vamma- ja sairausryhmiin kuuluville henkilöille eduskunnan myöntämän vuotuisen määrärahan puitteissa. Tämä kuntoutus on tarkoitettu pääasiassa työikäisille, joilla sairaus tai vamma häiritsee työkykyä. Harkinnanvarainen kuntoutus voi olla esimerkiksi yksilöllisiä kuntoutusjaksoja, ryhmämuotoisia kuntoutus- ja sopeutumisvalmennuskursseja, kuntoutus- ja kuntouttavaa hoitoa, neuropsykologista kuntoutusta ja ammatillista työkykyä tukevaa kuntoutusta.

Harkinnanvaraista kuntoutusta voivat joissain tapauksissa saada myös työelämän ulkopuolella olevat, yli 65-vuotiaat, joiden toimintakyky ja elämänlaatua voidaan parantaa kuntoutuksella.

Haettaessa harkinnanvaraiseen kuntoutukseen hakemukseen liitetään lääkärinlausunto B. Siitä pitää käydä ilmi seuraavat asiat:

- mikä sairaus tai vamma hakijalla on
- hakijan työ- ja toimintakyky ja sen rajoitukset
- mitä kuntoutusta lääkäri siihen suosittaa
- perustelut, miksi kuntoutus on tarpeellista
- mitkä ovat kuntoutuksen tavoitteet
- sairauden tai vamman todennäköinen kehitys

Harkinnanvaraisen kuntoutuksen kuntoutuspäätöksistä ei ole valitusoikeutta. Lisätietoa kursseista.

8.9 Potilas- ja vammaisjärjestöjen kuntoutus

Useilla järjestöillä on sopeutumisvalmennus- ja kuntoutuskursseja tai kuntoutusohjausta. Myös järjestöjen ohjaus ja neuvonta edistävät sairastuneiden tai vammaisten kuntoutumista. Kuntoutusta rahoittavat Kela, Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus (STEA) sekä sosiaali- ja terveydenhuolto. Järjestöjen kuntoutuksesta ja niihin hakeutumisesta saa lisätietoa järjestöistä ja Kelasta.

8.10 Ammatillinen kuntoutus

Ammatillisen kuntoutuksen tarkoituksena on parantaa tai ylläpitää kuntoutujan työkykyä ja ansiomahdollisuuksia. Tavoitteena on, että pitkäaikaissairas tai vammaainen henkilö pystyy jatkamaan työelämässä hänelle soveltuvassa työssä tai palaamaan työhön.

Työeläkelaitokset järjestävät suurimman osan ammatillisesta kuntoutuksesta. Muita ammatillisen kuntoutuksen järjestäjiä ovat Kela ja tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöt. Kuntoutuksen aikaisen toimeentuloturvan suuruus ja ehdot määräytyvät kuntoutuksen järjestäjätahoa koskevan lainsäädännön mukaan.

8.10.1 Kelan ammatillinen kuntoutus

Kela korvaa ammatillista kuntoutusta henkilöille, joilla asianmukaisesti todettu sairaus, vika tai vamma aiheuttaa tai sen arvioidaan aiheuttavan lähivuosina työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaista heikentymistä. Työ- tai opiskelukyvyn ja ansiomahdollisuuksien olennaista heikentymistä arvioitaessa huomioidaan sairauden lisäksi myös henkilön muu kokonaistilanne, kuten psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen toimintakyky sekä muut elämäntilanteeseen vaikuttavat tekijät.

Tarkoituksenmukaisella ammatillisella kuntoutuksella pyritään säilyttämään tai parantamaan työ- ja ansiokykyä. Tavoitteena on edistää hakijan työssä jatkamista, tukea työelämään pääsyä tai sinne paluuta.

Ammatillisena kuntoutuksena järjestetään kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittäviä tutkimuksia, työ- ja koulutuskokeiluja, ammatillista koulutusta, ammatillisen koulutuksen vuoksi välttämätöntä yleissivistävää koulutusta, työhönvalmennusta, työkykyä ylläpitävää ja parantavaa valmennusta, ammatillisia kuntoutuskursseja, elinkeinotukea yritystoimintaan, vaikeavammaisille teknisesti vaativia apuvälineitä työhön ja opiskeluun sekä muuta opiskelun tai työn takia välttämätöntä kuntoutusta.

Työelämässä olevien ja pidempään työskennelleiden (noin viisi vuotta) ammatillisen kuntoutuksen ensisijaisena järjestäjätahoina ovat työeläkelaitokset.

8.10.2 Työeläkelaitosten ammatillinen kuntoutus

Työelämässä pidempään olleiden henkilöiden ammatillisesta kuntoutuksesta vastaavat pääasiassa työeläkelaitokset. Kuntoutukseen voivat hakea henkilöt, joilla on sairaudesta tai vammasta aiheutuva työkyvyttömyyden uhka seuraavan viiden vuoden kuluessa. Työeläkelaitosten ammatillinen kuntoutus edellyttää, että kuntoutukseen hakija on ollut työelämässä ja ansainnut työeläketurvaa kohtuullisessa määrin (noin viisi vuotta). Kuntoutusmuotoja ovat esimerkiksi työkokeilu, työhön valmennus ja uudelleen koulutus.

Työeläkelaitosten ammatillista kuntoutusta voi hakea yhteistyössä työterveyshuollon ja työnantajan kanssa omalta työeläkelaitokselta. Hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto ja kuntoutussuunnitelma. Eläkelaitokselta voi hakea myös ennakkopäätöstä oikeudesta kuntoutukseen, vaikka kuntoutussuunnitelmaa ei vielä olisikaan.

8.10.3 Ammattitaudit ja tapaturmat sekä liikennevahingot: ammatillinen kuntoutus

Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöt huolehtivat kuntoutuksesta, jos sen tarpeen on aiheuttanut ammattitauti tai työ- tai liikennetapaturma. Niihin liittyvää ammatillista kuntoutusta haetaan vakuutusyhtiöltä. Edellytyksenä ammatilliselle kuntoutukselle on, että vahingoittuneen työ- ja ansait-

semiskyky on alentunut tai saattaa myöhemmin alentua korvattavan vahingon vuoksi (ks. luku 10).

Ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksia ovat työ- ja koulutuskokeilu, työhönvalmennus, uudelleenkoulutus ja elinkeinotuki. Ensisijaisesti selvitetään mahdollisuudet sijoittua omaan työhön työjärjestelyin. Kuntoutusasioiden selvittelystä ammatillisen kuntoutuksen osalta vastaa vakuutusyhtiöiden toimeksiannosta usein keskitetysti Vakuutuskuntoutus VKK.

8.11 Kuntoutusajan toimeentulo

8.11.1 Kelan kuntoutusraha

Kuntoutuksen ajalta voi Kelasta hakea kuntoutusrahaa toimeentulon turvaamiseksi. Kuntoutusrahaa maksetaan, jos kuntoutuksen tarkoituksena on työelämään pääsy, siellä pysyminen tai sinne paluu.

Kelan kuntoutusrahaan on oikeutettu 16–67-vuotias kuntoutuja siltä ajalta, jolloin hän on kuntoutuksen vuoksi estynyt tekemästä työtään. Myöntämisen edellytyksenä on, että kuntoutujalla on Kelan tai muun kuntoutuksen järjestäjän tekemä kuntoutuspäätös.

Kuntoutusraha on pääsääntöisesti samansuuruinen kuin tulojen mukaan määräytyvä sairauspäiväraha (ks. luku 6.4). Veronalaista kuntoutusrahaa maksetaan kuntoutukseen osallistumisen ajalta enintään kuudelta päivältä viikossa. Kuntoutusrahaa ei makseta omavastuuajalta, jonka pituus vaihtelee 0–30 päivään järjestettävän kuntoutuksen ja sitä edeltävien sosiaaliturvaetuuksien mukaan. Kuntoutusrahaa voidaan maksaa myös vuosiloman ajalta. Kuntoutusrahaa voivat saada myös sopeutumisvalmennukseen ja perhekuntoutukseen osallistuvat omaiset.

8.11.2 Nuoren kuntoutusraha

Nuoren kuntoutusrahaa maksetaan opiskelun tai muun työelämään tähtäävän kuntoutuksen ajalta. Nuoren kuntoutusrahan määrä vastaa vuodesta 2017 alkaen takuueläkkeen määrää.

Voit saada nuoren kuntoutusrahaa, jos

- olet 16–19-vuotias
- työkykysi tai mahdollisuutesi valita ammatti tai työ on heikentynyt sairauden tai vamman vuoksi
- tarvitset erityisiä tukitoimia, jotta voit opiskella tai osallistua muuhun työllistymistä edistävään kuntoutukseen (esim. työkokeilu tai -harjoittelu)
- sinulle on laadittu kotikunnassa henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma (KHOPS) opiskelun tai muun kuntoutuksen ajalle.

Jos kuntoutuksesi on opiskelua, Kela selvittää samalla oikeutesi ammatilliseen kuntoutukseen koulutuksen ajalta (2017 alkaen).

Nuoren kuntoutusraha on vuodesta 2017 alkaen saman tasoinen kuin taakueläke. Nuoren kuntoutusrahan vähimmäismäärä on 30,41 euroa arkipäivältä vuonna 2017. Arkipäiviä ovat päivät maanantaista lauantaihin. Arkipyhiä ei lasketa arkipäiviksi. Palkkatulo ei vähennä kuntoutusrahan määrää.

Kuntoutuspäätöksen ja kuntoutuksen väliseltä ajalta sekä kuntoutusjaksojen välissä kuntoutusraha maksetaan yleensä 20 % pienempänä.

16 vuotta täyttäneen vammaistukea (ks. luku 6.5) ja nuoren kuntoutusrahaa voidaan maksaa yhtä aikaa. Alle 20-vuotiaalle nuorelle työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää vain, jos mahdollisuuksia ammatilliseen kuntoutukseen ei ole.

8.11.3 Toimeentulo Kelan ammatillisen kuntoutuksen ajalta

Kelan ammatillisen kuntoutuksen ajalta kuntoutusrahan suuruus on 75 prosenttia työtuloista ja vähintään 23,93 euroa päivässä. Kuntoutusrahaa voidaan maksaa ammatilliseen kuntoutukseen liittyen 20 prosentilla alennettuna kuntoutuspäätöksen antamisen ja kuntoutuksen alkamisen väliseltä ajalta tai kuntoutusjaksojen väliseltä ajalta, kuten esimerkiksi lukukausien välisiltä loma-ajoilta.

Kun henkilön kuntoutusrahan määrä on enintään 23,93 euroa päivässä, voi Kela maksaa harkinnanvaraisesti verotonta ylläpitokorvausta. Sen tarkoituksena on korvata kuntoutukseen osallistumisesta aiheutuneita kustannuksia (matkat). Ylläpitokorvaus on 9 euroa päivältä ja sitä voidaan maksaa pääasiassa avomuotoisen kuntoutuksen ajalta.

Mikäli kuntoutuja ei saa työttömyysturvaa kuntoutuksen jälkeen tai ansiotaso uudessa työssä on huomattavasti edellistä heikompi, voi Kelasta kysyä mahdollisuutta harkinnanvaraiseen kuntoutusavustukseen. Kuntoutusavustus on enintään kuntoutusrahan suuruinen.

8.11.4 Toimeentulo työeläkelaitosten ammatillisen kuntoutuksen ajalta

Työeläkelaitokset maksavat kuntoutusrahaa aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan suuruus on sama kuin hakijan laskennallinen työkyvyttömyyseläke korotettuna 33 prosentilla. Osakuntoutusraha (50 prosenttia kuntoutusrahasta) voidaan maksaa henkilölle, joka jatkaa osittain ansiotyötään ammatillisen kuntoutuksen rinnalla.

Kuntoutuskorotus maksetaan työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella oleville aktiivisen kuntoutuksen ajalta. Korotus on 33 prosenttia maksussa olevien eläkkeiden määrästä. Jos osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleva joutuu olemaan pois työstä kuntoutuksen aikana, voidaan hänelle tältä ajalta maksaa täyden työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen eläke sekä siihen perustuva kuntoutuskorotus.

Työeläkekuntoutujalle voidaan myöntää harkinnanvaraista kuntoutusavustusta esimerkiksi kuntoutukseen pääsyä odottaessa tai kuntoutusjak-

sojen väliajalle, mikäli kuntoutuja ei saa sairauspäivärahaa tai työttömyysturvaetuuksia.

Työeläkelaitoksesta voi tiedustella myös muiden kuntoutuksesta aiheutuvien kulujen korvaamisesta (matkat, opiskelu) sekä yrittäjien ja ammattiharjoittajien elinkeinotukea.

Työeläkejärjestelmän kuntoutusetuudet

Etuus	Kuka voi saada	Suuruus
Kuntoutusraha	Työelämässä oleva henkilö, jonka työkyvyttömyyttä ehkäistään työeläkekuntoutuksella.	Työkyvyttömyyseläke +33 %
Osakuntoutusraha	Henkilö, joka jatkaa osittain ansiotyössä työeläkekuntoutuksena tuetun kuntoutusohjelman rinnalla.	Puolet kuntoutusrahan määrästä
Harkinnanvarainen kuntoutusavustus	Esimerkiksi työeläkekuntoutuja, jonka kuntoutussuunnitelman laatiminen on kesken tai joka odottaa kuntoutusohjelman alkamista.	Työkyvyttömyyseläke
Kuntoutustuki	Määräaikaisesti työkyvytön henkilö, jonka työkyky on palautettavissa kuntoutuksella.	Työkyvyttömyyseläke
Osakuntoutustuki	Määräaikaisesti osatyökyvytön henkilö	Osatyökyvyttömyyseläke
Kuntoutuskorotus	Kuntoutustukea tai työkyvyttömyyseläkettä saava henkilö, jonka työhön paluuta tuetaan työeläkekuntoutuksella.	33 % kuntoutustuesta tai eläkkeestä. Kuntoutustuki tai eläke jatkuu kuntoutuksen ajan.
Muiden kustannusten korvaus	Kuntoutusrahan tai kuntoutuskorotuksen saaja esimerkiksi opiskeluiden ajalta.	Työeläkevakuuttajat TELAn ohjeiden mukaan.

9 Apuvälineet

Esteettömyysratkaisujen ohella tarvitaan usein apuvälineitä, jotta vammaisen henkilö voi toimintarajoitteista huolimatta selviytyä mahdollisimman omatoimisesti kotona, koulussa, opiskelussa, työssä ja vapaa-aikana. Toimintarajoitteen voi tunnistaa itsekkin tai sen voi havaita omaisen, läheinen, ammattilainen, työnantaja tai koulu. Näistä jokainen voi toimia aloitteen tekijänä apuvälinehankinnassa.

Apuvälinehankinta käynnistyy apuvälinetarpeen arvioinnilla, jonka perusteella tehdään apuvälineen hankintasuunnitelma; se voi olla kuntoutussuunnitelman osana. Vastuu apuvälineen järjestämisestä ja kustantamisesta määräytyy sen mukaan, mihin käyttötarkoitukseen apuväline tarvitaan. Kiireettömän suunnitelman tekemiseen on perusterveydenhuollossa ja sosiaalitoimessa asetettu kolmen kuukauden enimmäisaikaraja – ja kiireettömässä erikoissairaanhoidossa kuuden kuukauden enimmäisaika.

Lähtökohtaisesti tavanomaisiksi luokiteltavat apuvälineet ovat asiakkaalle maksuttomia, lukuun ottamatta vammaispalvelulain mukaisia päivittäisten toimintojen tukemiseen tarkoitettuja välineitä, kojeita ja laitteita, joista saatetaan korvata vain puolet. Lisäksi maksuttomia ovat esimerkiksi lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden sovitus, tarpeellinen uusiminen sekä huolto, ellei niitä korvata muun lain perusteella. Myös asumispalveluyksiköiden asukkaiden tulee saada tarvitsemansa apuvälineet maksutta käyttöönsä.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälinetarpeen arviointi kuuluu asiakkaan hoito- ja kuntoutusprosessiin. Apuvälinetarpeen arvioinnissa todetut tarpeet on syytä kirjata hoito-/kuntoutussuunnitelmaan. Terveystuon apuvälinepalvelut on porrastettu perus- ja erikoissairaanhoidon välille. Näitä apuvälinepalveluita määrittelevät myös Apuvälinepalvelui-

den laatusuositus (Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:7) sekä hoitotakuuseen liittyvät apuvälinepalvelujen ohjeet (Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:31 ja niiden verkkopäivitykset) sekä asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta.

Erikoissairaanhoidon vastuulla ovat vaativat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet. Vaativia apuvälineitä ovat esimerkiksi liikkumisen, kommunikoinnin ja ympäristönhallinnan kalliit apuvälineet. Perustason apuvälineistä vastaavat terveyskeskukset, ja niitä ovat esimerkiksi kävelykeppi, suihkutuoli, rollaattori ja pyörätuoli. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisee vuonna 2018 uuden oppaan Valtakunnalliset lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutusperusteet.

Yhdenvertaisuuslain mukaan pitkäaikaissairaana henkilön työnantajan tai koulutuksen järjestäjän on tarvittaessa ryhdyttävä kohtuullisiin toimiin henkilön työhön tai koulutukseen pääsyn varmistamiseksi, työssä selviämiseksi ja työuralla etenemiseksi. Kohtuullisuutta arvioitaessa otetaan huomioon toimista aiheutuvat kustannukset, työnantajan tai koulutuksen järjestäjän taloudellinen asema sekä heidän mahdollisuutensa saada tukea julkisista varoista tai muualta. Työpaikan esteettömyyskartoituksessa ja -ratkaisussa kannattaa hyödyntää Työterveyslaitoksen Esteetön työpaikka ESTE-arviointimenetelmää. Työpaikan esteettömyyspulmissa on tarpeen käännyä työterveyshuollon ja työsuojeluvaltuutetun tai luottamusmiehen puoleen.

Yleistä tietoa apuvälineistä ja apuvälinepalveluista löytyy yliopistosairaaloitten ylläpitämästä Terveyskylän Kuntoutumistalon verkkopalvelusta.

Lisätietoja: Kuntoutumistalosta

9.1 Apuvälinepalvelujen työnjako

Seuraavana olevan apuvälinetyönjakoa koskevan taulukon avulla voi selvittää, kenen puoleen tulee käännyä apuvälineasiassa.

Vastuutaho	Menettelytapa	Kuvaus	Lainsäädäntö
Perusterveydenhuolto	Oma yhteydenotto terveyskeskukseen, josta ohjataan apuvälineyksikköön tai fysio- ja toimintaterapiaosastoon	Arkielämään liittyvät lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineet.	Terveystalolaki, STM:n asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, Palvelusetelilaki, Asiakasmaksulaki
Erikoissairaanhoido	Lähetä apuvälineyksikköön tai erikoissalonyksikköön	Vaativat apuvälineet	
Sosiaalitoimi	Oma hakemus ja asianajaja	Vammaispalveluna osittain tai kokonaan	Vammaispalvelulaki ja -asetus, Kehitysvammalaki ja -asetus, Tulkkaukspalvelulaki

Vastuutaho	Menettelytapa	Kuvaus	Lainsäädäntö
Koulutoimi	Osana koulun hankin- toja	Opetukseen liitty- vät apuvälineet	Perusopetuslaki, Laki amma- tillisesta koulutuksesta, Yh- denvertaisuuslaki
Kela	Oma hakemus ja asian- tuntijalausunto	Vaativaa lääkinnäl- listä kuntoutusta työstä, opiskelusta tai muista arjen toi- minnoista suoriutu- mista ja osallistu- mista varten.	Kelan kuntoutuslaki
Työnantaja	Oma yhteydenotto	Kohtuulliset mu- kautukset	Yhdenvertaisuuslaki
Työhallinto	Työnantajan hakemus ja lääkärinlausunto ml. tuen välttämättömyy- destä työterveyshuol- lolta/ työsuojeluviran- omaiselta	Työolosuhteiden järjestelytuki väli- neisiin ja työolo- suhdemuutoksiin (työtoverin opas- tukseen)	Työvoimapalvelulaki, Asetus työvoimapalvelueteuksista
Valtiokonttori	Oma hakemus ja asian- tuntijalausunto	Sotainvalidien ja veteraanien apuvä- lineet	Sotilasvammalaki, Laki soti- lastapaturman ja palvelussai- rauden korvaamisesta
Vakuutuslaitokset	Oma hakemus ja asian- tuntijalausunto	Liikenne- ja tapa- turmavahinkojen vuoksi tarvittavat apuvälineet	Työtapaturma- ja ammatti- tautilaki ja laki liikenneva- kuutuskuntoutuksesta

10 Tapaturma-, ammattitauti- ja liikennevakuutus

Työtapaturmasta, liikenteen henkilövahingosta, ammattitaudista korvaukset määrittyvät suoraan lain nojalla.

Lakisääteisten vakuutusten lisäksi on olemassa myös vapaaehtoisia henkilövakuutuksia kuten tapaturmavakuutuksia, matkavakuutuksia, henkivakuutuksia ja sairauskuluvakuutuksia. Niiden korvauserusteet määrittyvät vakuutusehtojen mukaisesti. Vakuutusehdot sairaanhoidon ja kuntoutuksen korvauksissa vaihtelevat vakuutusyhtiöittäin. Näiden vakuutusten korvauksien sisältö selviää tutustumalla vakuutetun vakuutuskirjaan ja vakuutusehtoihin sekä kysymällä vakuutusyhtiöstä. Seuraavassa esitellään lakisääteiset vakuutukset, joiden korvauskäytännöt ovat vakuutusyhtiöstä riippumatta yhtenäiset.

Tapaturma- ja liikennevakuutuksia hoitavat yksityiset vakuutuslaitokset. Vakuutuslaitoksen toiminta lakisääteisissä vakuutuksissa rinnastuu viranomaisen toimintaan ja niihin sovelletaan ao. lakien lisäksi mm. hallintolain säännöksiä.

Tapaturma- ja liikennevakuutus ovat ensisijaisia korvaajia niiden korvausvastuulle kuuluvissa tapauksissa. Ensisijaisen korvauksen lisäksi vammautuneella voi olla oikeus lisäkorvauksiin muista vakuutuksista.

(Työtapaturma- ja ammattitautilaki, Laissa liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, Liikennevakuutuslaki)

10.1 Lakisääteinen tapaturmavakuutus

Työtapaturma- ja ammattitautivakuutus vastaa työtapaturmissa vahingoittuneiden ja ammattitautiin sairastuneiden korvauksista. Senperusteella korvataan tapaturmasta tai ammattitaudista aiheutuneita sairaanhoitokuluja, maksetaan päivärahaa, tapaturmaeläkettä, haittarahaa, perhe-eläkettä ja muita korvauksia, kuten haitta-, vaate- ja opaskoiraalisää, korvauksia lisääntyneistä kodinhoitokustannuksista tai korvausta esinevahingoista sekä hautausapua.

Se on aina ensisijainen korvaaja. Työtapaturma saattaa syntyä myös liikennevahingossa. Tällöin vammautuneella on usein oikeus saada lisäkorvausta liikennevakuutuksesta. Oikeus korvaukseen tapaturmavakuutuksesta perustuu työ- tai virkasuhteeseen. Työntekijällä on aina oikeus saada korvauksia työtapaturmasta tai ammattitaudista vaikka työnantajalla ei olisikaan vakuutusta.

10.2 Liikennevakuutus

Liikennevakuutus vastaa liikennevahingosta aiheutuvien kustannusten ja menetysten korvaamisesta vammautuneille ja heidän kuntoutuksen korvaamisesta. Korvauksia maksetaan sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kustannuksista, ansionmenetyksestä, kivusta, särystä sekä tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta.

10.3 Kuntoutus ja tuki tapaturma ja liikennevakuutuksissa

Sekä työtapaturma- että liikennevakuutuksesta korvataan vammautuneen henkilön kuntoutusta. Edellytyksenä kuntoutuksen korvaamiselle on työ- ja toimintakyvyn taikka ansiomahdollisuuksien heikentyminen tai heikentymisen uhka. Kuntoutuksena korvataan kuntoutuksesta aiheutuneet kustannukset ja ansiomenetystä.

Myönnettävän kuntoutuksen tavoitteena on edistää ja tukea kuntoutujan työhön paluuta, ehkäistä tai vähentää työ- ja toimintakyvyn vaikuttavia haittoja sekä ylläpitää ja parantaa hänen itsenäistä suoriutumiskykyä. Vakuutusyhtiön tulee selvittää vakuutetun toimintakykyä tukevaa eli lääkinnällisen kuntoutuksen sekä ammatillisen kuntoutuksen tarvetta.

10.3.1 Kuntoutuksen aikainen toimeentulo ja haittaraha

Sekä tapaturma- että liikennevakuutuksesta maksetaan kuntoutuksen ajalta ansionmenetykskorvausta. Korvauksen perusteena on pääsääntöisesti onnettomuushetken työansioden perusteella määritetty ns. vuosityöansio.

Haittaraha maksetaan aiheutuneen haitan perusteella. Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut asetuksen tapaturmavakuutuslaissa tarkoitettua haittaluokituksesta. Tapaturma- ja liikennevakuutus hyödyntävät lääketieteellisen haitan arvioissa sosiaali- ja terveysministeriön antaman asetuksen liitteenä julkaistua haittaluokitusta.

10.3.2 Ammatillinen kuntoutus

Mikäli liikenne- tai työtapaturmassa vammautuminen heikentää olennaisesti työ- ja ansiokykyä, vammautuneella henkilöllä on oikeus saada taroituksenmukaista ammatillista kuntoutusta. Kuntoutuksella voidaan tukea työelämässä jatkamista tai työelämään paluuta. Terveystilan muutosten myötä työnkuvan räätälöinti, työpaikan vaihto tai uudelleen- koulutus voi olla tarpeen.

Ammatilliseen kuntoutukseen voi sisältyä:

- ammatinvalinnan ohjausta
- kuntoutustutkimusta
- työ- ja koulutuskokeiluja
- työhön valmennusta
- ammatillista (ja muuta) koulutusta
- työvoimaneuvontaa ja työhön sijoitusta
- elinkeinotukea
- työn tai opiskelun apuvälineitä
- työolosuhteiden järjestelytukea

10.3.3 Toimintakykykuntoutus

Liikennevahingon tai työtapaturman jälkeen tarvitaan usein toimintakykyä edistävää ja ylläpitävää kuntoutusta. Toimintakykykuntoutuksessa on tavoitteena mahdollisimman sujuva, omatoiminen ja itsenäinen elämä. Sitä varten tarvitaan kuntoutus- ja tukipalveluja.

Toimintakykykuntoutuksessa keinoina ovat esimerkiksi avo- ja laitosp-kuntoutus, tarvittavat apuvälineet sekä kodinmuutostyöt ja muut tukipalvelut.

Järjestämisvastuu toimintakykykuntoutuksen osalta on aina kotikunnalla. Vakuutusyhtiö korvaa vamman vuoksi välttämättömästä kuntoutuksesta aiheutuvat kustannukset.

10.3.4 Asunnonmuutostyöt

Jotta kotona liikkuminen ja toimiminen onnistuvat mahdollisimman itsenäisesti, saattaa työtapaturmassa tai liikennevahingossa pysyvästi vammautunut tarvita asuntoonsa muutostöitä. Näitä ovat esimerkiksi tukikaitteet, oviaukkojen leventäminen sekä keittiön ja peseytymistilojen muutostyöt. Vakuutusyhtiö korvaa vammasta aiheutuneiden toiminnan- rajoitteiden vuoksi tarvittavat välttämättömät muutostyöt.

Asunnonmuutostyöselvittely käynnistyy kotikunnan terveydenhuollon- sekä rakennusalan ammattihenkilön kotikäynnillä, jonka jälkeen terveydenhuollon edustaja tekee kirjallisen lausunnon tarvittavista muutostöistä ja rakennusalan ammattilainen laatii töistä rakennusteknisen työselosteen ja kustannusarvion. Vakuutusyhtiön korvaamissa muutostöissä tilaajana toimii vammautunut itse.

Muutostöiden kustannusten korvaaminen perustuu lakiin. Korvattavia ovat sellaiset muutostyöt, jotka ovat välttämättömiä vammautuneen kotona suoriutumisen vuoksi. Esimerkiksi tavanomaisia peruskorjauksia tai asunnon arvoa nostavia perusparannustoimenpiteitä ei korvata.

Asunnonmuutostöihin on aina oltava asunnon omistajan lupa. Vakuutusyhtiö korvaa kustannukset korvauspäätöksen mukaisesti.

10.3.5 Apuvälineet

Kuntoutuksen kuluina liikennevakuutuksesta ja tapaturmavakuutuksesta voidaan korvata myös apuvälineitä. Niiden tarpeen tulee johtua korvattavasta vammasta. Apuvälineiden osalta otetaan yhteyttä ensisijaisesti julkiseen terveydenhuoltoon. Terveydenhuollon ammattihenkilöt arvioivat apuvälineiden tarpeen ja tekevät maksusitoumuspyynnön vakuutusyhtiöön. Usein apuvälineet luovutetaan suoraan käyttäjälle julkisen terveydenhuollon apuvälineyksiköstä, joka laskuttaa kulut suoraan vakuutusyhtiöltä. Vakuutusyhtiöt korvaavat myös apuvälineitä, joita terveydenhuolto ei arvioi ja myönnä, kuten asuntoon tarvittavat, kiinteästi asennettavat laitteet. Näissä tapauksissa yhteyttä otetaan kunnan vammaispalvelun sosiaalityöntekijään.

Auton lisävarusteiden osalta korvataan ajamisen vuoksi välttämättömiä ja kohtuuhintaisia lisävarusteita ja apuvälineitä kuten käsihallintalaitteita. Sen sijaan auton vakiovarusteita ei korvata vakuutusjärjestelmästä lainkaan. Vain vakituisesti työssä käyvien kuntoutujien on mahdollista saada auton hankintatukea.

10.3.6 Avo- ja laitospääntoutus

Liikenne- tai työtapaturmavahingon jälkeen saatetaan tarvita kuntoutusta, esimerkiksi fysio-, toiminta- tai puheterapiaa tai neuropsykologista kuntoutusta. Terapia voidaan toteuttaa yksityisen terapeutin vastaanotolla vakuutusyhtiön maksusitoumuksella. Toisinaan tarvitaan myös laitospääntoutusjaksoja kuntoutuslaitoksessa.

Kuntoutustarpeen arviointi tapahtuu hoidon ja kuntoutuksen seurannasta vastaavan julkisen terveydenhuollon yksikössä. Heidän tehtävänsä on kartoittaa kuntoutuksen tarve ja laatia sen pohjalta kuntoutussuunnitelma, joka toimii maksusitoumuspyyntönä vakuutusyhtiöön. Kuntoutussuunnitelman pohjalta vakuutusyhtiö tekee ratkaisun kuntoutukseen myönnettävistä maksusitoumuksista.

10.3.7 Avustus- ja tukipalveluiden järjestäminen kotiin

Apua kotona päivittäistoimista ja asioinneista suoriutumiseen tarvittaessa otetaan yhteys kotikunnan vammaispalveluun, joka arvioi vammautuneen palvelujen tarpeen ja laatii palvelusuunnitelman. Kotikunta järjestää vammautuneen tarvitsemat palvelut ja tuet. Kunnan vammaispalvelulain mukaan järjestämien palveluiden, kuten henkilökohtaisen avun tai kuljetuspalveluiden aiheuttamat kustannukset peritään vakuutusyhtiöltä.

Vakuutusyhtiöt voivat maksaa korvausta kohonneista kodinhoitokustannuksista. Vaikeasti vammautuneelle henkilölle voidaan maksaa esimerkiksi siivouksesta aiheutuvia kustannuksia. Työtapaturmalain mukaisesti kohdalla kohonneita kodinhoitokustannuksia korvataan enintään yhden vuoden ajalta. Liikennevahinkolain mukaan korvattavissa kodinhoitokustannuksissa ei ole aikarajaa.

10.4 Muutoksenhaku lakisääteisissä vakuutuksissa

Lakisääteisissä vakuutuksissa, kuten tapaturmavakuutuksessa ja liikennevakuutuksessa on oma erillinen muutoksenhakujärjestelmänsä. Jos olet tyytymätön vakuutusyhtiön päätökseen, tutustu ensin päätöksen mukana tuleviin muutoksenhakuohjeisiin. Voit olla yhteydessä vakuutusyhtiön korvauskäsittelijään ja pyytää lisäohjeistusta tarvittaessa. Tee muutospyyntö tai valitus kirjallisesti vakuutusyhtiölle määräaikana. Se voi itse muuttaa omaa päätöstään vammautuneelle edullisemmaksi, tehdä ns. itseoikaisun.

10.4.1 Tapaturmavakuutus

Tapaturmavakuutuksen korvausasiassa vakuutusyhtiön päätökseen haetaan muutosta tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunnalta.

Valitusaika on kolmekymmentä (30) päivää päätöksen saamisesta.

Muutoksenhakulautakuntaan tehtävä kirjallinen valitus toimitetaan sille vakuutuslaitokselle, jonka päätökseen muutosta haetaan. Vakuutuslaitoksella on silloin mahdollisuus oikaista päätöstään vaatimuksen mukaisesti. Mikäli vakuutuslaitos ei hyväksy kaikkia valituskirjelmässä esitettyjä vaatimuksia, se toimittaa valituskirjelmän, valitusasiaa koskevat asiakirjat ja vastineensa muutoksenhakulautakunnan käsiteltäväksi. Tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunnan käsittely on maksutonta, mutta asianomistajalla on mahdollisuus saada eräissä tapauksissa korvausta oikeudenkäyntikuluista.

Toinen muutoksenhakuaste on vakuutusosoikeus. Mikäli on tyytymätön tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakunnan päätökseen, voi siihen hakea kirjallisesti muutosta vakuutusosoikeudelta 30 päivän kuluessa. Tässäkin tapauksessa valitus toimitetaan sille vakuutuslaitokselle, jonka päätöksestä valitetaan.

Viimeisenä mahdollisuutena on hakea valituslupaa Korkeimmalta oikeudelta, jos kyse on oikeudesta korvaukseen. Tältä osin muutoksenhaku on siis rajattu.

10.4.2 Liikennevakuutus

Jos on tyytymätön vakuutusyhtiön päätökseen liikennenvahingon korvausasiassa, on vammautuneen mahdollista pyytää lausuntoa liikennevahinkolautakunnalta. Lautakunta antaa asiassa ratkaisusuosituksen. Lausuntopyyntö lautakunnalle on tehtävä vuoden kuluessa korvauspäätöksestä. Korvausasiaa koskevan kirjallisen lausuntopyynnön

voi tehdä vahinkoa kärsinyt, muu korvaukseen oikeutettu, vakuutuksen ottaja, vakuutuslaitos tai korvausasiaa käsittelevä tuomioistuin. Lautakunnan ratkaisusuositukset eivät sido vakuutusyhtiötä, mutta vakuutusyhtiöt noudattavat niitä lähes poikkeuksetta. Asian käsittely muutoksenhakulautakunnassa on maksuton. Vaihtoehtoisesti vakuutusyhtiötä vastaan voi nostaa kanteen yleisessä tuomioistuimessa. Se on yleensä lautakuntaprosessia kalliimpi ja raskaampi tapa. Liikennevahingoissa kuntoutusasiat ovat poikkeus, niissä muutosta haetaan vakuutusosoikeudesta.

11 Verotuksessa tehtävät vähennykset

11.1 Autovero

11.1.1 Autoveronpalautus ja -huojennus

Autoveronpalautusta ja -huojennusta haetaan verohallinnosta.

Vammaiselle henkilölle voidaan myöntää autoverolaissa (51 §) säädettyjen edellytysten mukaan palautus auton hintaan sisältyvästä autoverosta joko kokonaan tai osittain.

Autoveron palautuksen voi saada Suomessa ensi kertaa rekisteröitävästä autosta silloin:

- kun hakijan pysyvästä liikunta- tai näkövammasta aiheutuva haitta-aste on vähintään 80 prosenttia ja auto tulee hakijan henkilökohtaiseen käyttöön. Hakijan ei tarvitse itse toimia kuljettajana. Liikuntavammalla tarkoitetaan alaraajojen vammoja tai sairauksia.
- kun hakijan pysyvästä invaliditeetista aiheutuva haitta on vähintään 60 prosenttia ja auton hankinta on olennaisen tarpeellista työn, toimen tai ammattiin valmistumista tapahtuvan opiskelun vuoksi. Lukiolaiselle autoveroa ei palauteta.
- kun henkilön liikuntakyky on alaraajan tai -raajojen puuttumisen tai toiminnan vajavuuden vuoksi siten alentunut, että hänen pysyvä haitta-asteensa on vähintään 40 prosenttia, ja ajoneuvon hankinta on hänelle olennaisen tarpeellinen hänen työnsä, toimensa tai ammattiin valmistumista varten tapahtuvan opiskelunsa vuoksi. Tällöin autoverosta palautetaan 60 prosenttia, kuitenkin enintään 2 460 euroa.

Palautettavan autoveron enimmäismäärä on kohtien 1 ja 2 perusteella 3 770 euroa. Automaattivaihteista autoa välttämättä tarvitsevalle (lääkäriin

kirjattava tarve lausuntoon) palautettava enimmäismäärä on kohtien 1 ja 2 perusteella 4 980 euroa.

Autoon asennetut lisävarusteet voivat korottaa autoveron palautuksen enimmäismäärää (autoverolain 51 a §), mikäli asennetut varusteet ovat vaikuttaneet auton yleiseen vähimmäismyyntiarvoon perustuvaan autoveroon ja siitä kannettavaan arvonlisäveroon.

Autoveron palautusta haetaan kirjallisesti kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröintipäivästä tai jos auto on ostettu osamaksulla, siitä kun hakija on tullut auton yksinomistajaksi. Hakemukset toimitetaan osoitteeseen: Verohallinto/Autoverotus, PL 1000,10901 Hanko

Hakemukseen liitettävät asiakirjat:

- lääkärinlausunto (esim. B), jossa on tarkkaan kuvattu invaliditeetin laatu/haitta-asteprocentti ja toiminnallinen haitta.
- oikeaksi todistettu jäljennös hakijan ajokortista tai kuljettajana toimivan henkilön ajokortista
- luotettava selvitys siitä, mihin tarkoitukseen ja kuinka usein autoa käytetään. Jos perusteena on työn hoitaminen, tarvitaan työnantajan todistus, jossa selvitetään työsuhteen kesto, työmatkan pituus, mahdollisuus yleisten kulkuneuvojen käyttöön sekä auton tarve työmatkalla ja työn hoitamisessa.
- kirjallinen ilmoitus autoveron lopullisesta määrästä, arvonlisäverosta sekä verotuspäivästä ja paikasta. Selvityksen saa auton myyneeltä liikkeeltä.
- kahden henkilön oikeaksi todistama jäljennös auton rekisteröintitodistuksen teknisestä osasta, jossa on merkintä: Autoveroa alennettu.

Päätöstä autoveron palauttamisesta voi hakea myös ennakkoon eli ennen kuin auto on rekisteröity hakijan nimiin tai jo ennen auton hankkimista. Ennakkohakemukseen on liitettävä lääkärintodistus, kopio hakijan/kuljettajan ajokortista sekä yksityiskohtainen selvitys auton käyttötarpeesta. Jos perusteena on työn hoitaminen, tarvitaan työnantajan todistus, jossa selvitetään työsuhteen kesto, työmatkan pituus, mahdollisuus yleisten kulkuneuvojen käyttöön sekä auton tarve työmatkalla ja työn hoitamisessa.

Lisätietoja saa Verohallinnosta.

Verohallinto voi myöntää autoverosta huojennusta autoverolain 50 §:n perusteella. Tällöin vero voidaan erityisen painavista syistä palauttaa joko kokonaan tai kohtuulliseksi katsottu osa siitä. Verohuojennuksena autoveroa on palautettu myös vanhemmille, joille auto on vaikeavammaisen lapsen kuljetuksen vuoksi tarpeellinen ja vammaisille, jotka eivät täytä 51 §:n mukaisia ehtoja, mutta joille auto on henkilökohtaisen liikkumisen vuoksi olennaisen tarpeellinen.

Verohuojennusta voi hakea myös ennakkoon. Hakemuksessa on mainittava, että se perustuu autoverolain 50 §:ään. Hakemusta käsiteltäessä

kiinnitetään huomiota liikkumista estävän tai merkittävästi rajoittavan vamman laatuun, auton tarpeeseen, sopivuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen sekä perheen taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan. Hakemukset osoitetaan ja lähetetään osoitteeseen: Verohallinto/Autoverotus, PL 42, 00052 Vero. Hakemukseen on liitettävä samat asiakirjat kuin haettaessa veronpalautusta 51 §:n perusteella.

Lisätietoja veronhuojennuksesta.

Autoveronpalautuksesta ja autoveronhuojennuksesta saa lisätietoja puhelimitse autoverotusneuvonnasta, p. 029 497 150.

11.1.2 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta

Auton haltija on verovelvollinen. Ajoneuvoverolain mukaan auton verokausi on 12 kuukauden jakso, joka alkaa silloin, kun auto ensi- tai uudelleen rekisteröidään tai kun henkilö ostaa käytetyn auton.

Vapautusta koskeva hakemus tehdään Trafille (entinen Ajoneuvohallintokeskus).

Vapautus myönnetään henkilölle, joka on ajoneuvosta verovelvollinen. Vapautuksen voi saada vain perusverosta. Dieselkäyttöisestä ajoneuvosta on maksettava ajoneuvoveron käyttövoimaveroa.

Erillistä hakemusta ei tarvita, mikäli henkilöllä on ajoneuvorekisterissä merkintä autoverolain 50 tai 51 §:ssä tarkoitetusta autoveron palautuksesta. Muissa tapauksissa vapautusta on haettava erikseen esimerkiksi vammaisen pysäköintiluvan perusteella (ks. luku 3.5.5).

Hakemuslomakkeita saa Trafista, poliisilta ja katsastuspaikoilta. Hakemuksen vireille tulosta huolimatta ajoneuvovero on maksettava eräpäivänä. Jos hakemus hyväksytään, vero palautetaan hakemuksessa ilmoitetulle pankkitilille.

Vapautuksen hakemiseen ja myöntämisperusteisiin liittyviin kysymyksiin saa tietoa Trafian ajoneuvoveroneuvonnasta tai puh. 029 534 5125.

(Autoverolaki, Laki ja asetus ajoneuvoverosta)

11.2 Veronmaksukyvyyn alentumisvähennys

Jos verovelvollisen veronmaksukyky on hänen sekä hänen perheensä tulot ja varat huomioon ottaen erityisestä syystä vähentynyt oleellisesti, voi hän vaatia veronmaksukyvyyn alentumisvähennystä. Erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi elatusvelvollisuus, työttömyys ja sairaus.

Yksinomaan sairaudesta aiheutunut olennainen veronmaksukyvyyn alentuminen voi olla vähennysperusteena silloin, kun verovelvollisen ja hänen perheensä yhteenlaskettujen sairauskustannusten määrä verovuonna

on vähintään 700 euroa ja samalla 10 prosenttia puhtaiden ansio- ja pääomatulojen yhteismäärästä. Vähennys on harkinnanvarainen, vaikka nämä edellytykset täytyisivätkin. Harkintaan vaikuttavat omat sekä puolison tulot ja varat. Vähennys ansiotuloista, joista on vähennetty tulo- hankkimiskulut, on enintään 1 400 euroa.

Lisätietoja: verotus

(Tuloverolaki)

11.3 Kotitalousvähennys

Kodissa tai vapaa-ajan asunnossa teetetävän kotitalous-, hoiva- ja hoitotyön, kunnossapito- ja perusparannustyön sekä tieto- ja viestintätekniikkaan liittyvien laitteiden asennus-, kunnossapito- ja opastustyön kustannukset voi osittain vähentää verotuksessa. Vähennysoikeus koskee myös omien tai puolison vanhempien kodissa tai vapaa-ajan asunnossa teetetävää työtä. Vähennys myönnetään sinä vuonna, jona työkorvaus tai palkka ja palkan sivukulut on maksettu.

Kotitalousvähennyksenä voidaan vähentää 20 prosenttia maksetusta palkasta sekä palkan sivukulut tai 50 prosenttia ennakoperintärekisteriin kuuluvalla yrittäjälle tai yritykselle maksetusta työkorvauksesta. Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä on verovelvollista kohti 2 400 euroa vuonna 2018. Vähennykseen liittyy 100 euron omavastuu.

Vähennys myönnetään vain, jos työn suorittava yritys tai yrittäjä kuuluu ennakoperintärekisteriin. Vähennystä ei voi saada, mikäli vähennykseen oikeutettu henkilö on saanut samaa työsuoritusta varten esimerkiksi omaishoidon tukea, lasten kotihoidon tai yksityisen hoidon tukea, kunnan myöntämän sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelin tai jos asunnon korjaukseen on myönnetty valtion tai muun julkisyhteisön varoista korjausavustusta. Vähennykseen oikeuttavaa hoiva- ja hoitotyötä ei myöskään ole valvottu terveyden- ja sairaanhoitopalvelu kuten esimerkiksi lääkärin, hierojan, fysioterapeutin tai sairaanhoitajan tekemä työ.

Lisätietoja: verotus

(Arvonlisäverolaki, Tuloverolaki)

11.4 Invalidivähennys

Invalidivähennykseen on oikeus henkilöllä, jolla on sairaudesta, viasta tai vammasta aiheutunut pysyvä haitta ja jonka haitta-aste on vähintään 30 prosenttia. Täyden vähennyksen saa henkilö, jonka haitta-aste on 100 prosenttia. Jos haitta-aste on pienempi, invalidivähennys on haitta-asteen mukainen prosenttimäärä täydestä vähennyksestä.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavan henkilön haitta-asteeksi katsotaan 100 prosenttia ja osaeläkettä saavan haitta-asteeksi 50 prosenttia ilman eri selvitystä. Henkilö säilyttää oikeutensa vähennykseen senkin jälkeen, kun työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi.

Valtionverotuksessa täyden vähennyksen määrä on 115 euroa. Vähennys tehdään valtion tuloverosta. Kunnallisverotuksessa täysi vähennys on 440 euroa. Vähennys tehdään muusta puhtaasta ansiotulosta kuin eläketulosta ja se voi siten olla enintään ansiotulon suuruinen.

Invalidivähennyksen saamiseksi on ensimmäiselle kerralla toimitettava verottajalle lääkärintodistus, josta pysyvä haitta-aste ja sen alkamisajankohta ilmenevät. Jatkossa verottaja tekee vähennyksen viran puolesta. Haitta-asteen muuttuessa on verottajalle toimitettava uusi lääkärintodistus. Invalidivähennystä voi hakea takautuvasti viiden vuoden ajalta.

Lisätietoa: verotus

(Tuloverolaki)

12 Kansainvälinen sosiaaliturva

EU-maat: Alankomaat, Belgia, Bulgaria, Espanja, Irlanti, Iso-Britannia, Italia, Itävalta, Kreikka, Kroatia, Kypros, Latvia, Liettua, Luxemburg, Malta, Portugali, Puola, Ranska, Romania, Ruotsi, Saksa, Slovakia, Slovenia, Suomi, Tanska, Tšekki, Unkari ja Viro.

ETA-maat: Islanti, Liechtenstein ja Norja, jotka ETA-sopimuksen nojalla soveltavat EU-lainsäädäntöä.

Lisäksi Sveitsiin sovelletaan lähes samoja sääntöjä kuin EU/ETA-maihin.

12.1 Tilapäinen oleskelu ulkomailla

Suomessa asuva henkilö voi oleskella tilapäisesti ulkomailla ja kuulua silti Suomen sosiaaliturvan piiriin. Pääsääntö on, että alle vuoden oleskelua pidetään tilapäisenä, jolloin henkilö kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin. Kuitenkin jo lyhytkin työskentely toisessa EU/ Eta-maassa tai Sveitsissä riittää yleensä siirtämään henkilön työskentelymaan sosiaaliturvaan.

Yli vuoden oleskelua pidetään vakinaisena, jolloin oikeus Suomen sosiaaliturvaan päättyy. Jos henkilö muuttaa ulkomaille tai oleskelee ulkomailla yli kolme kuukautta, on siitä aina ilmoitettava Kelaan.

Matkavakuutus lomamatkalle

Lomamatkan tai tilapäisen oleskelun ajaksi kannattaa aina ottaa matkavakuutus. Matkavakuutuksen ehdot kannattaa vakuutusta otettaessa selvittää tarkasti. Erityisesti mahdolliseen sairaankuljetukseen ja olemassa olevien pitkäaikaissairauksien uusimiseen liittyvät ehdot on muistettava selvittää erikseen. Mikäli vakuutusasioissa on epäselvyyttä, on suositel-

tavaa keskustella vakuutusvirkailijan kanssa henkilökohtaisesti ja tarvittaessa kirjata asiat vakuutussopimukseen.

Matkavakuutus haetaan yksityisestä vakuutusyhtiöstä. Joidenkin ammattiliittojen jäsenetuihin kuuluu matkavakuutus.

Eurooppalainen sairaanhoitokortti

Eurooppalaisen sairaanhoitokortin (EHIC-European Health Insurance Card) saa Kelasta. Se on maksuton. Sillä saa lääketieteellisesti välttämättömää sairaanhoitoa EU/ETA-maassa tai Sveitsissä samaan hintaan ja samalla tavoin kuin kohdemaassa asuvat henkilöt. Lisäksi on aina todistettava henkilöllisyys passilla tai virallisella henkilöllisyystodistuksella.

Eurooppalaisella sairaanhoitokortilla saa sairaanhoitoa, jos sairastuu äkillisesti, joutuu tapaturmaan tai pitkäaikaissairaus edellyttää kiireellistä hoitoa. Kortilla saa myös raskauteen tai synnytykseen tarvittavaa hoitoa.

Kortti kelpaa EU/ETA-maissa ja Sveitsissä julkisessa terveydenhuollossa sekä sairausvakuutussopimuksen tehneiden yksityisten lääkäreiden vastaanotoilla/laitoksissa.

Eurooppalainen sairaanhoitokortti ei kata sairaanhoitokuluja, jos henkilö on matkustanut ulkomaille tarkoituksenaan saada hoitoa sairauteen tai vammaan, joka hänellä on ollut jo ennen matkustamista. Eurooppalainen sairaanhoitokortti ei myöskään korvaa ambulanssilientoa tai muuta kotiinkuljetusta.

Eurooppalaisen sairaanhoitokortin voi tilata Kelasta joko sähköisesti Kelan asiointipalvelusta, puhelimitse tai asioimalla Kelassa. Kortin voi tilata myös hakemuslomakkeella SV 193, jonka voi täyttää ja tulostaa Kelan internetsivuilla.

Sairaanhoito muualla

Muualla kuin EU-alueella tilapäisesti oleskelevalla on Suomen solmimista sosiaaliturva- ja sairaanhoitosopimuksista sairaanhoidon kannalta merkitystä Australian, Kanadan Quebecin ja Pohjoismaiden kanssa solmituilla sopimuksilla. Oikeus sosiaaliturvaan todistetaan Suomen passilla ja Kela-kortilla. Pohjoismaissa, Isossa Britanniassa ja Pohjois-Irlannissa hoitoa saa esittämällä passin tai muun virallisen henkilöllisyystodistuksen.

Australian kanssa Suomella on tilapäistä oleskelua koskeva sairaanhoitosopimus. Sen mukaan Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla on Australiassa tilapäisen oleskelunsa aikana oikeus välittömästi tarvittavaan sairaanhoitoon. Kanadan Quebecin sopimus koskee Suomesta Quebeciin lähetettyjen työntekijöiden terveydenhuoltoa ja sairausvakuutusta. Pohjoismaiden välinen sosiaaliturvasopimus kattaa välttämättömän sairaanhoidon lisäksi paluumatkan toisesta Pohjoismaasta Suomeen, jos paluu-

matkasta on aiheutunut sairauden vuoksi lisäkustannuksia alun perin suunniteltuun paluumatkaan verrattuna.

Suomella on kahdenkeskisiä sosiaaliturvasopimuksia myös muiden maiden kanssa, mutta niihin ei sisälly sääntöjä tilapäisen oleskelun aikaisesta sairaanhoidosta, joten näihin maihin pätevät samat periaatteet kuin sopimuksettomiin maihin. Hoidon saaminen ja siitä perittävät kustannukset perustuvat aina hoitoa antavan maan lainsäädäntöön.

Jos matkustaa EU- ja Eta-maiden ulkopuolelle, kannattaa selvittää etukäteen kohdemaan terveydenhuollon käytännöt sekä matkavakuutukseen liittyvät terveydenhuollon toimipisteet ja sairaalat.

Mikäli matkavakuutusta ei ole, peruseriaate on, että henkilö maksaa ensin itse hoidon sekä lääkkeet täysimääräisesti ja hakee Kelasta jälkikäteen korvausta Suomen sairausvakuutuslain nojalla.

Lisätietoja: Kelan rajat ylittävän terveydenhuollon yhteyspiste

Korvausten hakeminen jälkikäteen

Jos sairastunut maksaa Euroopassa tai sen ulkopuolella saamastaan hoidosta kaikki kustannukset itse, voi hän hakea Kelasta jälkikäteen sairaanhoitokorvausta lomakkeella SV 128 'Ulkomailta syntyneet sairaanhoitokustannukset'. Hakemuksen liitteenä tulee toimittaa maksukuitit, lääkemääräykset ja selvitys annetusta hoidosta.

Sairastunut voi korvaushakemuksessa itse valita joko Suomen lainsäädännön mukaisen korvauskäsittelyn tai hoitoa antaneen valtion lainsäädännön mukaisen korvauskäsittelyn. Jos henkilö valitsee Suomen lainsäädännön mukaisen korvauskäsittelyn, kustannukset korvataan hänelle enintään siihen määrään saakka, joka olisi aiheutunut vastaavan hoidon antamisesta henkilön kotikunnan julkisessa terveydenhuollossa.

Sairastuneelta peritään aina asiakasmaksu, jonka hän olisi maksanut vastaavassa tilanteessa kotikuntansa julkisessa terveydenhuollossa.

Lisätietoja:

- Kela
- Kelan lomakkeet
- Kelan kansainvälisten asioiden keskus neuvoo sekä puhelimitse että sähköpostitse.

(Sairausvakuutuslaki, Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta ns. soveltamisalalaki (1573/1993), EU-asetus 883/2004 ja 987/2009, EU-asetus 1408/71, Laki rajat ylittävästä terveydenhuollosta, EU-direktiivi 2011/24/E, Terveydenhuoltolaki 7 a § ja 78 a §, Laki Kansaneläkelaitoksesta, Pohjoismainen sosiaaliturvasopimus)

Sen mukaan, kuuluuko henkilö Suomen sosiaaliturvan piiriin, määräytyy minkälaisia korvauksia hän voi saada tutkimuksista, hoidosta ja lääkkeistä ja mitä etuuksia maksetaan ulkomaille. Jos henkilö kuuluu Suomen sosiaaliturvan piiriin ollessaan ulkomailla, hän voi yleensä saada samoja etuuksia, joita Suomessa asuessaan saisi. Muussa tapauksessa sovelletaan yleensä kohtemaan lainsäädäntöä.

Suomen sosiaaliturva perustuu maassa asumiseen. Lähdetessä ulkomaille työhön, työkomennukselle, opiskelemaan, työnhakuun tai muutettaessa ulkomaille pysyvästi, oikeus sosiaaliturvaan tulee selvittää Kelasta hyvissä ajoin ennen matkustamista tai muuttoa ulkomaille. Kela tekee päätöksen oikeudesta Suomen sosiaaliturvaan.

Pääsääntöisesti suomalaisen sosiaaliturvan piiriin voi kuulua enintään vuoden mittaisen ulkomailla oleskelun jakson ajan. Ulkomailla säännöllisesti yli puolet vuodesta oleskelevilla henkilöillä ei yleensä ole oikeutta Suomen sosiaaliturvaan.

Työskentelyn tai oleskelun aikainen sosiaaliturva riippuu myös kohtemaasta. Maa voi kuulua EU:n piiriin, jolloin sovelletaan EU-säädöksiä, maalla voi olla Suomen kanssa kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus (ks. luku 12.3) tai maa voi olla ns. kolmas maa, joka ei kuulu sopimusmaihin.

Suomen sosiaaliturvan piiriin kuulumisen voi tarkistaa myös Kelan asiointipalvelusta.

Työkomennus ulkomaille

Kun työntekijä lähtee työkomennukselle ulkomaille, on työnantajan vastuulla hakea yhdessä työntekijän kanssa päätöstä työntekijän säilymisestä Suomen sosiaaliturvan piirissä.

Hakemus lähetetään Eläketurvakeskukseen, jos työnantaja on lähettämässä työntekijän väliaikaisesti työkomennukselle toiseen EU- ja ETA-maahan tai Sveitsiin tai maahan, jonka kanssa Suomella on sosiaaliturvasopimus. Kela saa automaattisesti tiedon Eläketurvakeskuksen myöntämästä todistuksesta. Jos on lähdössä muihin maihin, hakemus lähetetään Kelaan.

Lisätietoja:

- Sosiaaliturva, työeläke ja verotus työkomennuksen aikana – julkaisu
- Eläketurvakeskus
- Kela: muutto ulkomaille.
- Verohallinto: muutto ja verotus ulkomailla
- Suomi.fi sivusto
- Kansainvälisen sosiaaliturvan pikakurssi

Hyödyllisiä tiedonlähteitä ovat myös pitkäaikaissairaita ja vammaisia henkilöitä edustavien järjestöjen internet-sivut eri maissa.

(Sairausvakuutuslaki, Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta ns. soveltamisalalaki (1573/1993), EU-asetus 883/2004, EU-asetus 1408/71, Laki rajat ylittävästä terveydenhuollosta, EU-direktiivi 2011/24/E, Terveydenhuoltolaki 7 a § ja 78 a §, Laki Kansaneläkelaitoksesta)

12.3 Kahdenkeskisistä sosiaaliturvasopimuksista

Suomella on kahdenkeskisiä sosiaaliturvasopimuksia joidenkin EU/ETA-maiden ulkopuolella olevien maiden kanssa. Näissä sopimuksissa määritellään sosiaaliturvaetuudet sekä niiden taso maasta- ja maahanmuuton yhteydessä.

Suomella on sosiaaliturvasopimukset Pohjoismaiden, USA:n, Kanadan, Chilen, Israelin, Intian ja Australian kanssa. Erikseen sosiaaliturvasta on sovittu Kanadan Quebecin osavaltion kanssa. Australian kanssa Suomella on myös tilapäistä oleskelua koskeva sairaanhoitosopimus. Sopimuksen mukaan Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla on Australiassa tilapäisen oleskelunsa aikana oikeus välittömästi tarvittavaan sairaanhoitoon. Oikeus sosiaaliturvaan todistetaan Suomen passilla ja Kela-kortilla.

Suomi ja Kiina ovat solmineet sosiaaliturvasopimuksen, joka koskee eläkkeitä ja työttömyysvakuutusta.

Muissa, niin sanotuissa kolmansissa maissa, hoidon saaminen ja siitä perittävät kustannukset perustuvat aina hoitoa antavan maan lainsäädäntöön. Peruseriaate on, että henkilö maksaa hoidon ja lääkkeet aina ensin itse täysimääräisesti. Hän voi hakea Kelasta korvausta jälkikäteen Suomen sairausvakuutuslain nojalla.

Lisätietoa:

- Kela
- Eläketurvakeskus

(Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta ns. soveltamisalalaki (1573/1993))

12.4 Hoitoon hakeutuminen EU/ETA-maahan tai Sveitsiin

EU:n potilasdirektiivi selkeyttää potilaan oikeuksia tilanteissa, joissa tämä hakeutuu hoitoon toiseen EU-maahan. Sen perusteella hoitoon hakeutumiseen ei tarvita ennakkolupaa.

Lähtökohtana on, että henkilö voi hakea itsenäisesti terveystalvuuja toisesta EU-maasta ja Norjasta. Islanti, Liechtenstein ja Sveitsi eivät tois-taiseksi sovelia direktiiviä. Sairaanhaitokustannuksista vastuussa olevan maan tulee jälkikäteen korvata haitokustannukset samoin kuin, jos haito olisi annettu omassa maassa. Direktiiviä sovelletaan sekä julkiseen että yksityiseen terveydenhuoltoon. Haittoa saa toisessa jäsenmaassa samoin perustein kuin vastaavaa haittoa kotimaassa.

Kustannusten korvaus

Henkilö maksaa haitokustannukset haitonantajalle aina ensin itse, mikä-li haittoon ei ole ennakkolupaa (ks.luku 12.5). Henkilö voi hakea jälkikäteen korvausta Kelasta hakemuksella SV 128 'Ulkomailla syntyneet sairanhaitokustannukset'. Hänellä on oikeus ns. Kela-korvauksiin sairausvakuutuslain mukaan eli korvaukseen lääkäriin ja hammaslääkäriin palkkioista sekä lääkäriin ja hammaslääkäriin määräämistä tutkimuksista tai haitosta sekä lääkkeistä.

Sairausvakuutuksesta korvataan myös matkakustannuksia. Matkat korvataan siten kuin ne olisi Suomessa tehty lähimpään sellaiseen haittopaikkaan, josta henkilö olisi saanut tarpeellisen tutkimuksen tai haitdon.

Ulkomailta ostetuista lääkkeistä saa saman korvauksen kuin Suomessa ostetuista lääkkeistä.

Mistä haitdosta tai toimenpiteestä saa korvauksen?

Korvauksen saa ainoastaan suomalaisen terveydenhuollon palveluvalikoimaan kuuluvasta haitdosta tai toimenpiteistä. Samaa palveluvalikoimaa sovelletaan sekä kotimaisiin että rajat ylittäviin tilanteisiin. Poikkeuksena on tutkimus tai haitto, jos se on henkilön henkeä tai terveyttä vakavasti uhkaavan sairauden tai vamman takia välttämätöntä henkilön terveydentila tai sairauden ennakoitavissa oleva kehitys huomioon ottaen.

Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii palveluvalikoimaneuvosto, joka antaa tarkempia suosituksia palveluvalikoiman sisällöstä, mutta ei ota kantaa yksittäisen potilaan haittopäätöksiin.

Myös muista EU-maista tulevilla potilailla on oikeus hakea terveystalvuuja Suomesta. Direktiivi velvoittaa kohteilemaan näitä henkilöitä kuten kunnan asukkaita. Sama periaate koskee myös yksityistä terveydenhuoltoa. Terveydenhuollon palveluntuottajalla on velvollisuus ottaa vastaan tällainen henkilö, jos hänen tarvitsemansa haitto on sellaista, jota palveluntuottaja muutenkin järjestää.

Jokaisessa EU-maassa on kansallinen yhteyspiste, jonka tehtävänä on tarjota tietoa haittoon hakeutumisesta. Suomen yhteyspiste sijaitsee Kelassa.

Lisätietoja:

- Kela ja Kelan Rajat ylittävän terveydenhuollon yhteyspiste
- Sosiaali- ja terveysministeriö
- Kelan kansainvälisten asioiden keskus
- Kelan lomakkeet
- Hoitopaikanvalinta-sivusto

(Sairausvakuutuslaki, EU-asetus 883/2004, EU-asetus 1408/71, Direktiivi potilaiden oikeuksien soveltamisesta rajat ylittävässä terveydenhuollossa, 2011/24/EU, Laki rajat ylittävästä terveydenhuollosta (1201/2013), Terveydenhuoltolaki 7 a § ja 78 a §, Laki Kansaneläkelaitoksesta)

12.5 Hoitoon hakeutuminen ennakkoluvalla

EU/ETA-maahan tai Sveitsiin voi hakeutua hoitoon myös ennakkoluvalla. EU-lainsäädännön mukaan ennakkolupa on myönnettävä, jos lääketieteellisesti perusteltua sairaanhoitoa ei voida järjestää asuinvaltiossa.

Suomessa ennakkolupaa haetaan Kelasta hakemuksella SV 129 'Lupa saada hoitoa asuinvaltion ulkopuolella'. Kotikunnan julkisen terveydenhuollon tulee puoltaa luvan myöntämistä.

Jos ennakkolupa myönnetään Kelasta, hoitoa annetaan hoidonantajavaltion lainsäädännön ja järjestelmän mukaisesti. Ennakkoluvan saanut asiakas maksaa itse hoitoa antavan valtion lainsäädännön mukaisen asiakasmaksun. Matkojen, yöpymisten, lääkkeiden ja mahdollisen välttämättömän saattajan kustannuksista voi saada jälkikäteen korvausta Kelasta. Saattajan välttämättömyydestä on oltava maininta julkisen terveydenhuollon lausunnossa.

Lisätietoja:

- Kela
- Kelan lomakkeet

(Sairausvakuutuslaki, Laki asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta ns. soveltamisalalaki (1573/1993), EU-asetus 883/2004, EU-asetus 1408/71)

12.6 Lääkkeet ulkomaille ja eurooppalainen lääkemääräys

Omaan hoitoon kuuluvat lääkkeet ja välineet on syytä ottaa kotimaasta mukaan. Matkalle kannattaa varata lääkkeitä mukaan runsaasti, esimerkiksi viikon matkalle kahden viikon lääkkeet.

Suomessa voi apteekista pääsääntöisesti lunastaa kerralla lääkkeitä kolmen kuukauden lääkemäärän, jolloin Kela maksaa niistä sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen. Yli kolmen kuukauden lääkemäärän Kela voi korvata vain erityisestä syystä, esimerkiksi pitkän ulkomailla oleskelun takia. Tällöin lääkkeet tulee maksaa itse kokonaan ja hakea niistä korvaus Kelasta jälkikäteen.

Ennen matkaa tulee selvittää, millaisia rajoituksia lääkkeiden maahan tuonnissa on kohdemaassa ja välikulkumailla. Resepti ei välttämättä aina riitä dokumentiksi, vaan joissakin maissa edellytetään esim. tuontilupaa, tullille esittämistä tai lähtömaan viranomaisen antamaa todistusta.

Reseptit kannattaa myös ottaa mukaan ja jättää niistä kopiot kotiin. Sähköistä reseptiä (eReseptiä) käytettäessä, voi matkalle ottaa mukaan jokin seuraavista asiakirjoista:

- lääkärin tulostama potilasohje
- apteekista saatava yhteenvetotuloste
- yhteenveto, jonka voit itse tulostaa Kansallisen terveystietokeskuksen (Kanta) Omakannasta

Jos ei ole varmuutta matkakohteen tullimääräyksistä, voi lääkäriltä pyytää paperiset lääkemääräykset. Lääkäriltä voi pyytää myös oman sairautensa diagnoositietoja tai hoitokertomuksia. Joskus asiakirjojen käännettäminen englanniksi tai kohdevaltion kielelle voi olla järkevää.

Lääkkeet suoraan apteekista Euroopassa

EU-maissa ja Sveitsissä voi lääkkeet hakea paikallisesta apteekista, jos mukana on eurooppalainen lääkemääräys. Henkilön on itse pyydettävä eurooppalaista lääkemääräystä, jos hän haluaa hakea lääkkeensä Suomen ulkopuolelta.

Lääkemääräyksen vastavuoroinen tunnustaminen ei toistaiseksi koske ETA-valtioita (Norja, Islanti ja Liechtenstein) tai Sveitsiä, jotka voivat kuitenkin oman kansallisen lainsäädäntönsä perusteella hyväksyä myös Suomessa kirjoitetun lääkemääräyksen.

Lääkemääräyksessä tarkoitettulla lääkkeellä tulee olla myyntilupa siinä jäsenmaassa, jossa se aiotaan hankkia.

Pääsääntöisesti lääkäri kirjoittaa reseptin vaikuttavalla aineella, biologisia valmisteita lukuun ottamatta. Lääkemääräys voidaan kirjoittaa tuotemerkillä, jos lääkkeen määrääjä pitää sitä lääketieteellisistä syistä välttämättömänä, mutta lääkemääräyksessä on silloin esitettävä syyt tuotemerkin käyttöön.

Henkilö maksaa itse kokonaan Suomen rajojen ulkopuolella ostamansa lääkkeet ja hakee myöhemmin korvausta Kelasta. Lääkevalmisteen hinnasta saa sairausvakuutuskorvauksen, jos valmiste on Suomen lainsäädännön mukaan korvattava.

Eurooppalainen apteekki voi kieltäytyä toimittamasta lääkettä potilaalle, jos apteekissa herää epäily ulkomaisen reseptin aitoudesta, sisällöstä tai ymmärrettävyydestä.

Lisätietoja:

- Kanta.fi
- Kela
- Sosiaali- ja terveysministeriö

Lisätietoja lääkkeiden maahantuontirajoituksista saa kohdemaan edustustosta Suomessa.

(EU-direktiivi 2011/24/EU, Laki (61/2007) ja asetus (485/2008) sähköisestä lääkemääräyksestä, Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 159/2007, Asetus lääkkeen määräämisestä 1088/2010)

13 Työllistymistä edistävät palvelut

13.1 Yleistä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden työllisyydestä

Julkisen vallan on Suomen perustuslain mukaan edistettävä työllisyyttä ja pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus työhön. Tämä koskee yhdenvertaisesti myös vammaisia ja pitkäaikaissairaita ihmisiä.

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden henkilöiden työllistymistä ja työssä pysymistä voidaan edistää monin eri tavoin.

Työsuhteessa tehtävään työhön sovelletaan työsopimuslakia ja muuta yleistä työlainsäädäntöä kuten työehtosopimuslakia, työaikalakia, vuosilomalakia, työturvallisuuslakia ja työterveyshuoltolakia. Työsuhteessa tehtävästä työstä maksettavan palkan ja muiden työtä koskevien ehtojen on oltava työehtosopimuksen ja lainsäädännön mukaisia.

Työntekijät voivat työtään koskevissa asioissa kääntyä työterveyshuollon, työpaikan työsuojeluvaltuutetun ja luottamusmiehen sekä ammattiliittojen palvelujen puoleen. Apua voi saada myös TE-palveluista sekä aluehallintovirastoista (AVI). Irtisanotun muutosturvasta saa tietoa työnantajalta sekä TE-toimistosta.

Yhdenvertaisuuslaki kieltää kaikenlaisen syrjinnän myös työelämässä. Kielletyksi syrjinnäksi katsotaan myös vammaisten henkilöiden tarvitsemien kohtuullisten mukautusten epääminen. Yhdenvertaisuuslain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu, yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta sekä työelämäasioiden osalta lisäksi työsuojeluviranomaiset. Lisätietoa työelämän yhdenvertaisuusasioista löytyy työsuojeluhallinnon internetsivuilta.

Pitkäaikaissairaana ja vammaisen henkilön työelämään pääsyä ja työssä pysymistä tukevat tässä luvussa mainittujen palveluiden lisäksi erilaiset

kuntoutuspalvelut (ks. luku 8) ja apuvälineet (ks. luku 9) sekä vammais- palvelut kuten kuljetuspalvelut, tulkkauspalvelut ja henkilökohtainen apu sekä auton hankintaan ja muutostöihin liittyvät tuet (ks. luvut 3.3, 3.4, 4.16 ja 4.17). Oppisopimuksesta löytyy tietoa luvusta 14.5.

Yritystoiminnan aloittava vammaisen tai pitkäaikaissairas henkilö voi saada tukea esimerkiksi Kelasta ja TE-toimistosta (mm. elinkeinotukea ja starttirahaa).

Myös vakuutusten perusteella voi olla mahdollista saada erilaisia tukia työllistymiseen tai yritystoiminnan aloittamiseen.

Työelämän saavutettavuus ja esteettömyys tarkoittaa niin fyysistä esteettömyyttä, tietojärjestelmien saavutettavuutta kuin myös psyykkistä saavutettavuutta ja sosiaalista saavutettavuutta. Hyödyllistä tietoa löytyy Tie työelämään -sivustolta.

(Laki yksityisyyden suojasta työelämässä, Perustuslaki, Työaikalaki, Työehtosopimuslaki, Työsopimuslaki, Työterveyshuoltolaki, Työttömyysturvalaki, Työturvallisuuslaki, Vuosilomalaki, Yhdenvertaisuuslaki)

13.2 TE-palvelut

Työ- ja elinkeinopalvelut eli TE-palvelut tarjoavat ilmaisia palveluja työnhakijoille ja työnantajille. TE-palveluja tuottavat työ- ja elinkeino- toimistot (TE-toimistot) sekä työvoiman palvelukeskukset (TYP:it). Yhteistyössä palveluja tuottavat myös kunnat, oppilaitokset, yhteispalvelu- pisteet ja seudulliset yrityspalvelut.

Vammaisten ja pitkäaikaissairaiden työllistymisen tukitoimia voidaan kohdentaa sekä työnantajalle että työntekijälle/harjoittelijalle. Työnantaja voi hakea tukea palkkaukseen, palveluihin ja työympäristön muutoksiin siltä osin kuin ne eivät kuulu työnantajan velvoitteisiin. Tietoa ja käytän- nön tukea työllistämiskysymyksissä antavat TE-toimistot.

Jos Kelan sairauspäiväraha-oikeus on evätty tai päättynyt, henkilön on syytä hakeutua toimeentulonsa turvaamiseksi TE-toimistoon työnhaki- jaksi, vaikka työsuhde olisikin voimassa. Näin on siitä riippumatta, jat- kuuko sairausloma tai onko työkyvyttömyyseläkehakemus vireillä tai hylätty. Mahdollisen uuden työkyvyttömyyseläkehakemuksen tueksi tar- vitaan usein työkokeiluja, työkyvyn arviointia, lisätutkimuksia sekä uu- sia eri alojen erikoislääkärien tai fysioterapeutin täydentäviä lausuntoja.

Myös työkyvyttömyyseläkkeellä oleva voi ilmoittautua työnhakijaksi TE-toimistoon. Työkyvyttömyyseläke ei ole este TE-palveluiden saan- nille.

13.2.1 Työolosuhteiden järjestelytuki

Työpaikan saanti tai sen säilyttäminen voi edellyttää muutoksia työpaikalla. Työntekijä voi vamman tai sairauden takia myös tarvita apua joissakin työtehtävissä. Työnantajalla on velvollisuus mukauttaa työtä ja työolosuhteita kohtuullisesti, jos se poistaa vamman tai sairauden aiheuttaman haitan työnteossa. Työnantajan on myös mahdollista saada TE-toimistosta työolosuhteiden järjestelytukea, jos työhön palkattavan tai työssä jo olevan henkilön vamma tai sairaus edellyttää uusia työvälineitä tai kalusteita, muutostöitä työpaikalla tai apua työssä toiselta työntekijältä.

13.2.2 Palkkatuki

TE-toimisto voi maksaa palkkatukea työnantajalle, joka palkkaa työttömän työnhakijan, jonka vamma tai sairaus olennaisesti ja pysyvästi vaikuttaa työsuoritukseen tarjotussa tehtävässä. Jos palkkatuki myönnetään sillä perusteella, että työnhakijan vamma tai sairaus olennaisesti ja pysyvästi tai pysyväisluonteisesti alentaa tuottavuutta tarjolla olevassa työtehtävässä, tuki on enintään 50 prosenttia palkkauskustannuksista. Tukijakson kesto on tällöin enintään 24 kuukautta kerrallaan.

Jotkut kunnat voivat myöntää palkkatuen päälle kuntalisää.

13.2.3 Työkokeilu

TE-palvelujen työkokeilun tavoitteena on selvittää vaihtoehtoja ammatinvalinnalle ja uralle tai tukea paluuta työmarkkinoille. Työkokeilu voidaan järjestää esimerkiksi silloin, kun henkilöltä puuttuu ammatillinen koulutus tai hän suunnittelee alan tai ammatin vaihtoa. Tai jos henkilö on ollut pitkään poissa työmarkkinoilta, työkokeilun tavoitteena on selvittää, minkälaista tukea hän tarvitsee päästäkseen takaisin työhön. TE-palveluiden työkokeilun järjestäjänä voi olla yritys, yksityinen elinkeinonharjoittaja, yhteisö (esim. kunta tai yhdistys), säätiö, valtion virasto tai laitos tai työpaja. Työkokeilu järjestetään aidossa työympäristössä. Yksityishenkilö ei voi toimia työkokeilun järjestäjänä. Työkokeilu voi kestää enintään 12 kuukautta – samalla työnantajalla yleensä kuitenkin enintään kuusi kuukautta.

Työkokeilun käyttötarkoitusta on laajennettu 1.1.2017 lukien siten, että työkokeilua voidaan käyttää lyhytkestoisesti myös henkilön soveltuvuuden arviointiin ns. rekrytointikokeiluna ennen työsopimuksen tekemistä. Rekrytointikokeilu on työttömälle vapaaehtoinen, ja se voi kestää enintään kuukauden. TE-toimisto ei ohjaa ketään rekrytointikokeiluun, vaan kokeilun järjestäminen edellyttää, että asiakas esittää yhdessä kokeilun järjestäjänä toimivan työnantajan kanssa kokeilun järjestämistä.

Lisätietoja: TE-palvelut ja TE-toimistot

(Laki ja valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, Yhdenvertaisuuslaki)

13.3 Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP)

Kun työttömyys on pitkittynyt ja työnhakija tarvitsee tukea työllistymiseen, TE-toimisto tai kunnan sosiaalitoimi voi ohjata asiakkaan työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalvelun (TYP-palvelun) piiriin, jossa asiakas saa TE-toimiston, kuntien ja Kelan työllistymistä edistäviä palveluja yhdestä paikasta.

(Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta)

13.4 Nuorisotakuu

Nuorisotakuu edellyttää, että alle 25-vuotiaille sekä alle 30-vuotiaille vastavalmistuneille tarjotaan koulutus-, harjoittelu-, työpaja- tai työpaikka kolmen kuukauden sisällä työttömäksi ilmoittautumisesta. Nuorisotakuuseen kuuluu myös koulutustakuu, jonka on tarkoitus taata jokaiselle juuri peruskoulunsa päättäneelle koulutuspaikka.

Nuorisotakuuta täydentää uudistetun sosiaalihuoltolain mukainen alle 25-vuotiaisiin nuoriin kohdistuva nuorisopalvelutakuu, johon sisältyy moniammatillinen palvelutarpeen arviointi, omatyöntekijä, kohdennettu sosiaalinen kuntoutus sekä muut tarvittavat palvelut yhteistyössä muiden toimijoiden kuten työ- ja elinkeinohallinnon kanssa. Sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu- tai kuntoutuspaikkaan tai työpajaan sekä ehkäistään näissä keskeyttämistä.

Lisätietoja: Nuorisotakuu

(Sosiaalihuoltolaki)

13.5 Kelan järjestämä työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus

Työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus on 1.1.2017 lukien korvannut Kelan järjestämän työkokeilun, työhönvalmennuksen ja mielen-terveyskuntoutujien työhönvalmennuksen.

Työllistymistä edistävä ammatillinen kuntoutus on tarkoitettu henkilöille, jotka tarvitsevat sairauden tai vamman ja kokonaistilanteensa vuoksi yksilöllistä työhönvalmentajan tukea työtehtävän, ammattialan tai opiskelualan valintaan. Valmentaja voi myös tukea tällaista henkilöä työllistymään työntekijänä tai yrittäjänä.

Kuntoutus on yksilökuntoutusta, joka toteutetaan henkilön kuntoutustavoitteen mukaan. Sairauden hoidon tulee olla sellaisessa vaiheessa, että henkilö voi sitoutua työpaikalla tapahtuvaan työskentelyyn.

Työllistymistä edistävässä ammatillisessa kuntoutuksessa on 3 vaihtoehtoista palvelulinjaa: 1) työkokeilu, 2) työhönvalmennus ja 3) työkokeilu

ja työhönvalmennus. Kela valitsee kuntoutujan kanssa yhden palvelulinjan, joka soveltuu parhaiten kuntoutujan ajankohtaiseen tilanteeseen ja kuntoutustarpeeseen.

13.5.1 Työkokeilu

Työkokeilun tavoitteena on varmistaa ammatillinen urasuunnitelma, opiskeluala tai konkreettinen työtavoite. Tällöin kuntoilija kokeilee työtä jollakin työpaikalla. Hän työhönvalmentajan tukea soveltuvan ammattialan, opiskelualan tai työtehtävän valintaan ja sen soveltuvuuden varmistamiseen. Työkokeilu kestää 3–6 kuukautta, ja se voi jatkua työhönvalmennuksena.

13.5.2 Työhönvalmennus

Työhönvalmennus soveltuu silloin, jos kuntoutuja tarvitsee tukea työpaikan etsimiseen ja hänen tavoitteensa on saada palkkatyöpaikka tavoittelemaltaan ammattialalta. Työhönvalmennus voi auttaa kuntoutujaa löytämään työpaikan, työllistymään avoimilla työmarkkinoilla ja muodostamaan palkkatyösuhteen. Työhönvalmennus kestää 3–21 kuukautta.

13.5.3 Työkokeilu ja työhönvalmennus

Työkokeilun ja työhönvalmennuksen yhdistelmä soveltuu silloin, jos kuntoutuja tarvitsee työhönvalmentajalta paljon tukea uratavoitteensa täsmentämiseen sekä työkykyään vastaavien ammattialojen ja työnkuvien löytämiseen.

Työkokeilun ja työhönvalmennuksen yhdistelmä alkaa työkokeiluna, jossa henkilö saa työhönvalmentajan tukea urasuunnitelman teossa ja alavaihtoehtojen valinnassa sekä ammattialan ja työn soveltuvuuden varmistamisessa. Työkokeiluvaiheen jälkeen kuntoutus jatkuu työhönvalmennuksella, jossa kuntoutuja saa tukea etsiessään laaja-alaisesti palkkatyöpaikkaa tavoittelemaltaan ammattialalta ja siirtyessään ulkopuoliseen työpaikkaan palkkatyöhön.

Työkokeilun ja työhönvalmennuksen yhdistelmä kestää 6-26 kuukautta.

Lisätietoja: Kela

(Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista)

13.6 Kunnan järjestämä kuntouttava työtoiminta

Kuntouttavalla työtoiminnalla laissa tarkoitetaan kunnan järjestämää toimintaa, jonka tarkoitus on parantaa henkilön elämänhallintaa sekä luoda edellytyksiä työllistymiselle, ja jossa ei synny virka- eikä työsuhdetta henkilön ja toimintaa järjestävän tai toteuttavan tahon välille. Kunta voi

järjestää kuntouttavan työtoiminnan itse tai tekemällä kirjallisen sopimuksen sen järjestämisestä toisen kunnan tai kuntayhtymän taikka rekisteröidyn yhdistyksen, rekisteröidyn säätiön, valtion viraston tai rekisteröidyn uskonnollisen yhdyskunnan kanssa. Kuntouttavaa työtoimintaa ei saa hankkia yritykseltä. Tällä pyritään siihen, että kuntouttavan työtoiminnan asiakkaiden työpanosta ei käytetä taloudellisen voiton tuottamiseen. Myös yhdistys tai säätiö voidaan katsoa yritykseksi, jos se harjoittaa elinkeinotoimintaa.

Kuntouttavan työtoiminnan tavoitteena tulee olla asiakkaiden työ- ja toimintakyvyn parantaminen siten, että he voisivat osallistua julkisiin työvoimapalveluihin tai työhön. TE-toimisto ja kunta laativat aktivointisuunnitelman yhdessä henkilön kanssa. Aktivointisuunnitelmassa sovitaan henkilön tarpeen mukaisista palveluista, jotka voivat olla työtarjouksia, julkisia työvoimapalveluja, kuntouttavaa työtoimintaa, muita sosiaalipalveluja sekä terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluja. Työllistymistä edistävään monialaiseen yhteispalveluun TYP:iin ohjatun henkilön kanssa on aktivointisuunnitelman sijasta voitu laatia monialainen työllistymissuunnitelma.

(Laki kuntouttavasta työtoiminnasta, Laki työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta)

13.7 Työhönvalmennus

Työhönvalmentajan (työvalmentajan) tukea omaan työllistymiseensä voi saada TE-palveluista, Kelasta tai kunnan sosiaalitoimen tarjoamana työhönvalmentajapalveluna.

(Kehitysvammalaki, Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, Sosiaalihuoltolaki)

13.8 Työssä työkyvyttömyyseläkkeellä

Kaikilla työeläkelakien mukaista pientä työkyvyttömyys- ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavilla on oikeus hankkia palkkatuloja 737,45 euroon asti kuukaudessa eläkettään menettämättä. Jos bruttoeläke on suurempi kuin 737,45 euroa, niin työeläkelaitos määrittää yksilöllisen, tätä korkeamman ansiorajan.

Ennen työllistymistään on eläkettä saavan henkilön välttämätöntä pyytää tarkka selvitys omalta eläkelaitokseltaan siitä, miten ansiotulo vaikuttaisi eläkkeeseen ja paljonko on oikeus kuukausittain ansaita eläkettään menettämättä.

Mikäli työkyvyttömyyseläkeläinen ennakoi ansaitsevansa kuukausittain enemmän kuin hänen yksilöllinen ansaintarajansa on, hän voi etukäteen

hakea ns. eläkkeen lepäämään jättämistä 3–24 kuukauden ajaksi. Jos lepäämään jätettyä työkyvyttömyyseläkettä ei vaadita uudelleen maksettavaksi 24 kuukauden kuluessa lepäämään jättämisestä, työkyvyttömyyseläke lakkautetaan sen lepäämään jättämisestä lukien. Mikäli työkyvyttömyyseläkkeellä oleva saa eläkkeen lepäämäänjättämishetkellä Kelan eläkettä saavan hoitotukea, myönnetään hänelle Kelan ylin vammaistuki siksi ajaksi, kun eläke on lepäämässä.

(Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä)

13.9 Aktiivimallin vaikutus työttömyysturvaan

Aktiivimalli tarkoittaa sitä, että työttömän työnhakijan on 65 työttömyysetuuden maksupäivän tarkastelujakson aikana täytettävä niin sanottu aktiivisuusedellytys, jotta etuutta maksetaan täysimääräisenä myös tarkastelujaksoa seuraavat 65 maksupäivää (noin kolme kuukautta).

Aktiivimalli koskee suurinta osaa työnhakijoista. Aktiivimalli ei koske työnhakijaa, joka

- saa työkyvyttömyyden tai vamman perusteella myönnettyä etuutta
- työskentelee omais- tai perhehoitajana
- on hakenut työkyvyttömyyseläkettä ja odottaa päätöstä

Työttömän työnhakijan kannattaa ilmoittaa etuuden maksajalle tällaisesta tilanteesta viipymättä.

Lisätietoja: TE-palvelut

(Laki työttömyysturvalain muuttamisesta)

14 Opiskelu

Tässä osassa käsitellään opiskeluun saatavaa taloudellista tukea, ammatinvalintaa, ammatillista erityisopetusta, työvoimakoulutusta ja opiskelua ammatillisena kuntoutuksena.

Opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla on tapahtunut muutamia keskeisiä muutoksia vuoden 2018 alussa.

Uusi laki ammatillisesta koulutuksesta astui voimaan 1.1.2018. Jatkossa on yksi näyttöön perustuva ja osaamisen hankkimistavasta riippumaton tapa suorittaa tutkinto. Ammatilliseen koulutukseen voi hakea ja päästä joustavasti silloin, kun on tarve. Keväisin järjestettävä valtakunnallinen yhteishaku säilyy peruskoulunsa päättävillä ja vailla toisen asteen tutkintoa olevilla. Jokaiselle opiskelijalle tehdään henkilökohtainen osaamisen kehittämissuunnitelma (HOKS), jota päivitetään tutkinnon suorittamisen aikana.

Vanhempien tulot eivät enää vaikuta itsenäisesti asuvan 18–19-vuotiaan toisen asteen opiskelijan opintorahan määrään. Nämä opiskelijat voivat saada täyden perusmääräisen opintorahan.

Oikeus oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisiin psykologi- ja kuraattori- palveluihin laajentui koskemaan kaikkia ammatillista perustutkintoa suorittavia opiskelijoita sekä valmentavassa koulutuksessa olevia opiskelijoita. Myös ammatillista perustutkintoa näyttötutkintona tai työvoimakoulutuksena suorittavat opiskelijat pääsivät opiskelijahuoltopalveluiden piiriin.

Maahanmuuttajat voivat opiskella entistä joustavammin ja monipuolisemmin luku- ja kirjoitustaitoa sekä suomea ja ruotsia vapaan sivistystyön toimintana eli esim. kansalais- ja kansanopistoissa, opintokeskuk-

sisä ja kesäyliopistossa. Kotoutumissuunnitelmaan hyväksytyt opinnot ovat maksuttomia.

(Laki ammatillisesta koulutuksesta)

(Asetus ammatillisesta koulutuksesta)

14.1 Taloudellinen tuki opiskeluun

14.1.1 Opintotuki

Opintotuki koostuu opintorahasta, valtion takaamasta opintolainasta ja asumislisästä. Asumislisä on tarkoitettu ulkomailla ja Ahvenanmaalla opiskeleville ja asuville sekä kansanopistojen ja urheiluopistojen maksullisilla linjoilla opiskeleville ja opistojen asuntolassa asuville. Muut opiskelijat voivat hakea yleistä asumistukea. (ks. luku 4.1). Opintotukea voivat hakea Kelasta päätoimiset opiskelijat. Harjoitteluajalle tai työssä oppimisjaksolle voidaan myöntää opintotukea, silloin kun kyseessä on tutkinnon pakollinen opintojakso tai suoritettavan tutkinnon osa.

Opintotuen myöntäminen ja maksaminen edellyttävät edistymistä päätömissä opinnoissa. Opintojen edistymistä pidetään riittävänä, jos opiskelijan päätoiminen opiskeluaika ei tule olennaisesti ylittämään asianomaisia opintoja varten määritettyä tukiaikaa. Opintojen edistymisen arvioinnissa otetaan jatkossa aiempaa kattavammin ja kaavamaisemmin huomioon opintotukeen oikeuttaneiden opintojen aikana kertyneet opintosuoritukset. Uutta sääntelyä sovelletaan 1.8.2018 lähtien vuosittain suoritettavaan korkeakouluopiskelijan opintojen riittävän edistymisen arviointiin. Arvioinnissa otetaan huomioon opintosuoritukset ja tukikaudet 1 päivästä elokuuta 2011.

Kela ja korkeakoulujen opintotukitoimistot voivat edellyttää, että opintotukea vastaan tulee suorittaa tietyssä ajassa vaaditun määrän opintoja. Mikäli opinnot hidastuvat tilapäisesti opiskelijan esittämien erityisten syiden, kuten sairastumisen tai vaikean elämäntilanteen vuoksi, voidaan opintotuen maksamista jatkaa.

Jos opiskelija suorittaa tutkintoa suomalaisessa oppilaitoksessa ja opiskelee siihen liittyen tilapäisesti ulkomailla tai opinnot vastaavat edellä tarkoitettuja opintoja Suomessa, hänelle voidaan myöntää opintotukea ulkomaille.

Opintorahan suuruus määräytyy hakijan iän, asumismuodon ja siviilisäädyn sekä oppilaitoksen mukaan. Tietyissä tilanteissa opintorahan määrään vaikuttavat myös vanhempien tulot. 1.1.2018 alkaen vanhempien tulot eivät enää vaikuta itsenäisesti asuvan 18–19-vuotiaan toisen asteen opiskelijan opintorahan määrään. Nämä opiskelijat voivat saada täyden perusmääräisen opintorahan.

Myös opiskelijan omat tulot vaikuttavat aina opintorahaoikeuteen. Tuloraja on henkilökohtainen ja perustuu tukikuukausien määrään. Opiskelijan on itse huolehdittava siitä, ettei vuosituloraja ylitä. Vuositulorajaan voi vaikuttaa perumalla tukea tai palauttamalla maksettuja tukia tukivuotta seuraavan vuoden toukokuun loppuun mennessä. Harjoitteluajan palkka, työssäoppimisjakson palkka tai oppilaitoksen maksama apuraha ei estä opintorahan saamista. Ne otetaan huomioon vuosituloina. Opintoraha on veronalaista tuloa eikä sitä myönnetä alle 17-vuotiaille. Opintoraha myönnetään aikaisintaan hakemiskuukauden alusta.

Opintorahan määrä eri koulutusasteilla euroa/opiskelu- kuukausi 1.1.2018 alkaen.

	Toinen aste	Korkeakoulu
Alaikäisen lapsen huoltaja	325,28	325,28
Avioliitossa oleva	250,28	250,28
Itsenäisesti asuva 18 vuotta täyttänyt	250,28	250,28
Itsenäisesti asuva 17-vuotias	101,74 ²	101,74 ¹
Vanhempansa luona asuva 20 vuotta täyttänyt	81,39 ¹	81,39 ¹
Vanhempansa luona asuva 17–19-vuotias	38,66 ²	38,66 ¹

¹)voidaan korottaa vanhempien tulojen perusteella

²)voidaan korottaa tai alentaa vanhempien tulojen perusteella

Kelan sivuilla voi laskea opintotuen määrän sekä omien tulojen vaikutuksen tukeen. Kelan verkkoasiointipalvelussa opiskelija voi tarkistaa omat opintotukitietonsa sekä tehdä hakemuksen ja muutositmoituksen.

Opintolainaa voi hakea pankista opintolainan valtioneuvoston myöntämisen jälkeen. Lainan takaisinmaksu alkaa useimmiten opintojen päätyttyä. Opintolainan valtioneuvoston myöntämisen kerralla koko opiskelun ajalle, mutta takauspäätös annetaan lukuvuodeksi kerrallaan.

Opintolainan valtioneuvoston myöntämiseen on oikeus opiskelijalla, joka saa opintorahaa tai aikuiskoulutustukea. Myös lapsilisään oikeutettu opiskelija, joka asuu muualla kuin vanhempiensa luona on oikeutettu takaukseen, jos hän vanhempiensa tulojen perusteella olisi oikeutettu opintorahaan. Lisäksi oikeus on 18–19-vuotiaalla toisen asteen oppilaitoksen opiskelijalla, vaikka hän ei olisi vanhempiensa tulojen perusteella oikeutettu opintorahaan.

Lainatakausta tai seuraavan lukuvuoden takauspäätöstä ei myönnetä, jos aiempi opintolaina on Kelan perittävänä. Jos Kelan perintään joutuminen on johtunut poikkeuksellisista syistä, lainatakaus voidaan myöntää.

Opintolainan valtioneuvoston määrää euroa/kk

- Alle 18-vuotias (toinen aste) 300,00

- 18 vuotta täyttänyt (toinen aste) 650,00
- Korkeakouluopiskelija tai aikuiskoulutustukea saava 650,00
- Ulkomailla opiskeleva 800,00

(Opintotukilaki)

14.1.2 Opintolainan korkoavustus

Kela maksaa valtion takaaman opintolainan erääntyvät korot ilman viivästyskorkoa ja pankin kuluja pienituloiselle ilman takaisinmaksuvelvollisuutta sillä ehdolla, että opintolainan korkoja ei lisätä lainapäöomaan tai hakijalla on korkotukilainaa eikä hänelle ole maksettu opintotukea koron erääntymiskuukautta edeltävän viiden kuukauden ajalta.

Pienituloiseksi katsotaan henkilö, jonka bruttotulot ovat koron maksua edeltävän neljän kuukauden tarkastelujakson aikana keskimäärin 1333 euroa kuukaudessa. Hakijan puolison tulot eivät vaikuta korkoavustuksen saamiseen. Tulorajaa korotetaan, jos hakijalla on huollettavanaan alaikäisiä lapsia tai jos hakijan luona asuu hänen puolisonsa alaikäisiä lapsia. Korkoavustusta haetaan viimeistään kahden kuukauden kuluttua koron säännönmukaisesta erääntymiskuukaudesta.

14.1.3 Opintolainahyvitys ja opintolainavähennys

Korkeakouluopiskelija voi saada opintolainahyvityksen, jos hän nostaa opintolainaa opintojen aikana ja suorittaa tutkinnon määräajassa. Hyvitys tarkoittaa, että Kela maksaa osan opintolainasta. Hyvitys koskee ainoastaan korkeakouluopiskelijoita, jotka ovat aloittaneet ensimmäiset korkeakouluopintonsa 1.8.2014 tai sen jälkeen. Hyvityksen voi saada vain ensimmäisestä suoritettavasta tutkinnosta.

Päätös hyvityksestä tulee automaattisesti tutkinnon suorittamisen jälkeen. Ulkomailla opiskelleen on ilmoitettava suorittamansa tutkinto Keralle. Opintolainahyvitys on 40 prosenttia siitä opintolainan määrästä, joka ylittää 2500 euroa.

Korkeakouluopiskelija voi saada opintolainavähennyksen verotuksessa, jos hän suorittaa korkeakoulututkinnon määräajassa ja on aloittanut ensimmäisen korkeakoulututkinnon opinnot ennen 1.8.2014. Opintolainavähennys on siis verovähennys. Määräajalla tarkoitetaan tutkinnon laajuuden mukaista opiskeluaikaa. Vähennyksen suuruus on 30 prosenttia opintolainan 2 500 euroa ylittävästä määrästä. Jos tutkinnon suorittamisaika ylittää määräajan, lainavähennyksen voi saada, jos opinnot ovat viivästyneet sairauden, varusmiespalveluksen tai lapsen hoitamisen vuoksi.

Opintolainavähennykseen oikeuttavia tutkintoja ovat ylempi tai alempi korkeakoulututkinto, ammattikorkeakoulututkinto tai ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Alempi korkeakoulututkinto oikeuttaa lainavähennykseen vain, jos opiskelija on valittu suorittamaan pelkästään alempi korkeakoulututkinto. Lainavähennyksen voi saada vain ensimmäiseksi

suoritetun vähennykseen oikeuttavan tutkinnon perusteella. Opintolainavähennys on 30% siitä opintolainan määrästä, joka ylittää 2500 euroa.

Tutkinnon suorittanut henkilö, jolla on ollut opintolainaa 31.7.2005 tai sen jälkeen, saa hakemuksetta päätösehdotuksen ja päätöksen opintolainavähennyksestä. Ulkomailla opiskelleen on ilmoitettava suorittamansa tutkinto Kelalle. Päätösehdotuksen saaja voi määräajassa pyytää asian käsittelyä uudelleen, jonka jälkeen hänelle annetaan päätös. Kela ilmoittaa verovähennyksessä tarvittavat tiedot sekä opintolainan lyhennykset verottajalle.

14.1.4 Opintolainan maksuvapautus

Kun opintolaina on valtiontakauksen perusteella maksettu pankille, voi lainan ottaja anoa Kelalta vapautusta velan maksusta Kelalle pysyvän työkyvyttömyyden tai määräaikaisen vähintään viisi vuotta kestävästä työkyvyttömyyden perusteella. Hakijan kuukausitulot eivät saa ylittää korkoavustuksen tuloarajaa. Täysimääräisen maksuvapautuksen edellytyksenä on lisäksi, että täysimääräistä takaisinperintää olisi taloudellinen tilanne ja muut olosuhteen huomioon ottaen pidettävä kohtuuttomana.

14.1.5 Koulumatkatuki

Koulumatkatukea voidaan myöntää lukiossa, ammatillisessa oppilaitoksessa tai valmentavassa tai kuntouttavassa opetuksessa päätoimisesti opiskelevalle päivittäisten koulumatkojen kustannuksiin, jos kustannukset ovat yli 54 euroa kuukaudessa ja yhdensuuntainen koulumatka on vähintään 10 kilometriä. Koulumatkatuki maksetaan matkalipun myyvälle taholle. Oma maksuosuus on enintään 43 euroa kuukaudessa julkista liikennettä käyttävälle.

Opiskelija voi käyttää mitä tahansa omaa matkustustapaa mm. silloin, kun joukkoliikennettä tai koulukuljetusta ei ole käytettävissä tai koulumatka on joukkoliikennettä tai koulukuljetusta käytettäessä vaikea tai raskas esimerkiksi vamman tai sairauden vuoksi. Näissä tilanteissa koulumatkatuki maksetaan kuukausittain suoraan opiskelijalle. Kun edellä mainitut ehdot täyttyvät, niin oman matkustustavan mukainen matka korvataan 100 kilometriin asti ja ylimenevä osa jää itse maksettavaksi.

Tuen suuruus lasketaan koulumatkan pituuden ja koulumatkan kulkutavan mukaan. Koulumatkatukea haetaan erikseen joka lukuvuodeksi. Takautuva hakuaika on yksi kuukausi. Hakemus toimitetaan oppilaitokseen.

Lisätietoja: Kela

(Laki lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta)

14.1.6 Aikuiskoulutustuki

Aikuiskoulutustuella ja siihen liittyvällä opintolainan valtiontakauksella tuetaan työssä olevien palkansaajien ja yrittäjien omaehtoista koulutusta. Ehtona on, että hakija on ollut työelämässä vähintään kahdeksan vuotta, nykyinen työsuhde on kestänyt vähintään vuoden eikä hakija saa muuta tukea opintoihinsa. Aikuiskoulutustuen myöntäminen edellyttää opintovapaata ansiotyöstä ja työstä poissaolo koulutuksen johdosta kestää yhtäjaksoisesti vähintään kaksi kuukautta. Aikuiskoulutustukea maksetaan enintään 15 kuukauden ajalta. Aikuiskoulutustukea haetaan Koulutusrahastosta. 1.8.2017 alkaen aikuiskoulutustuen rahoittaa Työttömyysvakuutusrahasto.

Jos opintovapaajakso kestää alle kaksi kuukautta tai opiskelu on osa-aikaista tai jaksottaista tai teet opiskelujenohella töitä, on mahdollista haakea soviteltua aikuiskoulutustukea.

Lisätietoja: Koulutusrahasto

(Laki aikuiskoulutustuesta)

14.2 Ammatinvalinta

14.2.1 Ammatinvalinta- ja urasuunnittelu

TE-palveluiden ammatinvalinta- ja urasuunnittelupalvelun tavoitteena on selvittää yhdessä psykologin tai asiantuntijan kanssa asiakkaan edellytyksiä ja vaihtoehtoja koulutuksessa ja työelämässä sekä auttaa häntä tekemään tilanteeseensa sopiva ammatilliseen kehittymiseen tähtäävä suunnitelma.

Palvelut on tarkoitettu sekä nuorille että aikuisille. Palvelujen tueksi käytetään tarvittaessa soveltuvuustestejä, työ- ja koulutuskokeiluja tai terveydentilan tutkimuksia. Omatoimisen urasuunnitteluun on myös erilaisia verkkopalveluja. Tietoa ja neuvontaa ammatinvalinta- ja urasuunnittelusta saa TE-toimistosta tai TE-puhelinpalvelun koulutusneuvonnasta tai uraohjauksesta.

Ammatin valinnassa auttaa itsearviointitehtävien kokonaisuus AVO.

Lisätietoja: TE-palvelut

14.2.1 Koulutuskokeilu

Koulutuskokeilu tarkoittaa kokeilevaa opiskelua ammatillisessa oppilaitoksessa. Kokeilun tarkoituksena on saada kuva koulutuksen asettamista vaatimuksista ja selvittää, mitä ammattiala vaatii. Lisäksi voidaan arvioida henkilön kiinnostusta alaan ja tarjota mahdollisuus tutustua kouluelämään. Koulutuskokeilu on tutustumis- ja arviointijakso, jonka tavoitteena on tukea ja selkeyttää kokeilijan koulutusvaihtoehdon valintaa ja

ohjata häntä hakeutumaan sopivaan ammatilliseen koulutukseen oman kiinnostuksensa ja opiskeluvalmiuksiansa mukaisesti. Koulutuskokeiluun liittyy alakohtaisia käytännön tehtäviä, yksilöllisiä ohjauskeskusteluja sekä opiskeluvalmiuksien ja tuen tarpeen kartoituksia.

Koulutuskokeilut kestävät muutamasta päivästä 10 päivään. Koulutuskokeilu on tarkoitettu henkilöille, jotka ovat hakeutumassa ammatilliseen peruskoulutukseen ja jotka tarvitsevat opinnoissaan erityistä tukea ja ohjausta.

Koulutuskokeilusta annetaan yleensä kirjallinen lausunto, josta käy ilmi kokeilun sisältö sekä arvio asiakkaan selviytymisestä koulutusallalla. Maksusitoumuksen koulutuskokeiluun voi saada esim. TE-toimistosta, Kelasta tai vakuutuslaitokselta.

Lisätietoja:

- TE-palvelut
- Kela

(Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalveluista)

14.3 Ammatilliset erityisoppilaitokset

14.3.1 Ammatillinen erityisopetus

Ammatillinen erityisopetus on tarkoitettu erityistä tukea tai järjestelyitä opinnoissaan tarvitseville opiskelijoille. Syy erityisjärjestelyihin voi olla esimerkiksi vamma, sairaus tai oppimisvaikeus. Opetuksessa otetaan huomioon opiskelijan henkilökohtaiset tavoitteet ja valmiudet.

Lisätietoja:

- Opintopolku
- Valteri

14.3.2 Erityistä tukea ammatilliseen perustutkintoon tai valmentavaan koulutukseen

Erityisopetusta voidaan järjestää ammatilliseen perustutkintoon ja myös ammatilliseen peruskoulutukseen valmentavassa koulutuksessa. Sitä voivat saada henkilöt, jotka oppimisvaikeuksien, vamman, sairauden tai muun syyn vuoksi tarvitsevat pitkäaikaista tai säännöllistä erityistä oppimisen ja opiskelun tukea. Erityisopetukseen osallistuvalla opiskelijalla laaditaan henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS). Ammatilliset oppilaitokset ja ammatilliset erityisoppilaitokset antavat erityisopetuksena järjestettävää ammatillista peruskoulutusta.

Ammatilliseen perustutkintoon valmentava koulutus (VALMA)

Erityistä tukea voi saada ammatilliseen perustutkintoon valmentavassa koulutuksessa. Valmentavassa koulutuksessa saadaan valmiuksia hakeutua ammatilliseen peruskoulutukseen ja paremmat edellytykset ammatillisen perustutkinnon suorittamiseen.

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus (TELMA)

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentava koulutus on tarkoitettu opiskelijoille, jotka sairauden tai vamman vuoksi tarvitsevat erityistä tukea sekä henkilökohtaista opetusta ja ohjausta, ja joilla ei ole mahdollisuutta osallistua tutkintoon johtavaan koulutukseen. Koulutusta annetaan ammatillisissa erityisoppilaitoksissa

Lisätietoja: Opintopolku

14.4 Ammatillinen työvoimakoulutus

Ammatillisen työvoimakoulutuksen tavoitteena on usein suorittaa perus-, ammatti- tai erikoisammattitutkinto tai tutkinnon osa. Monilla eri ammattialoilla järjestetään lisäksi jatko- tai täydennyskoulutusta.

Maksutonta ammatillista työvoimakoulutusta järjestetään ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa, korkeakouluissa tai yksityisissä oppilaitoksissa.

Ammatillinen työvoimakoulutus on tarkoitettu ensisijaisesti työttömille tai työttömyysuhan alaisille aikuisille, jotka ovat suorittaneet oppivelvollisuutensa. Myös korkeakoulututkintoon johtavia opintoja voidaan hankkia työvoimakoulutuksena henkilöasiakkaalle keskeytyneiden korkeakouluopintojen loppuunsaattamiseksi.

Opiskelijaksi voidaan valita koulutukseen ja sen tavoitteena olevaan ammattiin tai tehtävään soveltuva henkilö, jolla on työ- ja elinkeinotoimiston toteama koulutustarve. Yrittäjyyttä harkitsevalle tai yrittäjäksi aikovalle järjestetään uravalmennusta yrittäjyyteen sekä yrittäjäkoulutusta.

Opiskelijat koulutukseen valitsee valintaryhmä, johon kuuluu TE-palvelujen asiantuntijoita ja koulutuksen järjestäjän edustaja. Jos työvoimakoulutuksena hankitaan korkeakoulututkintoon johtavia opintoja, yliopisto tai ammattikorkeakoulu päättää opiskelijaksi ottamisesta.

Lisätietoja: TE-palvelut, ammatillinen työvoimakoulutus

14.5 Oppisopimuskoulutus

Oppisopimuskoulutus on määräaikaiseen työsuhteeseen perustuvaa ammatillista koulutusta. Sitä täydennetään ammattioppilaitoksissa tai aikuiskoulutuskeskuksissa järjestettävillä tietopuolisilla opinnoilla. Oppi-

sopimuskoulutuksella voi opiskella pääasiassa samoihin ammatillisiin perustutkintoihin, ammattitutkintoihin ja erikoisammattitutkintoihin kuin oppilaitosmuotoisessa koulutuksessa. Oppisopimuskoulutus kestää tutkintoon valmistavassa/johtavassa koulutuksessa yleensä 2–4 vuotta.

Oppisopimuskoulutukseen liittyy henkilökohtainen opiskeluohjelma, jossa opiskelijan aikaisempi työkokemus ja koulutus voidaan ottaa huomioon.

Työnantajalle maksetaan koulutuskorvausta. Opiskelija saa työehtosopimuksen mukaista palkkaa työssä oppimisen ajalta sekä taloudellista tukea tietopuolisen opetuksen ajalta. Työttömien oppisopimuskoulutuksesta työhallinto voi maksaa työnantajalle lisäksi palkkatukea. Yleensä opiskelija hankkii oppisopimustyöpaikan itse ottamalla yhteyttä työnantajiin. Oppisopimuskoulutukseen liittyvistä asioista vastaa oman alueen oppisopimustoimisto ja oppisopimuskoulutusta järjestävät oppilaitokset.

Lisätietoja:

- TE-palvelut
- Oppisopimustoimistot
- Oppisopimusopas

14.6 Opiskelu ammatillisena kuntoutuksena

Ammatillista kuntoutusta voi hakea, jos vamma tai sairaus rajoittaa oleellisesti ammatinvalintamahdollisuuksia tai työllistymistä. Apuvälineitä opiskeluun voidaan myöntää ammatillisena kuntoutuksena, kun kyse on työelämään tähtäävästä ammatillisesta koulutuksesta tai yleisivistävästä opiskelusta peruskoulun yläasteelta alkaen (ks. luku 8 ja luku 9).

Vaikeavammaisille opiskelijoille on myönnettävä kuljetuspalvelu opiskelumatkoihin (ks. luku 3.6.3). Vammaispalvelulain mukaisia muita palveluita vaikeavammaiselle opiskelijalle ovat palveluasuminen opiskelupaikkakunnalle ja henkilökohtainen apu. Tulkkauspalvelulain mukaiset palvelut kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisille ihmisille on haettavissa Kelasta (ks. luku 4.17).

(Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista)

15 Omaisen kuollessa

15.1 Hautauskulut

Hautauskulut maksetaan ensisijaisesti kuolinpesän varoista. Mikäli kuolinpesä on todettu varattomaksi, voi välttämättömiin hautauskustannuksiin hakea toimeentulotukea. Toimeentulotukihakemuksen on liitettävä tositteet kuluista, joihin tukea haetaan, perunkirja sekä selvitys lesken tuloista ja varoista.

Vainajalla saattaa olla oikeus edellisen työnantajan tai ammattiyhdistyksen maksamaan hautausavustukseen. Asiaa voi tiedustella viimeiseltä työnantajalta ja ammattiliitosta. Hautausavustusta maksetaan pakollisista tapaturma-, liikenne-, sotilastapaturma-, sotilasvamma- ja potilasvakuutuksista.

Sotainvalidin kuolinpesällä voi olla oikeus Valtiokonttorin maksamaan hautausapuun. Lisätietoja saa Valtiokonttorista.

Hautausjärjestelyihin saa lisätietoa hautaustoimistoista.

15.2 Perunkirjoitus

Perunkirjoitus on toimitettava kaikista Suomessa asuneista ja kuolleista henkilöistä kolmen kuukauden kuluessa vainajan kuolinpäivästä. Tarvittaessa perunkirjoitukselle voi hakea jatkoaikaa. Perunkirjoitusta varten laaditaan perukirja, jossa ilmoitetaan mm. vainajan perilliset sekä pesän varat ja velat. Perukirja toimitetaan kuukauden kuluessa perunkirjoituksesta verotoimistoon perintöverojen määrittämistä varten ja se toimii kuolinpesän veroilmoituksena. Lisätietoja verotoimistosta.

(Perintökaari)

15.3 Perhe-eläke

Suomessa on kaksi toisiaan täydentävää lakisääteistä perhe-eläkejärjestelmää, Kelan hoitama perhe-eläke ja työeläkejärjestelmän perhe-eläke, joka perustuu vainajan ansaitsemaan työ- tai yrittäjäeläkkeeseen. Kelan leskeneläkettä ei makseta 65 vuotta täyttäneelle leskelle, kun sen sijaan työeläkelakien mukaisella leskeneläkkeellä ei ole ikärajaa. Lapsi ja alle 65-vuotias leski voivat saada perhe-eläkettä samaan aikaan sekä Kelasta että työeläkkeitä hoitavista eläkelaitoksista. Kaikkia perhe-eläkkeitä voi hakea Kelan kautta.

(Kansaneläkelaki ja Työeläkelait)

15.3.1 Leskeneläke Kelasta

Kelan leskeneläkettä voi saada leski, joka ei ole täyttänyt 65 vuotta. Leskeneläkkeeseen kuuluvat alkueläke ja sen jälkeen mahdollisesti jatkoeläke. Alku- ja jatkoeläkkeen lisäksi Kela voi maksaa leskelle asumistukea.

Alkueläkettä maksetaan kuusi kuukautta tai enintään sen kuukauden loppuun, jona leski täyttää 65 vuotta. Lesken omat tulot saattavat vaikuttaa leskeneläkkeen määrään. Jos leski solmii uuden avioliiton ennen kuin hän on täyttänyt 50 vuotta, alkueläke lakkaa.

Jatkoeläke koostuu perusmäärästä ja tulosidonnaisesta täydennysmäärästä. Sitä maksetaan sen kuukauden loppuun, jona leski täyttää 65 vuotta. Jos leski solmii uuden avioliiton, ennen kuin hän on täyttänyt 50 vuotta, Kela maksaa hänelle kertasuorituksena sen määrän, joka leskellä olisi ollut oikeus saada seuraavien kolmen vuoden ajalta. Edellytyksenä on, että hän on ehtinyt saada leskeneläkettä vähintään vuoden ajan ennen avioitumistaan.

Lisätietoa: Leskeneläke

(Kansaneläkelaki)

15.3.2 Lapseneläke Kelasta

Lapseneläke maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle, jonka äiti, isä, äiti-/isäpuoli tai kasvattiäiti/-isä on kuollut. Jos nuori opiskelee päätoimisesti, Kela voi jatkaa lapseneläkkeen maksamista 21 ikävuoteen asti. Lapseneläke muodostuu perusmäärästä ja täydennysmäärästä.

Alle 18-vuotias voi saada perusmäärän lisäksi täydennysmäärän, johon vaikuttavat lapsen muut perhe-eläkkeet.

Lisätietoa: Lapseneläke

(Kansaneläkelaki)

15.3.3 Leskeneläke työeläkejärjestelmästä

Leskellä on oikeus leskeneläkkeeseen, jos puolisoilla on tai on ollut yhteinen lapsi. Lisäksi puolisoiden tulee olla naimisissa toisen puolison kuollessa ja heidän avioliitonsa on solmittu ennen kuin kuollut puoliso täytti 65 vuotta. Rekisteröidyn parisuhteen osapuolella on oikeus leskeneläkkeeseen samoin edellytyksin kuin aviopuolisolla. Avioliitossa olevalle ei ole leskeneläkeoikeutta.

Lapseton leski saa leskeneläkkeen, jos seuraavat edellytykset täyttyvät: avioliitto on solmittu ennen kuin leski on täyttänyt 50 vuotta, avioliitto on jatkunut vähintään viisi vuotta, avioliitto on solmittu ennen kuin kuollut puoliso täytti 65 vuotta, leski on vähintään 50-vuotias puolison kuollessa tai saanut työkyvyttömyyseläkettä vähintään kolme vuotta.

Lisätietoa: Leskeneläke

(Työeläkelait)

15.3.4 Lapseneläke työeläkejärjestelmästä

Lapseneläkkeeseen on oikeutettu alle 18-vuotias oma lapsi, ottolapsi ja puolison lapsi, joka asui puolisoiden yhteisessä kodissa sekä rekisteröidyn parisuhteen eloonjääneen osapuolen samassa taloudessa asuva lapsi. Rekisteröidyn parisuhteen lapsilla on samat oikeudet.

Avopuolison lapsi ei voi saada perhe-eläkettä avopuolison kuoleman jälkeen. Myöskään kasvattilapsella ei ole oikeutta työeläkelakien mukaiseen lapseneläkkeeseen kasvattivanhempansa kuoltua.

Työeläkelakien mukainen perhe-eläke (leskeneläke ja lapseneläke) määräytyy kuolleen henkilön oman eläkkeen mukaan. Jos hän ei kuollessaan saanut eläkettä, perhe-eläke määräytyy sen työkyvyttömyyseläkkeen mukaan, jonka kuollut henkilö olisi saanut.

Leskeneläkkeen määrän vaikuttavat lasten lukumäärä sekä lesken omat eläkkeet tai ansiotulot. Omat eläkkeet ja tulot eivät kuitenkaan vaikuta eläkkeeseen ennen kuin nuorin lapsi täyttää 18 vuotta. Lapseneläkkeeseen vaikuttaa edunsaajina olevien lasten määrä. Leskelle ja lapsille maksettavien eläkkeiden yhteismäärä voi enintään olla edunjättäjän eläkkeen suuruinen. Leskeneläke lakkaa, jos leski menee uudelleen naimisiin alle 50-vuotiaana. Tällöin leskelle maksetaan kolmen vuoden leskeneläkettä vastaava kertasuoritus. Lapseneläke lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

(Työeläkelait)

15.3.5 Perhe-eläke vahinkovakuutuslaitokselta

Leski ja lapsi voivat saada perhe- tai huoltoeläkettä myös tapaturma-, liikenne-, sotilastapaturma-, sotilasvamma- ja potilasvahinkovakuutuksesta. Jos näiden vakuutuslaitosten perhe-eläke antaa riittävän toimeentulon, Kela ei maksa perhe-eläkkeen täydennysmäärää.

Lisätietoja näistä eläkkeistä saa vakuutusyhtiöiden ja Valtiokonttorin internetsivuilta ja esitteistä.

15.4 Työntekijäin ryhmähenkivakuutus

Leskellä ja lapsella voi olla oikeus korvaukseen ryhmähenkivakuutuksen perusteella, jos kuollut henkilö oli kuollessaan työelämässä. Useimpien alojen työehtosopimukset velvoittavat työnantajan vakuuttamaan työntekijänsä työntekijäin ryhmähenkivakuutuksella. Työntekijäin ryhmähenkivakuutuksesta maksetaan korvausta kaikenlaisissa kuolemantapauksissa. Edunsaajia ovat työntekijän puoliso, rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ja alle 22-vuotiaat lapset.

Korvauksesta voi tiedustella työnantajalta tai Työntekijäin ryhmähenkivakuutuspoolista. Korvaussummaan vaikuttavat vakuutetun ikä kuolinhetkellä, korvaukseen oikeutettujen lasten määrä sekä se onko kuolema ollut tapaturmainen.

Lisätietoja: Työntekijäin ryhmähenkivakuutuspooli

15.5 Kuolinpesän verotus

Henkilön kuollessa muodostuu kuolinpesä. Kuolinpesän tulot verotetaan ja ilmoitetaan Verohallintoon samojen säännösten mukaan kuin muidenkin verovelvollisten. Kuolinpesän osakkaat ovat vastuussa sekä ilmoittamisesta että veron maksamisesta. Kuolinpesän osakkaita ovat kuolleen henkilön perilliset sekä yleistestamentin saajat ja ositukseen asti myös leski. Tietyn omaisuuden testamentilla perivä henkilö ei ole osakas.

Vainajan kuolinvuoden esitäytetyn veroilmoituksen tiedot voi tarkistaa ja ilmoituksen tarvittaessa palauttaa ja allekirjoittaa joku pesän osakkaista tai muu henkilö, jonka hallussa pesä on tai pesän asioista vastaava asianhoitaja, jos hänet on siihen valtuutettu.

Henkilön kuolinvuoden verotus toimitetaan samalla tavalla kuin jos henkilö itse olisi elänyt vuoden loppuun asti. Kuolinvuotta seuraavina vuosina kuolinpesää verotetaan erillisenä verovelvollisena sen tuloista ja varoista. Tuloja ja varoja ei siis jaeta verotuksessa osakkaiden tuloiksi ja varoiksi.

Kuolinpesä lakkaa olemasta, kun pesän kaikki varat on jaettu perillisten kesken. Kuolinpesän lakkaaminen Verohallinnossa edellyttää, että perinnönjakosopimuksesta toimitetaan kopio verotoimistoon. Kuolinpesä saa esitätetyn veroilmoituksen vielä perinnönjakovuodelta.

Verotusasioista saa lisätietoa Verohallinnosta.

Asiasanat

Aamu- ja iltapäivätoiminta 4.9
Aikuiskoulutustuki 14.1.6
Ajokortin poikkeuslupa 3.5.4
Ajoneuvovero 3.5.1, 11.1.2
Aktiivimalli 13.9
Alennukset eri liikennevälineissä 3.1
Alkuomavastuu 7.1.4
Alle 16-vuotiaan vammaistuki 4.3
Ammatillinen erityisopetus 14.3.1
Ammatillinen kuntoutus 8.10, 8.10.1, 8.10.2, 8.10.3, 10.3.2, 13.5
Ammatillinen työvoimakoulutus 14.4
Ammattitauti 10, 10.1, 10.3, 10.4
Ammatinvalinta- ja urasuunnittelu 14.2.1
Annosjakelu 7.1.4.4
Apuvälineet 3.4, 4.13, 6, 9, 10.3.5
Asiakasmaksut 1.5.5, 4.3, 4.5, 7.3
Asiakassuunnitelma 1.4.3
Asiakkaana sosiaalihuollossa 1.4
Asuminen ja itsenäinen suoriutuminen 4
Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus Ara 4.11
Asumistuki 4.1, 4.2
Asunnon korjausavustus 4.11
Asunnon muutostyöt 4.12, 10.3.4
Ateriapalvelu 4.3
Auto 3.5
Autoveron huojennus 3.5.1, 11.1.1
Autoveron palautus 3.5.1, 11.1.1
Avustaminen eri liikennevälineissä 3.1
Avustus auton hankintaan 3.5.2

Edunvalvontavaltuus 1.6
Elinaikakerroin 6.4.1.
Elinluovuttajan maksuttomat terveyspalvelut 7.3.4
Eläkettä saavan hoitotuki 6.6
Eläkkeensaajan asumistuki 4.2
Eläkkeet 6.4
Eläkkeiden lepäämään jättäminen 6.4.5
Ennakkolupa 1.5.4, 12.4, 12.5
Erityishoitoraha 4.16
Erityishuoltopiiri 4.9
Erityishuolto-ohjelma Eho 4.9<
Erityisravinto 4.18
Erityistä tukea ammatilliseen perustutkintoon tai valmentavaan koulutukseen 14.3.2<
Erityistä tukea tarvitseva henkilö 1.4.1
EU- ja ETA-maat ja Sveitsi 1.5.4, 1.5.5, 12.4, 12.5
EU/Eta-maat 12
EU-kansalaisen hoito Suomessa 1.5.5

Eurooppalainen lääkemääräys 7.1.4, 12.6
Eurooppalainen sairaanhoitokortti 1.5.5, 12.1

Haittaraha 10.3.1
Hallinto-oikeus 2.1.5, 2.1.6
Harkinnanvarainen kuntoutus 8.8, 8.8.1, 8.8.3
Hautauskulut 15.1
Henkilökohtainen apu 4.16
Hoito- ja palvelusuunnitelma 4.7
Hoitoapu 4.10
Hoitoon hakeutuminen ulkomaille 1.5.4, 12.4, 12.5
Hoitoon pääsy, kiireetön ja kiireellinen hoito 1.5.3
Hoitopalkkio 4.7
Hoitotahto (hoitotestamentti) 1.6
Hoitotarvikkeet 7.3.11

Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta 3.5.3
Invalidivähennys verotuksessa 11.4
Itseoikaisu 2.1.1

Jalkineet 4.18
Joukkoliinne 3.1
Joustava hoitoraha 4.1
Järjestöjen kuntoutus 8.9

Kahdenkeskinen sosiaaliturvasopimus 12.1, 12.3
Kansainvälinen sosiaaliturva 12
Kansaneläke 4.9, 6.4.2
Kantelu 2.2
Kehas-ohjelma 4.9
Kehitysvammaisten erityishuolto 4.9
Kelan ammatillinen kuntoutus 8.10.1
Kelan harkinnanvarainen kuntoutus 8.8.3
Kelan sähköinen asiointipalvelu 7.2
Kelan vaativa lääkinnällinen kuntoutus 8.8.1
KIILA-kuntoutus 8.7
Kirjallinen päätös 1.8
Kommunikaation apuvälineet 4.12
Korjausavustus 4.11
Kotihoidon tuki 4.1
Kotihoito 4.3
Kotikunta 4.10
Kotipalvelu 4.3, 6.3.9, 10.3.7
Kotisairaala 7.3.10
Kotisairaanhoido 4.4
Kotitalousvähennys verotuksessa 4.3, 11.3
Koulumatkat 3.2.1, 3.2.2, 14.1.5
Koulunkäyntiavustaja 4.8
Koulupäivän aikainen omahoidon tuki 4.7
Koulutuskokeilu 8.2.1, 8.10.1, 10.3.2, 14.2.2

Kuljetuspalvelut 3.3
Kulukorvaus 3.2.3
Kunnallinen hammashoito 7.3.2
Kuntouttava työtoiminta 13.6
Kuntoutukseen hakeutuminen 8.5
Kuntoutus 8, 10.3
Kuntoutushakemus 8.5
Kuntoutusjärjestelmä 8.2
Kuntoutuskurssi 8.8.3, 8.9
Kuntoutusohjaus 8.3, 8.9
Kuntoutuspsykoterapia 8.8.2
Kuntoutusraha 5.17, 8.11.1, 8.11.4
Kuntoutusraha nuoren 8.11.2
Kuntoutussuunnitelma 8.4, 8.8, 8.8.1, 10.3.6
Kuntoutusta järjestävät tahot 8.2.1
Kuolinpesän verotus 15.5

Laitoshoido 4.10, 4.14.1, 4.20
Lapsen terveydenhoidon kustannukset 4.18
Lapseneläke 15.3.2
Lasten kotihoidon tuki 4.1
Lastensuojelu 5.10, 5.11
Leskeneläke 15.3.1
Liikennevakuutus 10.2
Liikkuminen 3, 4.23
Liikkumisen apuvälineet 3.4
Liikkumisen tuki 3.3.2
Liikkuvuusvustus 3.2.3
Loma-ajan hoito 4.9
Lääkekustannusten korvaukset 7.1.4
Lääkekustannusten maksukatto (lääkekatto) 7.1.4.5
Lääkevahinko 1.5.7
Lääkevaihto 7.1.4.3
Lääkinnällinen kuntoutus 8.2.1, 8.6
Lääkkeet ulkomaille 12.6
Lääkkeiden korvausryhmät 7.1.4.1
Lääkärintodistukset 7.1.3, 7.3.7

Maksukatto 7.3
Maksukyky 7.3.13
Matkakatto 7.1.5.312.1
Matkakorvaukset 7.1.5
Matkavakuutus 12.1
Matkustaminen 12
Mielenterveyspalvelut 4.22
Muistutus 2.2
Muutoksenhaku 1.8.4, 2.1, 10.4
Muutoksenhaku Kelan päätökseen 2.1.7
Muutoksenhaku kunnan sosiaalitoimen päätökseen 2.1.5
Muutoksenhaku tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksistä 2.1.9, 10.4

Muutoksenhaku terveydenhuollossa 2.1.6
Muutoksenhaku työeläkelaitosten päätöksistä 2.1.8

Nuoren kuntoutusraha 8.11.2
Nuorisotakuu 13.4

Oikeus sosiaaliturvaan 1.1
Oikeusaputoimisto 1.6
Omaishoidon tuki 4.7
Omaishoitaja 4.7
Omaishoito 4.7
Omakanta-palvelu 7.1.4.6
Omatyöntekijä 1.4
Opintolaina 14.1.1, 14.1.2, 14.1.3, 14.1.4
Opintotuki 14.1.1
Opiskelu 14
Oppisopimuskoulutus 14.5
Osa-aikaeläke 4.2
Osasairauspäiväraha 6.2
Osatyökyvyttömyyseläke 6.4.4
Osittain varhennettu vanhuuseläke 6.4.1
Osittainen hoitoraha 4.2
Osittainen hoitovapaa 4.24

Palkkatuki 13.2.2
Palveluasuminen 4.14
Palvelun ja etuuden hakeminen 1.7
Palveluseteli 4.8, 7.3.9
Palvelusuunnitelma 1.4.3
Palvelutarpeen arviointi 1.4.2
Perhe-eläke 15.3, 6.4.6
Perhehoito 4.15
Perunkirjoitus 15.2
Pidennetty oppivelvollisuus 4.25
Pitkäaikainen laitoshoido 7.3.6
Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta 3.5.4
Postinjakelu 4.23
Potilaan oikeudet terveydenhuollossa 1.5, 2.1.6
Potilasasiamies 1.5.8, 2.1.6
Potilasvahinko 1.5.6
Psykotterapia 8.8.2
Päihdehuolto 4.21, 8.6
Päivähoito 4.9
Päivätoiminta 4.19

Rajoitetusti peruskorvattavat lääkkeet 7.1.4.2
Rintamaveteraani 8.6.1
Ryhmähenkivakuutus 6.11.2

Sairaalamaksut 7.3.3

Sairaanhoitokorvaukset 7.1, 7.2
Sairaanhoitokorvaus ulkomailta 12.1, 12.2, 12.3
Sairaanhoitotarvikkeet 4.4
Sairauspäiväraha 6.1
Sakkomaksu 7.3.8
Sarjahoito ja kuntoutushoito 7.3.5
Siivouspalvelu 4.4
Sopeutumisvalmennus 4.15, 8.8, 8.9
Sosiaaliasiamies 1.4.4
Sosiaalinen kuntoutus 4.6
Sosiaalinen luototus 6.7
Syrjintä 1.2
Sähköinen resepti 7.1.4.6

Taksimatkojen korvaus 3.3, 3.6, 7.1.5.3
Takuueläke 6.4.7
Talous- ja velkaneuvonta 6.8
Tapaturmavakuutus 6.11.1, 10.1
Terveystuella maksukatto 7.3.12
Terveystuella-avustus 4.11
Terveystuella- ja hoitosuunnitelma 1.5.1
Terveystuella maksut 7.3.1
TE-palvelut 13.2
Tilapäinen oleskelu ulkomailla 12.1, 12.2
Toimeentulo 6, 8.11, 10.3.1
Toimeentulotuki 6.7
Toimeksiantosopimus 4.7
Toimintakykykuntoutus 10.3.3
Tuet palkkaukseen 13.2
Tukihenkilö 4.11
Tulkkauspalvelu 4.17
TYP-palvelu 13.3
Työeläke 6.4.1
Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta 2.1.8
Työeläkelaitosten ammatillinen kuntoutus 8.10.2
Työhönvalmentaja/työvalmentaja 13.5.2, 13.5.3, 13.7
Työkokeilut 4.6, 8.2.1, 8.7, 8.10.2, 8.11.2, 10.3.2, 13.2.3, 13.5.1
Työkyvyttömyyden uhka 8.7
Työkyvyttömyyseläke 6.4.3
Työkyvyttömyyseläkkeellä olevan oikeus ansiotuloihin 6.4.5, 13.8
Työntekijäin ryhmähenkivakuutus 6.11.2, 15.4
Työntekijäksi ulkomaille 12.2
Työolosuhteiden järjestelytuki 13.2.1
Työskentely ulkomailla 12.2
Työvoimajärjestelyjen ammatillinen kuntoutus 8.2.1
Työssä työkyvyttömyyseläkkeellä 13.8
Työssäkäynnin matkakulut 3.2.3
Työtapaturma 10.1
Työterveyshuolto 8.7

Vaativa lääkinällinen kuntoutus 8.8.1
Vaatteet 4.18
Vaipat 7.3.11
Vakuutukset 10
Valaistusmuutostyöt 4.12
Valinnanmahdollisuus Suomessa 1.5.2
Vammaisen pysäköintilupa 3.5.5
Vammaispalvelu 4.9, 4.12, 4.13, 4.14.2, 4.15, 4.16, 4.18, 4.19, 8.6
Vammaistuki aikuiselle 6.5
Vanhuspalvelulaki 4.20
Vapautus ajoneuvoveron perusosasta 3.5.1, 11.1.2
Veronmaksukyvyyn alentumisvähennys 11.2
Verotus 11
Viitehintajärjestelmä 7.1.4.3
Viranomaisen neuvontavelvollisuus 1.3, 1.4
Välineet ja laitteet 4.12, 4.13

Yhdenvertaisuus 1.2
Yhdenvertaisuusvaltuutettu 1.2
Yksityinen sairaalahoito 7.1.2
Yksityisen hoidon tuki 4.1
Yksityislääkärin palkkio, tutkimus ja hoito 7.1.1
Yleinen asumistuki 4.1
Yli vuoden oleskelu ulkomailla 12.2
Ylimääräiset erityisravintokustannukset 4.18
Ylimääräiset vaatekustannukset 4.18

Äkillinen sairastuminen ulkomailla 12.1, 12.2, 12.3

Työryhmä

Aivovammaliitto ry
Eläkeliitto ry
Eläkkeensaajien Keskusliitto EKL ry
Hengityслиitto ry
Invalidiliitto ry
Kehitysvammaisten Tukiliitto ry
Mielenterveyden Keskusliitto ry
Munuais- ja maksaliitto ry
Neuroliitto ry
Näkövammaisten liitto ry
Psoriasisliitto ry
Suomen CP-liitto ry
Suomen Diabetesliitto ry
Suomen Nivelyhdistys ry
Suomen Reumaliitto ry
Suomen Sydänliitto ry
Suomen Syöpäpotilaat ry

Kannen kuva: Kuninkaantammentie, Helsinki, © Matti Mattila 23.7.2017

